

De idololatria liber / cum interpretatione latina & notis Dionysii Vossii.

Contributors

Maimonides, Moses, 1135-1204.
Vossius, Dionysius, 1612-1642.

Publication/Creation

Amsterdami : Ioh. & Cornelivm Blaev, 1641.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/gwp5bveq>

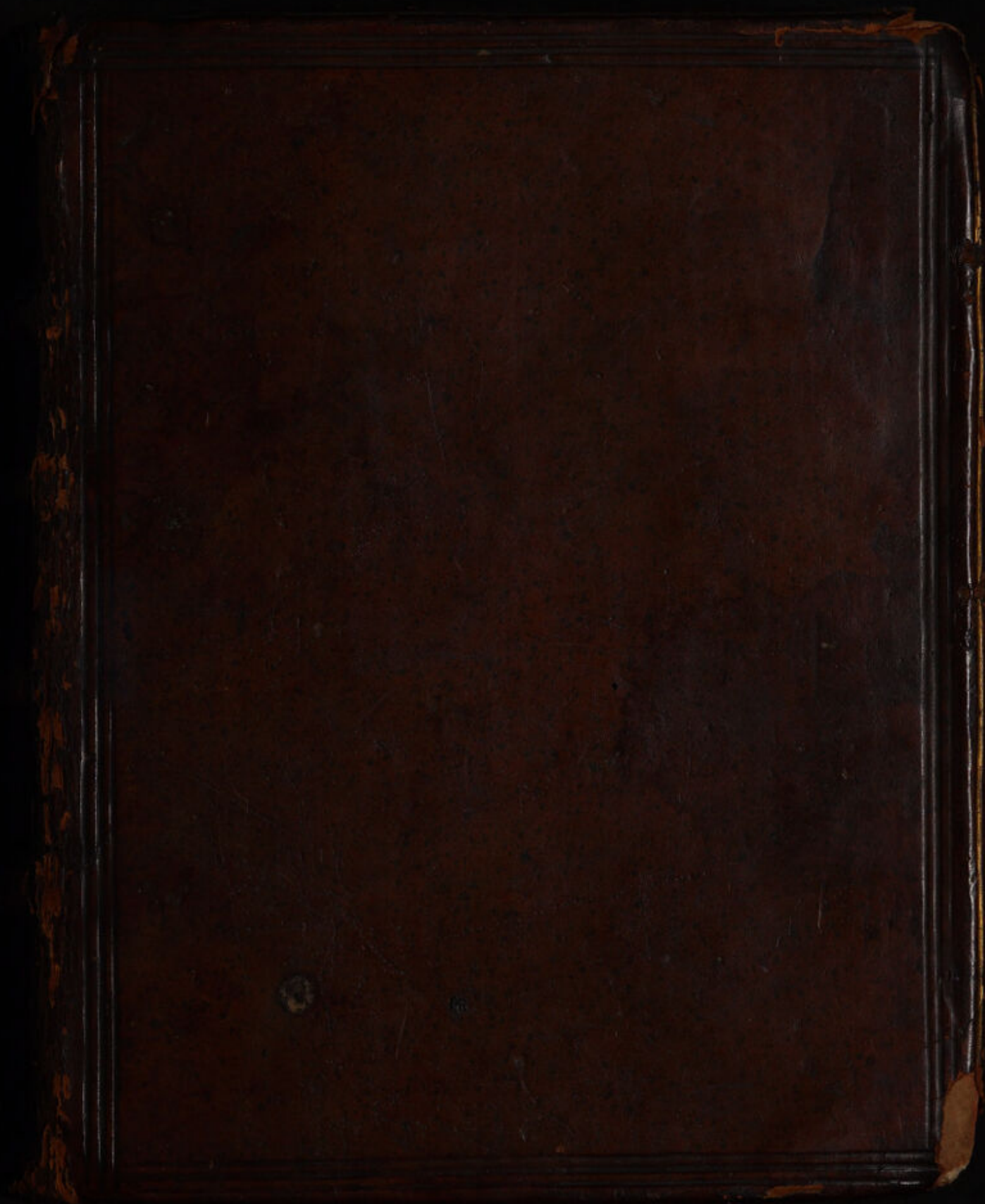
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

39974/B

P. II

10/6

10/6

16^e 3728

*omnibus populi tunc puerum, hoc est, hoc voluit significare volentes de iura
orantes pro eis. Concedentes hostias & non corripiētes: qui ubi mori-
turos homines audiunt, inde gaudentes, & præparant se ad prædā, quasi
corvi ad cadavera mortuorum. Nunc ergo fratres, qui voluerit sacerdo-
talem auctoritatem accipere, in primis cogitet propter Deum, & præparet
anima ejus antequam manus Episcopi tangat caput, id est, psalterium, lecti-
onem antiphonarum, missale, hoc est, hunc. martirologium, in antro*

E. VOSSII MENDICIS

DIOLATRIA

DI E. R.

cum interpretatione Latina

et Notis

IONYSII VOSSII

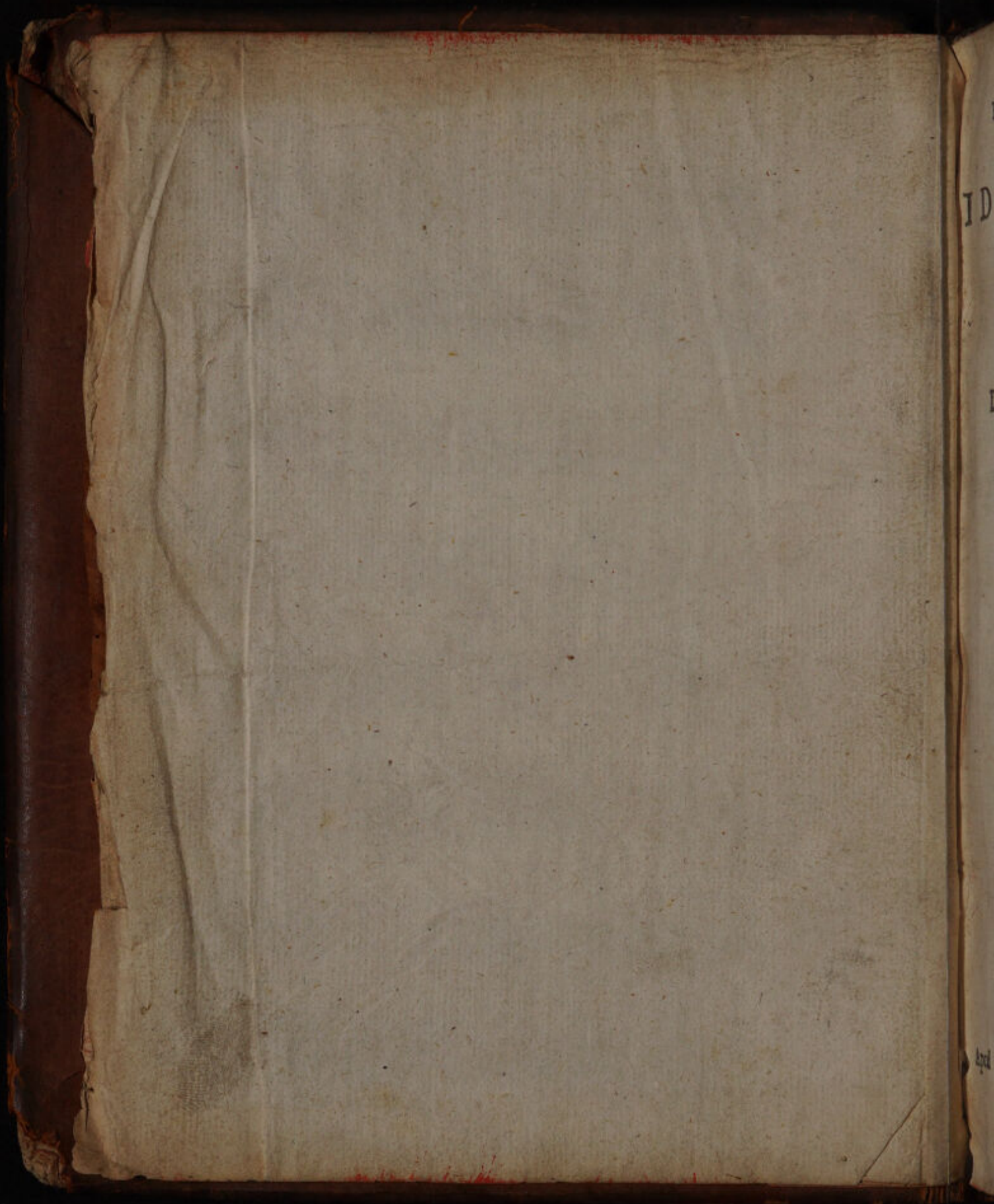
and from 3rd

7

UNIVERSITATIS
CORNELII MENDICIS
MENDICIS

R. MOSIS MAIMONIDÆ
DE
IDOLOLATRIA
LIBER,
cum interpretatione Latina
& Notis
DIONYSII VOSSII.

Edward Price. Bod.

AMSTERDAMI,
Apud IOH. & CORNELIVM BLAEV.
MDCXXXL

3728

R. MORIS MAIMONIDE

D E

DOLATA RIA

L I B R

cum interpretatione Latina
& Notis

DIONYSII VOSSEL

Amstelredamum 1644

AMSTERDAMI

JOH. & CORNELIUS

MDCXXXV

R. MOSIS MAIMONIDÆ
DE
IDOLOLATRIA
LIBER,

cum interpretatione Latina
& notis

DIONYSII VOSSII.

הלכות

עבודת כוכבים ומולות

וחקות הגוים

פרק ראשון

DISSERTATIONES
de cultu stellarum ac
planetarum, & statutis
gentium.

CAPUT I.

בימי אנוש טעו בני
האדם טעות
גדול ונבערה עזת חכמי
אותו הדור ואנוש עצמו מן
הטועים היה וזו היתה
טעותם: אמרו הואיל והאל
ברא כוכבים אלו וגלגלים
להנהיג את העולם ונתנם
במרום וחלק להם כבוד
והם שמשים המשמשים
לפניו ראויים הם לשבחם
ולפאדם ולחלוק להם כבוד

Emporibus Enos gra-
vissime homines erra-
runt, & stupore obru-
ti sunt animi sapien-
tum illius ævi. Etiam
ipse Enos inter errantes erat. Hic
autem fuit error eorum. Quan-
doquidem, inquiebant, Deus crea-
vit stellas ac sphæras istas, ad re-
gendum mundum, easque in sub-
limi posuit, & honoris participes
fecit; & illis ministris utitur; meri-
to profectò laudemus eas, atque
extollamus, & honorem iis im-
pertia-

A

pertia-

R. MOSES MAIMONIDES

וזהו רצון האל ברוך הוא
לגדל ולכבד מי שגדלו
וכבדו כמו שהמלך רוצה
לכבד העומדים לפניו וזהו
כבודו של מלך.

pertiamnr. Atque hæc voluntas
ipsius Dei benedicti est, ut magni-
ficemus, ac veneremur, quem-
cumque ille evexit, & honore af-
fecit: perinde ac Rex ministros
suos honoratos vult; qui honor est
ipsius Regis.

N O T Æ.

De Idololatria.] Hæc vis verborum, עבודת כוכבים ומזלות, quæ si καὶ πο-
δα transferas, sonent cultus stellarum ac planetarum. Sed quia corpo-
rum coelestium cultus principium idololatriæ fuisse creditur, solent
eum Hebræi עבוס appellare. Nec aliunde profectum, quod in Ægy-
ptiorum Hieroglyphicis stellâ Deus exprimebatur. Ἀστὴρ, inquit
Orus, παρ' Αἰγυπτίους γαλαφρόμην, θεὸν σημαίνει. Causam non addidit,
alioqui in cæteris talium curiosus. Est autem ea, quam dixi. Fortassis
eodem referendum, quod apud Romanos lamella ærea, stellæ in mo-
dum facta, loci inaugurati signum fuit; ut ex P. Servilio augure tradit
Festus. Sed Hebræi idololatriam alias עבודת זרים cultum extraneum, nun-
cupare solent. Quo nomine Titulus Thalmudicus est, ex quo pleraque
in hunc libellum Maimonides transtulit. Istud autem עבוס non modo
pro ipsa idololatria; sed & pro idolo, delubro, cunctisque eo perti-
nentibus usurpatur. Vnde infra Autor noster cap. III, §. 9. המצא
עבוס וסמך לו. Qui idolum amplectitur, & osculatur. ibid. §. II. עבוס לעבוס
Faciens sibi ipsi simulachrum. Nimirum quia finis idoli est cul-
tus. cap. VII. 23. עבוס מהם לו מרחץ, Delubrum, cui balneum est, & passim
aliis locis.

Temporibus Enos.] Nititur hæc opinio Genes. IV. 26. אז כחל לקרא בשם
יהוה, quæ Hebræorum plerique interpretantur, tunc profanatum est in
invocando nomine Domini. Nec multum diversa mente Arabs metaphra-
stes, حينئذ بيأوا الناس ليميلوا من طاعة الله,
Tunc inceperunt homines recedere ab obedientia Dei. Sed melius Scripturæ
mentem adsecutus est Aquila, qui transtulit, τότε ἤρχθη τοῦ καλεῖ-
σθαι ἐν ὀνόματι κυρίου. Similiter paraphrastes Chaldæus, (qui an
Aquila, an alius sit, jam non disputo) habet, בכך ביומיה חלו בני אדם
תלכא בשמא דיי, Illis diebus inceperunt homines orare (proprie reddas, ab
orando)

orando) in nomine Domini. Mens ejus esse videtur, tunc publice preces dici cœpisse; aut homines statis temporibus eas frequentasse. Ut locum non habeat id, quod objicit R. Levi ben Gerson, S. Scripturam hic non loqui de cultu veri Dei; quippe quem jam antea Adam, Hebel, & Cain, invocaverint. Nimirum non distinxit inter publicas, & privatas preces. Quicquid est, non dubito, mentem S. Scripturæ esse, Enosi tempore, quo jam auctum humanum genus erat, publice cœtus convenire cœpisse, ad invocandum nomen Dei; vel tum demum statis horis, nimirum diei initio, cumque cibus sumendus, vel nox inciperet, preces Deo suscipi solitas. Quin nec S. Scripturæ verba satis conveniunt opinioni eorum, qui ad idololatriam hæc trahunt. Quid enim hoc est, *Tunc profanatum est ad invocandum nomen Domini*. Ergone profanum orare Deum? Scio, dicere eos, tunc profanatum esse in invocando nomine Dei, illud tribuendo diis falsis. Verum nihil hic Scriptura de diis falsis; quod tamen maxime addendum erat; ut recte contra R. Selomonem observat R. Elihezer Germanus in Maase a-sem, * כי לומר משהו לקרא * *Maase Bereshith cap. 22.* דברים אחרים העיקר חסר. Nam si dicas, profanatum esse in invocandis aliis rebus nomine Domini, ipsum fundamentum abest: id est, abest in Mose mentio rerum, quas illi, ut deos, invocatas volunt. Quippe Iarchi dixerat, tunc herbis, & hominibus, divinitatem adscribi cœptam. Adde quod ipsa phrasis repugnare videtur. Potius enim קרא, quam לקרא scribendum erat, si כחלל exponere liberet profanatum est. Idem locum habet, si quis provocet ad expositionem Davidis Kimchi, qui קרא hic pro nomine accipiens interpretatur: *Tunc profanata est invocatio nominis Domini*. Video tamen, viros quosdam eruditissimos, qui his annis scripsere, in illam opinionem transiisse. Quibus non accedo, cum Chaldæi verba חלל exponunt, ut non orarent: nam prorsus contrarium notant, & חלל, an חללל scribas, eodem redit. Accedit, quod non videtur Spiritus Sanctus tam solícite traditurus fuisse, quo tempore abominandæ superstitiones cœperint; sed potius, quando homines publice Deum invocare orsi sint. Sane arbitror, utcumque se res habeat, non temere adeo Maimonidæ & Hebræorum cæteris, ex verbis, quæ ambigua esse ne ipsi quidem diffiteri possint, statuendum fuisse idololatriæ exordium. Sic quoque merito damnes, quod tam audacter Enosum, velut idololatriæ reum agit. Pie magis LXX senes, qui transtulerunt, ἔτι ἢ ληπσεν Ἰπικαλείδης τὸ ὄνομα Ἐνός, innuentes, sperasse Enochum, & videre cupiisse diem illum, quo divinum nomen publice celebraretur. Videntur autem LXX pro חלל רב legisse חלל רב. A senibus non multum abit Nicolaus Lyra, quando ait,

R. MOSES MAIMONIDES

Enos instructus à patre suo iusto tantum profecit in cultu divino, ut adinvenit quaedam verba devota ad deprecandum Deum. *Litera Hebraica sic habet: Tunc coepit invocari nomen Domini. quod exponunt Hebraei de idololatria: quia, ut dicunt, tunc inceperunt homines attribuere nomen Dei creaturis; ut Soli, & Lunæ, & idolis. Non tamen ab isto Enos, qui iustus fuit, & devotus; sed à filiis Cain sibi contemporaneis, sicut supra dictum est de Iabel, & Tubal. Quin & merito parum verisimile dixeris, Sethi, tam pii viri, filium, fuisse idololatram; cum posterius ejus in ipsa Scriptura בְּרֵי ה' filii Dei, vocentur. At Cain filios, ut ad prava plerumque hominum ingenium magis inclinat, credibile est parentum suorum fuisse exemplum secutos. Postremo, tametsi omnia istaec vera esse concederemus, nihilominus merito incuriae Maimoniden argueris, quod idololatriam à temporibus diluvium prægressis reperens, eam post diluvium secundo coepisse non cogitaverit, vel neglexerit scribere: cum illud vel maxime fuerit tradendum, quo tempore post κατακλυσμὸν coeperit. Quod Seruchi, vel Therachi ætate factum putatur.*

Quandoquidem, inquiebant, stellas, & quas videmus sphaeras.] Melius sane Maimonides idololatriam à coelestium corporum cultu coepisse statuit, quam Iarchi, qui homines primo & herbas cultas arbitratur. Etenim ad verba Genes. iv. 27. הוּא הוֹחֵל לְקַרְא בְּשֵׁם יְהוָה, Tunc incepit invocari nomen Domini: ait, הוּא הוֹחֵל לְקַרְא בְּשֵׁם יְהוָה בְּרֹחַ, in nominibus hominum, & plantarum, nomine Dei benedicti, ut ea haberentur idola, ac dii vocarentur. Obiter nota, eruditissimum virum, quem ubi invitatus dissentio, nihil attinet dicere, pro עֲנַבִּים herbae legisse עֲנַבִּים, id est, idola; quod tamen in nulla editione reperio. Porro autorem nostrum pravæ religionis exortum superstitioni adscribere, mirum non est. Quippe si, ut ille voluit, temporibus Enosi idololatria coepit, valde verisimile est, homines non potuisse tunc penitus ignaros esse veri Dei: de quo proculdubio multa à parentibus acceperant. Itaque potius peccaverint ἐθελοθηρησκειᾶ, quam inscitia. Sed malim statuere, ignorantia eos peccavisse. Nimirum duo in errorem eos impulere; quod summum & ἀόρατον illum Deum nequaquam comprehenderent; quodque illi, qui ejus miracula à parentibus acceperant, eadem posteris tradere neglexerant. Vnde statim deflexerunt ad cultum eorum, quæ eis videri poterant, & quorum beneficiis maxime juvarentur, Solis, Lunæ, cæterorumque id genus. Innuunt id satis verba Deuter. iv. 19. Ne tollas oculos tuos versus cælum, & adspicias Solem ac Lunam, &c. quem ad locum recte R. Levi ben Gerson ait, הזכיר השם תחלה כי פעולותיו יותר בליות. Primo Solis meminit,

quia

quia virtutes ejus maxime manifestæ sunt. Quibus gemina sunt illa Cæsaris de Germanis : Deorum numero eos solos ducunt, quorum opibus aperte mutantur, Solem, & Vulcanum, & Lunam. Idololatriam à Chami posteris ortam, dubitandum non est; unde omnes uno ore Scriptores tradunt, primos Deorum cultum Ægyptios esse adeptos. Verè Lucianus libello de Syria Dea : Πρῶτοι μὲν ἀνθρώπων, τῇ ἡμεῖς ἴδμεν, Αἰγύπτιοι λέγοντες θεῶν περὶ νοῖς λαβεῖν, καὶ ἱερὰ εἰσιλάειν, καὶ τιμῆς, καὶ πανηγύρεις ἀποδέχονται. Primi hominum, quos scimus, Ægyptii dicuntur & Deorum percepisse notitiam, & templa statuisse, & lucos, ac solemnes edidisse conventus. Rationem & causam primæ idololatriæ optime aperuit Diodorus Siculus, vir summa diligentia antiquitates gentium perscrutatus. Ait is libro I Bibliothecæ : Τὰς ἀνθρώπων τὸ παλαιὸν γινόμενης ἀναβλέψαντας εἰς τὸν κόσμον, καὶ πᾶν τὸ ὅλων φύσιν, καταπλάγνυται ἐκ θαυμάσεως, ὑπολαβεῖν εἶναι θεὸς αἰδίδας καὶ πρῶτος, τὸν τε ἥλιον καὶ Σελήνην, ὧν τὸν μὲν Οὐρανόν, πᾶν δὲ Ἰσὶν ὀνομάσκει. Homines antiquissimos, mundum supra se contemplatos, nec absque stupore admiratos universi naturam, existimasse esse Deos æternos, ac primos, Solem & Lunam; quorum illum Osirim, hanc Isim appellari. Manifeste hæc docent, ignorantiam veri Dei, & divinitatem illis sideribus non aliam ob causam attributam, quam quia plurimum ab iis boni hominibus proveniret. Vidit id quoque Prodicus Chius, qui ut apud Sextum Empiricum lib. VII. cap. II. adversus Mathematicos est, affirmabat Solem, Lunam, cæteraque ὠφελοῦντα τὸν βίον, pro diis homines habuisse, διὰ πᾶν ἀπὸ αὐτῶν ὠφέλειαν, ob utilitatem & adjumenta eorum: & subdit, καθάπερ αἱ Αἰγύπτιοι τὸ Νεῖλον: quemadmodum Ægyptii Nilum. Cujus fluminis ipsum nomen satis cultus causam ostendit. Nam si Hloro Niliaco fides est, Νουν ἢ ab Ægyptiis vocabatur, id est Νουν: nimirum quia inundatione sua agros eorum innovaret, ac foecundos redderet. Idem quoque gentium maxime barbararum religio arguit; quas inter Americani ea imprimis colunt, quorum maximas esse vires in res naturales experiuntur. Vide, quæ fusc tradidit eruditus scriptor Iosephus Acosta.

ב כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחן ו

§. II. Postquam adscendit hoc verbum in animos eorum, coeperunt ædificare sideribus templa, & sacrificare, ac laudare, &

A 3 ornare

ולפארן בדברים
 ולהשתחוות למולן כדי
 להשיג רצון הבורא בדעתם
 הרעה וזה היה עיקר עבודת
 כ"ס וכך היו אומרים
 עובדיה היודעים עיקרה
 לא שהן אומרים שאין שם
 אלוה אלא כוכב : זה הוא
 שידמיהו אומר מי לא יראך
 מלך הגוים כי לך יאתה
 כי בכל חכמי הגוים ובכל
 מלכותם מאין כמין ובאחת
 יבערו ויסכלו מוסר הכלים
 עין הוא כלומר הכל יודעים
 שאתה הוא לבדך אבל
 טעותם וכסילותם שמדמים
 שזה ההבל רצונך הוא :

* cap. 10. 6.

ornare ea verbis, seque coram iis incurvare, ut acquirerent benevolentiam Creatoris perversa sua opinione : idque fundamentum fuit idololatriæ. Ita loquebantur cultores idolorum, qui intelligerent fundamentum ejus. Neque enim dictitabant, nullum esse Deum, præter stellas. Hoc illud est, quod ait Ieremias *, *Quis non metuat te Rex gentium, cum in te conquiescat* (potentia) *cum in omnibus sapientibus gentium, & omni regno ipsarum, nullus sit par tibi? Sed una obbrutescunt, & stolidi fiunt : eruditio vanitatum, ligni est.* Ac si diceret, omnes sciunt te solum esse; sed error & stultitia eorum est, quod existiment, hanc vanitatem, tuam esse voluntatem.

Coeperunt ædificare sideribus templa.] Expōita origine idololatriæ, ad modum Autor transit. Primum cultum facit templa, sacrificia, hymnos, & adorationem. Vellem ordinis majorem paullo rationem habuisset. Nam simul cum religionis exordio templa esse ab hominibus exstructa, parum sane verisimile videtur. Simplicissimi mortalium simplicissimo quoque cultu usi sunt. Is fuit adoratio, quam Hebræi voce *השתחויה* designant. Modum exprimit Iobus cap. xxxi comm. 26. *Si adspexi, inquit, Solem, &c. & applicata est manus mea ori meo.* Tradit, ni fallor, Herodotus, Orientis morem fuisse, ut æquales in occurſu invicem osculum darent; qui inferiores essent, manum ejus, qui dignitate præstabat, oscularentur; qui humillimi, sese incurvarent. Hinc duplex ille cultus; maximus *השתחויה* id est, *προσκύνησις*, & minor, osculatio imanus. Cultus proximus, aræ, non illæ arte exstructæ, sed naturales: nimirum loca edita. Vnde Persæ, quos Herodotus lib. 1. cap. cxxx1. tradit

tradit statuis, templis, aris caruisse, & eos irridere solitos, quicumque talia exstruerent: Ipsi inquit, νομίζουσιν Δὲ μὴ εἶναι τὰ ὑψηλότερα τῶν ἄλλων ἀναβαίνοντες, ἵστιας ἔρδειν: Solent, editissimis montium conscensis, Iovis hostias immolare. Itaque maluissem, præmisisset Maimonides de montibus, collibusque, ac lucis. Veterum altaria fuere πῶς excelsa, seu montium vertex, unde & βωμὸς Græci appellavere. Quia loca illa ab ipsis Diis quodammodo destinata cultui credebant. Ejus opinionis reliquias arguunt Americanorum mores, quos Acoſta ait ipsos montes, & quidquid communem naturæ ordinem egreditur, venerari solitos. Hinc liquet, prima loca ad cultum fuisse montes; quibus merito lucos addas, quorum fortassis non minus antiqua religio. Et nomen ipsum מִסְבֵּחַ arguit, quo sanctimoniam eorum innuebant. Sane apud populos maxime barbaros, ubi religio vetus diutissime viguit, potissimus in iis cultus. *Apud Naharvalos, ait Tacitus, antiquæ religionis lucus ostenditur.* Idem Annalium 1. *Lucis propinquis barbaræ aræ.* Apud Gallos quoque in lucis Druidæ docere solebant; quos templa habuisse non constat, aut si habuere, rara fuerunt. Cæsar certe tacet. Sed Plinii verba lib. xxi. cap. 1. adscribere libet: *Arbores, ait, fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia, atque ebore, simulachra, quam lucos & in iis silentia ipsa adoramus.*

ג ואחר שארכו הימים
עמדו בבני האדם נביאי
שקר ואמרו שהאל צור,
ואמר להם עברו כוכב
פלוני או כל הכוכבים
והקריבו לו ונסכו לו כך
ובנו לו היכל ועשו צורתו
כדי להשתחו' לה כל העם
הנשים והקטנים ושאר עם
הארץ ומודיע להם צורה
שבדא מלבו ואומר זו היא
צורת הכוכב פלוני ש

§. III. Progressu autem temporis exstiterunt inter homines pseudoprophetæ, dictitantes, præceptum sibi atque imperatum à Deo, ut stellam hanc vel istam, quin & omnia sidera colerent, iis sacrificarent ac certo modo libarent, templumque iis exstruerent; tum etiam ut facerent simulachrum ejus, quod ab omnibus, mulieribus quoque ac parvulis, & reliquis terræ hominibus, adoraretur. Itaque & indicarunt illis figuram, quam ipsi commenti erant,

וְהוֹדִיעָהוּ בְּנִבְאוֹתָיו :
וְהִתְחִילוּ עַל דֶּרֶךְ זֶה לַעֲשׂוֹת
צִוּוֹת בְּהִכְלוֹת וְתַחַת
הָאֵילָנוֹת וּבְרָאשֵׁי הַהָרִים
וְעַל הַגְּבוּעוֹת וּמִתְקַבְּצִין
וּמִשְׁתַּחֲוִים לָהֶם וְאוֹמְרִים
לְכָל הָעָם שֶׁזֶּה הַצִּוּוֹת
מִטִּיבָה וּמְרִיעָה וְרֵאיוֹ
לַעֲבֹדָה וּלְרֵאָה מִמֶּנָּה
וּכְהֵנִי אֹמְרִים לָהֶם
שֶׁבְּעִבּוּדָה זֶה תִּרְבוּ וְתִצְלִיחוּ
וַעֲשׂוּ כֵךְ וְכֵךְ וְאֵל תַּעֲשׂוּ כֵךְ
וְכֵךְ .

erant, dicentes, eam esse imaginem stellæ illius per prophetiam sibi revelatam. Tum aggressi sunt homines facere simulachra in templis, & sub arboribus, in montium cacuminibus, & collibus. Dein congregati adorabant ea, universis indicantes, ab illis simulachris bona ac mala omnia provenire, & proinde summo jure coli, ac metui. Sacerdotes autem eorum ex illo cultu incrementa rerum, & prospera cuncta promittebant; præcipientes, quæ facerent, quibusque abstinere.

Indicarunt illis figuram, quam ipsi commenti erant.] Hoc vere idolum est, juxta Origenem. Etenim ad decalogum distinguit inter imaginem, & idolum. Illud ait esse effigiem rei veræ, hoc fictæ. Sed magis placet distinctio Hebræorum, qui idolum ab imagine solo fine distinguunt: ut cultus idolum faciat. Itaque merito idola nuncupant tam ea, quibus res veræ, quam quibus falsæ repræsentantur. Alioqui quis non videat simulachra avium, serpentium, quadrupedum, quæ gentiles colebant, nequire idola vocari? quod absurdissimum est. Sapientes pro Deorum symbolis habuerint: at animæ plebæ & pro ipsis numinibus coluere.

Facere simulachra in templis, sub arboribus.] Recte Maimonides, simulachra in templis non statim reposita, observavit. Nam ut de Syria Dea Lucianus, *Τὸ μὲν παλαιὸν καὶ παρ' Αἰγυπτίους ἀγάλματα γνῶσι εἶναι.* *Antiquitus quidem etiam apud Ægyptios templa sine simulachris erant.* Apud Romanos quoque, teste Varrone apud Augustinum lib. iv. de Civit. Dei cap. xxxi, per annos amplius clxx templa sine statuīs fuere. De Germanis quoque sui temporis Tacitus, *Cohibere, inquit, parietibus Deos, atque in ullam humani oris speciem assimilare, nefas existimant.* Sed utrum statuæ prius, an templa, existerint, id vero disquiri possit. Herodotus in Euterpe cap. iv. quo loco de Ægyptiis agit, aras primo, exin

exin statuas, postremo templa nominat : βαμῆς τε , καὶ ἀγάλματα , ἔνθα θεοῖσι δαπνεῖται (φῆσας πρώτως. Et in ipsa S. Scriptura prius de תרפים Teraphim Labanis , quam de ullo fano , aut delubro legas. Accedit , quod post cultum siderum , quorum apud primos homines nulla simulachra fuisse crediderim , ex antiquis autoribus probare sit , superstitioni prima incrementa dedisse cippos & statuas in mortuorum honorem erectas. Vnde libro , quem Sapientiam Salomonis vocant , XIV. 15. *Acerbo enim luctu vexatus pater , cum filii cito sublatis imaginem fecisset ; hominem tunc quidem mortuum , nunc vero ut Deum affectu honoribus , & subditis mysteria ac sacrificia tradidit. Deinde procedente tempore , invalescens hæc impia consuetudo tanquam lex custodita est , & tyrannorum præceptis cultus sculptilibus attributus est.* Hinc etiam illud , quod plurimis exemplis Clemens Alexandrinus , & Eusebius in præparatione Euangelica , demonstrant , prima templa ab hominibus circum sepulchra exstructa esse. Itaque verisimile videtur , statuas , quo nomine censendæ etiam sunt columnæ , & lapides in memoriam alicujus rei vel hominis erecti , multo ante templa exstitisse. Illud quoque probabile videtur , prius in lucis , quam in templis , simulachra posita. Quod ostendunt vel soli veterum Germanorum mores , quibus luci plurimi , & in iis statuæ fuere , cum templa iisdem vacarent.

Ab simulachris illis bona ac mala omnia.] Merito his verbis utitur , quia nihil ad religionem novam facilius , quam spes ac metus impellit. Vnde Petronius : *Primus in orbe Deos fecit timor.* Hinc religio ipsa δεισιδαιμονία , & Deum aut δαίμονα Rabbinii יראו vocarunt. Sanhedrin cap. VII. §. 10. inducitur seductor istac formula alium ad idololatriam incitans כן מטיבה כן מרעיהו , ים יראו במקום פלוני כן אוכלת וכך מותה כן חסידה כן מריעה , *Est Deus isto loco , cui talis cibus , talis potus offertur , à quo hæc vel ista bona expectantur.*

ד והתחילו כוונים
אחרים לעמוד ולומר
שהכוכב עצמו או הגלגל
או המלאך דבר עמהם
ואמר להם עבדוני בכך וכך
והודיע להם דרך עבודתו
ועשו כן ואל תעשו כן
ופשט דבר זה בכל העולם

§ IV. Exorti deinde sunt alii impostores , qui ipsam sibi stellam , vel sphæram , aut angelum , locutum dicerent , ac præcepisse , ut hoc modo sese colerent , commonstrasse sibi rationem cultus sui , & quæ facienda , quæ fugienda essent. Tum diffusum est verbum illud per omnem mundum , ut co-
B lerent

לעבוד את הצורות בעבודות
משונות זו מזו ולהקריב
להם ולהשתחוות :

lerent imagines, proprio quam-
que cultu, sacrificando, ac ado-
rando.

Ipsam sibi stellam, aut sphaeram.] Hæc fortassis ad sera magis tempora rejicienda sint. Nam figmenta illa de sermonibus cum diis non ante coepisse crediderim, quam postquam jam homines coire coeperunt in communem societatem. Quibus in obsequio continendis, repertæ à rectoribus illæ superstitiones. Exemplum in Minoe habemus, qui in antro sese à Iove leges accipere fingeat. Itidem apud Romanos in Numa, cum Egeria nympha. Vnde existimem, ritus ac varias cærimo-
nias non tam religiosorum, - quam politicorum hominum commenta fuisse. Quod probat satis Romana historia.

ה וכיון שארכו הימים
נשתקע השם הנכבד
והנורא מפי כל היקום
ומדעתם ולא הכירוהו.
ונמצאו כל עם הארץ
והנשים והקטנים אינם
יודעים אלא הצורה של עץ
ושל אבן וההיכל של אבנים
שנתחנכו מקטנותם ל
להשתחוות לה ולעובדה
ולהשבע בשמה והחכמים
שהיו בהם כגון כחניה
וכיוצא בהן מדמים שאין
שם אלוה אלא הכוכבים
והגלגלים שנעשו הצורות
האלו בגלגלן ובדמותן.
אדם שהיה מכיר ולא

§ V. Interjectu temporis periit
Nomen venerabile ac terribile ex
ore omnium hominum, & ex ani-
mis eorum, ita ut illud non agno-
scerent. Iamque totum humanum
genus, & mulieres, puerique, nihil
sciebant, præter imagines è ligno
aut lapide, ac templa lapidea, in
quis didicerant à teneris, adorare,
ac colere, & jurare per nomen il-
larum. Sapientes autem, qui inter
eos erant, ut sacerdotes, alii que id
genus, ne ipsi quidem rebantur,
aliud esse Deum, præter stellas ac
sphæras, quarum causa, ac simili-
tudine simulachra illa facta erant.
Sed potentem mundorum nullus
mortalium norat, præter paucos

אבל צור העולמים לא היה שום
aliquos

יודע אלה יחידים בעולם
כגון חנוך ומתושלח נח
שם ועבר ועל דרך זו הנה
העולם הולך ומתגלגל עד
שנולד עמורו של עולם והוא
אברהם אבינו.

aliquos in mundo, Henoch, Methusalec, Noach, Sem, & Heber. Atque hoc modo mundus incedebat volvebaturque, donec natus est columna mundi, Abraham parens noster.

Columna mundi.] Ita nuncupat Abrahamum, quia iustis, velut columnis, mundus innititur: quippe quorum causa mundus dureret. Dein quia veram religionem docuit, & notitiam Dei, quam עמור ההכמות עמור columnam sapientie vocat Auctor noster Halachot Iesode Tora cap. i.

ו כיון שנגמל איתן וזה
התחיל לשוטט בדעתו
והוא קטן והתחיל לחשוב
ביום ובלילה והיה תמיד
האך אפשר שיהיה הגלגל
הזה נוהג תמיד ולא יהיה
לו מנהיג ומי יסבב אותו כי
אי אפשר שיסבב את עצמו
ולא היה לו מלמד ולא
מודיע דבר אלא מושקע
באור כשרים בין עובדי
ע"ז הטפשים ואביו ואמו
וכל העם עובדי ע"ז והוא
עובד עמהם ולבו משוטט
ומבין עד שהשיג דרך
האמת והבין קו הצדק
מתבונתו הנכונה וידע שיש
שם אלוה אחד והוא מנהיג

§ VI. Postquam ablaetatus est fortis ille, coepit vacillare animus ejus, dum etiamnum parvus erat, & orsus est cogitare die ac noctu, cum admiratione, quomodo fieri posset, ut orbis hic assidue regeretur, sine rectore, aut quis eum circumageret, quando sponte sua moveri nequiret. Neque erat ei doctor, aut ullus omnino, qui ei quidpiam indicaret: sed in Vr Chaldæorum submersus erat inter fatuos idololatrias. Pater autem, ac mater ejus, omnisque populus, idola colebant, & ille una cum iis. Vacillabatque animus ejus, & magis magisque intelligere coepit, donec deprehendit veritatem, perspectamque habuit justitiæ regulam, rectitudine intellectus sui. Itaque cognovit, esse

הגלגל והוא ברא הכל
ואין בכל הנמצא אלוה
חוץ ממנו. וידע שכל העולם
טועים ודבר שגרים להם
לטעות זה שעובדים את
הכוכבים ואת הצורות עד
שאבד האמת מדעתם.
ובן ארבעים ושמונה שנה
הכיר אברהם את בוראו:

Deum unum, gubernatorem orbis, qui cuncta creasset; neque in omnibus, quæ sunt, alium esse Deum præter illum. Advertit quoque, universum mundum errare, & causam erroris esse, quod idolis serviissent, donec ex animis eorum veritas excessisset. Erat autem Abraham annorum octo & quadraginta, quando agnovit Creatorem suum.

Postquam ablactatus est fortis ille.] Hebræi de Patriarchis Abrahamo, Isaco, & Iacobo usurpant. Vox *fortem* proprie notat, sed & pro magno, & illustri homine ponitur. Vnde David de Pomis ריכים, & מרים, *Principes*, ac *illustres viri* exponit. Hinc R. Elihezer mensem Tisri, sive Septembrem 1 Reg. viii. 2. מנשם fortium vocari existimabat, quia eo nati essent tres Patriarchæ. Sed gaudeat ille conjectura sua. Disputant porro Hebræi in Gemara Nedarim sub finem, quo ætatis anno Abraham Deum agnoverit. R. Laquis, anno ætatis tertio, alii octavo & xlvi. id factum asserunt. At Maimonides noster has sententias conciliat. Nam initio hujus sectionis statuit, Abrahamum cum parvulus esset, coepisse in majorum fide vacillare, & magis magisque suspectam habuisse idololatriam. Sed in fine sectionis docet, Abrahamum, annos natum xlvi., in fide recta prorsus fuisse firmatum, ita ut deinceps soli vero Deo semper adhæserit. Sed alter etiam scrupulus eximendus. Quæstio enim est, cum Scriptura nusquam dicat, Abrahamum anno ætatis duodequingagesimo rejecta penitus idololatria, solum verum Deum coluisse: unde id exsculperint Rabbini? Non aliunde hoc melius discitur, quam ex R. Isaac Abrahanel in Commentario Legis, sectione LEH LECHA: ubi tradit, si quis accurate tempora putaverit, eum comperturum, in annum Abrahami xlvi. incidere id tempus, quo in structura turris Babylonicæ facta est linguarum confusio. Quod grande miraculum ubi Abraham conspexerat, firma fide credidisse vero Deo, qui facit miracula solus. Vtrum autem anno Abrahamæ xlvi. linguarum contigerit confusio, non est hujus loci disputare. Sane multum ab eo abeunt Chronologorum

rum alii. Verum ut non ἀπλῶς, ita ex Chronologica illa Abravanelis hypothefi non infeliciter processerit argumentum.

Pater autem ac mater ejus.] Vetus opinio est, Tharam primum fuisse statuarum repertorem. Vnde B. Epiphanius lib. i. adversus hærefes cap. i. §. 6. *Εντεῦθεν, inquit, γέγονεν ἀνδριαντοπλασία διὰ πηλεργίας Ἐκρεμυκῆς Ὀπισήμης, διὰ τὸ ὁ ἄρρα ἴσχετε τέχνης.* Ex eo tempore simulachra ex argilla, figlinoque opere reperta sunt, artifice Thara. Subdit mox idem Pater, à condito mundo ad illud usque tempus, nullum filium vivo parente naturali morte extinctum: sed primum Aranem mortuum superstiti Tharæ luctus causam dedisse. Indeque verba Scripturæ: *Et mortuus est Aran coram Thara patre suo, in terra nativitatis suæ.* Sed hoc ex traditionibus Hebræorum esse videtur: quæ plerumque futes sunt: constat enim Lamechum ante Methusale aliquot annis obiisse.

Et ille una cum iis.] De hoc ambigunt veteres. Pro Maimonide videtur esse locus Iosué xxiv. 2. *Trans flumen habitaverunt majores vestri, olim, Thara pater Abrahami, & pater Naboris, colueruntque deos alienos.* Vbi coluerunt ad omnes referri videtur. Quod tamen nonnulli ad solum Tharam referunt: & in his Augustinus lib. xvi. de civitate Dei cap. xii, quem exscripsit ad verbum Eucherius Lugdunens. lib. ii. in Genes. cap. ix. *Apud Chaldaeos, autem, inquit, jam tunc superstitiones impiæ prævalebant, quemadmodum per cæteras gentes. Vna igitur Thare domus erat, de quo natus est Abraham, in qua unius veri Dei cultus, & quantum credibile est, in qua jam sola etiam Hebræa lingua remanserat: quamvis & ipse sicut jam manifestior Dei populus in Ægypto, ita in Mesopotamia servisse diis alienis, Iesu Nave narrante refertur; cæteris ex progenie illius Heber in linguas paulatim alias & in nationes alias diffluentibus. Proinde sicut per aquarum diluvium una domus Noe remanserat ad reparandum genus humanum: sic in diluvio multarum superstitionum per universum mundum, una remanserat domus Thare, in qua custodita est plantatio civitatis Dei.*

Sed crediderim ego, Augustinum, ut id sentiret, multum adductum verbis Achioris Ammonitæ Iudith. v. 7. 8. 9. quæ ait, Israelitarum majores è Mesopotamia terra ejectos esse, quia nollent adorare Deos gentis. Verum potuit Achior falli; nec mihi ejus autoritas tanti sit, cum certum sit, Tharam idola coluisse; & minime è Mesopotamia ejectum. Augustini tamen verba ita interpretari liceat, conservatam civitatem Dei in domo Tharæ, id est, cum cæteri omnes patres, Semus, Arphaxadus, Heberus, mortui essent, in sola domo Tharæ man-

fisse cultum Dei. At non inde sequitur, dum illi viverent, nunquam Abrahamum idola coluisse. Verisimile est, saltem primis annis eum parentis mores secutum esse, & idola coluisse: postea auctu ætatis à majoribus, Semo, aliisque instructum, aliterve Dei providentia ad notitiam ejus adductum, nefarias superstitiones deseruisse.

ז כיון שהכיר וידע
התחיל להשיב תשובות
על בני אור כשדים ולערוך
דין עמהם ולומר שאין זו
דרך האמת שאתם הולכים
בה ושיבר הצלמים והתחיל
להודיע לעם שאין ראוי
לעבוד אלא לאלוה העולם
ולו ראוי להשתחוות
ולהקריב ולנסך כדי
שיכירוהו כל הברואים
הבאים וראוי לאבד
ולשבר כל הצורות כדי
שלא ישעו בהן כל העם
כמו אלו שהם מדמים שאין
שם אלוה אלא אלו:

§. VII. Postquam accuratam ejus notitiam adeptus est, coepit reddere responsa adversus habitatores Vr Chaldæorum, & disputare cum iis: *Nequaquam*, inquit, *in via veritatis vos ambulatis*. Confregit autem simulachra, & aggressus est ostendere populo, neminem colendum esse præter Deum mundi. Illum dignum esse, quem adorarent, ac sacrificiis & libationibus colerent, quo ab hominibus secuturis agnosceretur. Perdendas vero, & confringendas esse imagines omnes, ne per eas universus populus erraret, exemplo illorum, qui existimarent, nullum alium, præter eas, Deum esse.

Et disputare cum iis. ערך דין] Hebræis est *disputare*, jure contendere, *litem movere*. עורכי דיינים] *advocati*. at *partes quæ contendunt*. כעלי דין.]

Confregit autem simulachra. Fufius narratur in Beresith Rabba cap. xxxvi i i. hunc fere in modum: Thare pater Abrahami idololatra vendebat imagines. Accidit, ut domo proficiscens curam rerum suarum relinqueret Abrahamo. Qui eorum, quotquot ad emendas imagines accesserant, de ætate sua quemque interrogavit: postquam hic xl, ille l. se annorum esse affirmasset: *Quid ergo*, inquit, *ejus ætatis homines unius diei statuam veneramini?* Cæteros inter & mulier accessit, patinam farinæ adferens, quam idolis se oblatum venisse dictitabat. Abraham, recepta

cepta patina, securim arripiens, omnes imagines confregit, excepta maxima, cujus manui ferrum inseruit. Reversus parens, & spectaculi novitate commotus, de re tota Abrahamum percunctatur. Et ille, delata, inquit, huc patina cum farina erat, ortaue inter statuas contentione, quænam ex omnibus appposito cibo vesceretur, maxima securim arripiens cæteras confregit. Indignabundus Thare, quærere, an ludibrio se Abraham haberet. quippe nullum statuis sensum esse. Subjecit Abrahamus, attende, quid ipse dicas. Quibus verbis auditis, protinus eum parens ad Regem Nimrod detulit; à quo post varias disputationes in ignem coniectus, & ab angelo Gabriele exemptus est. Atque huc referunt illud Scripturæ: *Ego sum Dominus, qui te exemi ex* אור Ur, seu igne Chaldæorum.

ח כיון שנבר עליהם
בראיותיו בקש המלך
להרגו ונעשה לו נס ויצא
לחרן והתחיל לעמוד ולקרא
בקול גדול לכל העולם
ולהודיעם שיש שם אלה
אחד לכל העולם ולו ראוי
לעבוד והיה מהלך וקורא
ומקבץ העם מעיר לעיר
ומממלכה לממלכה עד
שהגיע לארץ כנען והוא
קורא שנאמר ויקרא שם
אברהם בשם ה' אל עולם:

§. VIII. Valescentibus apud eos argumentis illius, studuit eum Rex occidere. Sed ipse, miraculo sibi divinitus facto, abiit in Haran, ibique consistens, coepit palam loqui apud omnes homines, & ostendere, quomodo esset unus totius mundi Deus colendus. Ibatque prædicans, & populum congregans, de urbe ad urbem, & de regno in regnum, donec attigit terram Kenahan. Prædicabat autem id, quod dictum est, * *Et vocavit ibi Abraham in nomine Domini Dei mundi.* ^{Gen. 21. 33.}

Signo sibi divinitus facto.] Intelligit miraculosam liberationem ex igni, in quem à Chaldæis dicitur coniectus. Qua de re sic Hieronymus Quæstionibus Hebraicis in Genesin: *Pro eo quod legimus, in regione Chaldæorum, in Hebræo habetur אור כשדים, ur Chasdim, id est, in igne Chaldæorum.* Tradunt autem Hebræi, ex hac occasione, istiusmodi fabulam, Quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit. Nempe אור vox ambigua

ambigua est, ac nunc commune, five, ut Grammaticorum filii loquuntur, appellativum est, & ignem notat; nunc proprium est, & Chaldaicæ civitatis nomen: cui ipsi hoc nomen inditum Hebræi putant, quia istic, ex Beli five Nimrodi instituto, ignis pro Deo coleretur: ad quam ambiguitatem evitandam, interpretes Græci non solum in Genesi, sed etiam Nehemiæ ix. 7. pro *Vr*, *χώραν* dicere maluerunt. Porro Abrahamum in ignem esse conjectum, quia eum nollet adorare, communis Hebræorum opinio est. Complures adducere testes, nisi abunde id liqueret ex Manassis Ben-Israel, viri in omni Hebræorum eruditione versatissimi, Conciliatore, ex Hispanico sermone ante menses paucos Latine à nobis reddito. Vide eum in Genesin quæstione XL.

Ibatque prædicans.] קרא *clamare, vociferari, publice profiteri ac prædicare.*

Vocavit ibi Abraham.] Mens Maimonidæ est, Abrahami conciones nihil aliud annuntiasse, quam Deum creatorem mundi. Cui consentanea hæc Iosephi lib. i. Antiquit. cap. viii: *Πρῶτον οὖν πολλὰ θεὸν δόξασαν δῆμιον ὡς ὅλῳ ἕνα.* *Primus igitur ausus est ostendere unum Deum omnium opificem.* In eandem fere mentem Gerundenfis ad hunc locum Genes. כָּלֵנוּ הָיָה לְבָרִית סוּר הַנֶּהֱגָה הָעוֹלָם כְּלָלִי, *indicavit hominibus secretum gubernationis mundi totius.* Clarius Bahie ad eundem locum: חֲכָמֵי מִלְכֵי דוֹרוֹ הָיוּ מִתְּנִים הַנֶּהֱגָה הָעוֹלָם אֶל הַכּוֹכָבִים וְהַמְּזֻלּוֹת וְכוּ' הִיא: *Quia homines ævi illius adscribebant stellis ac plantis gubernationem mundi, ille reducebat eos in viam veritatis, indicans eis unicum rectorem, nimirum Deum mundi.*

ט וְכִיוֵן שֶׁהָיוּ הָעַם
מִתְקַבְּצִין אֵצֶל וְשׂוֹאֲלִין לוֹ
עַל דְּבָרָיו הִיא מוֹדִיעַ לְכָל
אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַעְתּוֹ עַד
שִׁיחֲוִידָהוּ לְדֶרֶךְ הָאֱמֶת עַד
שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו אֲלֵפִים
וּרְבֻבּוֹת וְהֵם אֲנָשֵׁי בֵּית
אַבְרָהָם וְשֵׁתֵל בְּלִבָּם
הָעֵיקָר הַגָּדוֹל הַזֶּה וְחֵבֶר
בּוֹ סִפְרִים וְהוֹדִיעוּ לִיצְחָק

§. IX. Postquam autem collectus ad eum populus interrogavit eum de verbis ipsius: indicavit unicuique opinionem suam, donec reduceret eos in viam veritatis; atque ita congregata ad eum sunt millia innumera. Illi erant viri domus Abrahami. Infixitque animis eorum magnum hoc fundamentum; composuitque libros de eo, & filio suo Isaac indicium ejus fecit.

בנו וישב יצחק מלמד
ומוהיר ויצחק הודיעו ליעקב
ומינהו ללמד וישב מלמד
ומחזיק כל הנלוים אליו.
ויעקב אבינו למד בניו כלם
והבריל לוי ומינהו ראש
והושיבו בישיבה ללמד
דרך השם ולשמור מצות
אברהם. וצוה את בניו
שלא יפסיקו מבני לוי
ממונה אחר ממונה כדי
שלא ישתכח הלמוד :

fecit. Isaac porro significavit illud Iacobo, & eum his docendis præfecit. Seditque Iacob illud docens, & confirmans, quotquot sese ei adjungerent. At pater noster Iacob erudiit quidem in eo omnes filios suos: Levi tamen disparatum à cæteris caput posuit, ac collocavit eum in gymnasio ad docendam viam Dei, & custodienda præcepta Abrahami. Præcepit autem filiis, ne à Levi doctore suo deficerent, ac sic in oblivionem doctrina veniret.

Illi erant viri domus Abrahami.] Respicit ad Genes. xvii. 27. וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו id est, *Et omnes viri domus Abrahami, natus domi, & emtus pecunia ex alienigena, circumcisi sunt cum eo.* Quo loco per ביתו intellit converfos ab Abrahamo, quos *Abrahamitas*, ut ab Isaco *Isacidæ*, vetustas nuncupavit. Vnde Epiphanius, lib. i. advers. hæres. cap. i. καλεῖται τότε τὸ γένος τὸ Ἰεσοσεβων Ἀβραμιταῖοι τε & Ἰσακιδῆες. Appellabantur tunc pii omnes *Abramitæ*, & *Isacidæ*. Atqui si per ביתו converfi intelligerentur, oportuerat non ילד, sed cum י disjunctivo in S. Scriptura legi: nunc illo absente, quivis videat, primo loqui eum universe de omnibus, qui in familia Abrahami essent; dein descendere ad partes: ut sensum commodissime exprimere liceat, omnes domestici ejus, tam vernæ, quam emittii servi. Etiam Genes. xiv. 14. per אנשי Abrahami intelligi volunt Hebræi eos, quos ille in pietate erudiverat. Quomodo vox illa usurpatur Proverb. xxi. 6. חנך לנער *Erudi puerum*, &c.

Magnum hoc fundamentum.] Similiter Autor noster Tractatu Iesode Tora cap. i. יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע מיט פס תבני ראשון והוא תמידי כל נחל. *Fundamentum fundamentorum & columna sapientiæ est, scire quod est ens aliquod primum, existere faciens omnia existentia.* Et cap. eod. inquit, is qui plures esse Deos credit, quam unum, כומר בעיקר מזון העיקר הגדול, סהכל תלוי בו, *negat fundamentum maximum, à quo cuncta pendent.*

[*Composuitque libros de eo.*] Nimirum ספר היצירה, *librum creationis*: qui hodieque, si inscriptioni credere fas, exstat. Mirum, non inter Canonicos S. Scripturæ libros eum thesaurum à Cabalistis reponi: quippe per quem sese miracula quoque facere posse asserant. Vide Gemaram Sanhedrin cap. vii. Alii auctorem ejus esse R. Aquibam volunt.

[*Collocavit eum in Gymnasio.*] מקום שם מס מרביני תורה Hebræis est וּתלמידים רבים, *locus in quo sunt doctores legis & discipuli multi.* id est, Academia, aut gymnasium. Appellatio haud dubie orta ex more Orientis, ubi humi confidentes hodieque docere, & audire solent; unde Arabibus fui *مقامات confessus*: à quibus Harirus nomen fecit celeberrimo operi, quod inscripsit *مقامات الحريري confessus Hariri.*

Hinc Hebræi מרביני תורה, בעל הישיבה & ראש הישיבה, doctor, quos etiam תורה Hebræi vocant, phrasi ab eodem more deducta, quia *discumbere faciunt* (f. homines) *ad audiendam legem.* Quæ autem hic Maimonides tradit de doctrina Isaci & Iacobi, collegisse videtur ex Genes. xvi. 9. ubi Deus ait, *Nam agnovi eum Abrahamum, ut quum praeceperit filiis suis, & familie sue post se, etiam observent viam Domini, exercendo justitiam & jus.*

והיה הדבר הולך
ומתגבר בבני יעקב ובנלוים
עליהם ונעשית בעולם אומה
שהיא יודעת את ה' עד
שארכו הימים לישראל
במצרים וחזרו ללמוד
מעשיהם ולעבוד ע"ז כמותן
חוץ משבט לוי שעמד
במצות אבות ומעולם לא
עבד שבט לוי עב"ס וכמעט
קט היר העיקר ששתל
אברהם נעקר וחזורים בני
יעקב לטעות העולם
ותעיתן:

§. X. Et incedebat crescebatque verbum hoc inter filios Iacobi, & eos qui se illis adjungebant, adeo ut in mundo jam aliqua natio esset, quæ Deum nosceret; donec processere Israeli in Ægypto dies. Illic enim redierunt ac discendos illorum mores, & idola exemplo eorum colenda, excepta tribu Levi, quæ perseveravit in mandatis Patrum. Nec ullo tempore tribus Levi idolis serviit. Ita paullatim fundamentum, quod Abrahamus jecerat, sublatum, & Iacobi filii ad errores mundi relapsi sunt.

§ XI. Cæ-

י' ומאהבת ה' אותנו
ומשמרו את השבועה
לאברהם אבינו עשה משה
רבינו רבן של כל הנביאים
ושלחו כיון שנתנבא משה
רבינו ובחר ה' ישראל
לנחלה הכתירם במצוות
והודיעם דרך עבודתו ומר
יהיה משפט עבודת כוכבים
ומולות וכל הטועים
אחריהם :

§. XI. Cæterum Dominus, amore erga nos, dein ut servaret juramentum Abrahamo parenti nostro datum, Mosem magistrum nostrum principem fecit omnium Prophetarum, atque eum misit. Postquam autem prophetavit Moses, magister noster, elegit Deus Israelem hæreditatem sibi, eumque præceptis coronavit; edocuitque viam cultus sui, quodque futurum esset iudicium idololatriæ, & omnium qui eos sequerentur.

Præceptis coronavit.] Frequens loquendi formula Hebræis. In lirke Aboth cap. iv. מלמה כתרין הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, *Tres coronæ sunt, corona legis, corona sacerdotii, & corona regni.* Hinc ipsam quoque legem coronam vocant, Tractatu eodem cap. i. כתגא חלף, *Qui coronæ servitio utitur, peribit.* Ita enim hæc transferenda, quæ perperam doctissimus Fagius verterat, *Quisquis proprii commodi gratia servit, sub coronâ peribit.* אבתם non est *servire*, sed alterius servitio uti, quod recte Galli exprimunt, *se servir.* Mens dicti est, eum, qui ad proprium quæstum Lege ceu ministra utitur, periturum. Cur Lex כתר. id est, *corona* vocetur, exponit Ioseph Chaion in commentariis ad eum locum, כתר מלך במדבר ודם ימים בראשו עטרת זהב גדולה מלאה ספירים ותרמית מוהם ויספה וסאר אבני נזר לכבוד ולתפארת ככה האלוה י"ת עטרת שלו היא התורה כי יקרה מפנינו *Quemadmodum Rex mortalis imponit capiti suo coronam ex auro magnam, plenam sapphiris, beryllo, onyche, & jaspide, aliisque lapidibus pretiosis, ad ornatum & magnificentiam; ita Deo benedicto corona Lex est. Nam pretiosior est margaritis, nec ulla desideria aequalia sunt ei.* Mallem, exemplo Maimonidæ, Legem appellasset coronam non Dei, sed Israelis.

פרק שני

CAPVT II.

עיקר הצווי בעבודת
 ורה שלא לעבוד
 אחר מכל הברואים ל
 מלאך ולא גלגל ולא כוכב
 ולא אחר מד' היסודות ולא
 אחר מכל הנבראים מהן
 ואף עלפי שהעובד יודע
 שהשם הוא האלהים והוא
 עובד הנברא הזה על דרך
 שעבד אנוש ואנשי דורו
 תחלה הרי זה עובד ע"ז:

Fundamentum mandati de
 idololatria est, nequis seruiat
 ulli rerum creatarum; non ange-
 lo, non sphaerae, non stellae, non uni
 ex quatuor elementis, aut cui-
 quam quod ex iis compositum
 est. Quamquam autem is, qui ea
 colit, sciat illa non esse Deum, ac
 colat creaturam hanc quomodo
 coluit Enos, & illius coetanei; ni-
 hilominus est idololatra.

[*Nequis seruiat ulli rerum creatarum.*] Definit autor idololatram, QV I
 CVLTVM VLLI CREATVRÆ EXHIBET: nimirum cultum non civi-
 lem, sed divinum. Nam verbi עבד natura apud Hebræos tam late exten-
 ditur, quam apud Græcos δαλεύειν & λατρεύειν: utrumque enim & ge-
 neratim pro honore, etiam civili, & adstricta magis notione pro divino
 sumitur. Similis definitio Cypriani in exhort. ad Mart. *Tunc, inquit,*
idololatria committitur, cum divinus honor alteri datur. & Gregor. Nazianz.
 orat. in nativitatem Christi: *Τὸ πάντων ἑσχάτην τῶν κακῶν καὶ πρῶτον,*
εἰδωλολατρεία, ἢ μεταθέσις τῆς προσκυωήσεως, ἀπὸ τοῦ πεποιημένου
ἐπὶ τοῦ κτίσματος. quod omnium malorum extremum ac primum est, idolorum
 cultu, ac translatione adorationis à Creatore ad creaturas. Sed Maimonides
 sua definitione non tantum sese complecti ait eos, qui creaturis cul-
 tum exhibent ut Deo; verum & qui iis supplicant ut ministris Dei.
 Vnde Tractatus Tesuba, seu de Pœnitentia cap. III. § 12. & 13, re-
 censens eos, quibus fors futuri seculi non est, inter cæteros ponit
 יונאים חסידים, deficientes à Lege, seu apostatas; quorum quinque species
 facit. I *Qui negant Deum, aut ullum rectorem mundi esse.* II *Qui multos*
deos statuunt. III *Qui Deum quidem esse credunt, sed eum fidus aliquod*
aut planetam esse arbitrantur. IV *Qui negant solum esse primum & creatorem*
omnium.

omnium. *¶ Qui stellam colunt, ut sit רבון העולמים interpres inter se & Dominum mundi.* Quo loco stellam posuit pro omni creatura, ut satis indicant verba, quæ hic profert. Hinc & Iosephus Albus libro III in Icarim cap. XVIIII. idololatriam primam eorum fuisse existimans, qui angelos & similes creaturas, ut sequestres inter se ac Deum coluissent; ait Deum, quando in Decalogo ait, *לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים*. *Non erunt tibi dii alieni ante faciem meam;* id voluisse, ne homines ullos ponerent sequestros, aut deprecatores inter se & ipsos. Quasi illud *לֹא ante faciem meam* denotaret, qui faciem meam à vestra dirimant, & velut mediatores sint.

Non angelo.] Distinguunt Hebræi hic, uti quoque videre est apud Iosephum Album lib. II. cap. XXVIII, dictitantes, angelum proprie, hoc est ratione sui ipsius, nequaquam colendum esse: at eundem coli improprie posse, ubi personam Dei sustinet, aut potius in misso, personam mittentis: atque id Abrahami, Iehosue, aliorumque exemplis probant. Vnde & ineffabile nomen Dei, nulli creaturæ communicandum, tribui angelo volunt, cum Dei personam gerit. Scilicet illud necessario statuendum erat Servatoris nostri divinitatem negantibus, quem angeli, & Iehovæ nomine in S. Scriptura passim appellari, tam fusc Patrum antiquissimi ostenderunt, & præ cæteris Iustinus Martyr. Ita Genes. XVIII. 13. 14, Iehova non alius est, quam Christus: quippe quem ibi Abrahamus vocet iudicem cæli & terræ. Nec quenkam sanioris mentis moverit κρησφύγετον illud Rabbiorum, qui tres quidem angelos à Deo missos ajunt, sed præter illos ipsum Abrahamo adstitisse Deum. Nam manifeste aliud evincunt verba Scripturæ. *Apparuit, inquit, porro ei Iehova in planitie Mamre, cum sederet ipse ad ostium tentorii sui, æstuante die. Cum enim sublati oculis suis adspexisset, ecce tres viros sistentes se coram eo.* Priori commate indicatur visum ei Iehovam; altero modus quo visus sit, nimirum cum duobus viris. Commate autem 22 ejusdem cap. legas, viros illos Sedomam versus abiisse; Iehovam autem permanisse cum Abrahamo. Nimirum, ut cap. XIX. 1. declaratur, duo viri, seu angeli abierunt; Iehova, qui tertius, remansit. Quod si quartus Iehova erat, quærere velim, quonam abcesserit tertius ille angelus. Egregia sunt de hoc loco verba Ioannis Cantacuzeni, quæ adscribere libet. Ait is Apolog. I. contra Saracenos: *Ποίας ἔχῃ ἀχολαστίας, πότε Μωσῆς, ἢ ἑτέρος ὡς τῶν ἁγίων μνηθεὶς ἄγγελος, ὠνόμασεν αὐτὸν Κυρίον ἢ κερίν; ὡς γὰρ ἐστὶν ὁ κερὶνων πᾶσαν τὴν γλῶττάν ἢ Θεός; ἐπεὶ οὐκ ἀναφαίνεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἔστι Πατὴρ σὺν τῷ ὁ*

Φανείς ὡς ἄνθρωπος, ἄγγελος ὅτι ὡς εἶπεν αἰτίας, φαίνεται
 πάντως ἐξ ἀνάγκης, ὅτι αὐτὸς ὡς ὁ ὕψος ἐστὶ λόγος ὁ Θεός, ὅς ἐστι Θεός
 καὶ ἄνθρωπος. Quid sibi verba volunt, quando Moses, vel Sanctorum alius
 quis, mentionem faciens angeli, eum Dominum nunciat, vel Iudicem? Nam
 quis alius omnem iudicat terram quam Deus? Quandoquidem igitur conspicuum
 est, eum qui hominis instar apparuit, Deum vel patrem esse non posse: atque an-
 gelus non erat ob causas quas diximus: necessario hoc consequitur atque elucet,
 fuisse eum Filium ac Sermonem, qui Deus est & homo. Quod si omnino
 concederemus, posse angelum coli tanquam sustinentem personam
 Dei, quemadmodum in legato Regem veneramur; nullus tamen di-
 xerit, legatum recte loqui, si dicat, se ipsum Regem esse. Cum ta-
 men Genes. xxxi. 13. ille, qui paullo ante angelus appellatus erat,
 dicat, Ego sum Deus Bethelis, ubi unxisti statuam, ubi vovisti mihi votum.
 Clare id ostendit, angeli nomine sæpe nuncupari, magnum illum novi
 foederis angelum, & verum Deum, IESVM CHRISTVM. Nequis
 autem & illum, qui ei Bethel apparuit, putet angelum fuisse, clare ha-
 bemus Gen. xxviii. 12. 13. Viditque in somnis scalam stantem super ter-
 ram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque Dei adscendentes & de-
 scendentes per eam. Et Dominum innixum scalæ dicentem sibi, Ego sum Domi-
 nus Deus, &c. Aperte Dominus ab angelis distinguitur: & tamen idem
 postea angelus appellatur; nimirum magni concilii Angelus. Hebræis
 vero refellendis quoque suffecerit locus Gen. xxxi. 30. Nam si an-
 gelus erat, non autem Deus, quicum luctatus est Iacobus: cur ait,
 Facie ad faciem vidi Deum, & erepta est anima mea. Non solebant ita lo-
 qui sancti illi Patres, nisi conspecto ipso Deo: unde exclamatio Iesaiæ
 vi. 5. Hei mihi quod exscindor, &c. Sed, quamvis omnium prope Pa-
 trum Ecclesiæ consensum secuti, in his aliisque id genus locis statua-
 mus, Servatorem nomine angeli designari; non tamen negandum,
 aliis quoque angelis cultum exhibitum: cuius exemplum in Lotho
 habemus Gen. xix. 1. Verum distinguere oportet inter cultum divi-
 num & honorem civilem. Incurvatio illa seu προσκύνησις, quæ an-
 gelis exhibebatur, civilis honor erat, & orienti solitus: quippe quem
 Regibus quoque exhiberent: at adoratio soli Deo concessa. Ut pro-
 inde non opus sit recurrere ad eorum distinctionem, qui volunt, sub
 Lege licitam fuisse adorationem angelorum. Quod probandum erat.
 Et Hebræos fortassis, qui προσκύνουσιν quoque ponunt inter quatuor
 cultus soli Deo debitos, illud quoque impulit, ut dicerent, angelum
 adorari posse, quando personam Dei sustineret, quod discrimen non
 ponerent

ponerent inter incurvationem religiosam, & quæ more humano exhibetur. In novo Fœdere unus hujus *προσκύψεως* meminit Ioannes Apocalypf. xix. 10. & xxii. 8. qui angelum adorare parabat, & prohibitus ab eo est. Sed illi facile occurritur, cum dici possit, dubitasse eum, utrum creatus ille angelus, an increatus esset. Vel dicendum, tantummodo civilem voluisse honorem exhibere; uti in veteri Testamento sæpius factum: sed eam angeli erga Apostolum fuisse dignationem, ut hunc quoque recusaret. Neque ignoro, viros quosdam eruditos existimare, impie quidem angelis honorem exhiberi religiosum, quandoquidem is uni conveniat Deo: stulte autem iis præstitum iri honorem civilem, quia nullum iis nobiscum sit commercium civile. Verum sane ut locum hæc habeant, quando non communicant nobiscum, uti profecto habent: aliter tamen statuendum, ubi ministros illos spiritus Deus ad hominem mittit, quo mandata ejus deferant. Quippe si homo homini loco illustri constituto civilem debeat honorem; quo pacto stultum sit, si cælestibus illis civibus, sive, ut vulgo loquimur, concivibus suis, ad aliqua communicanda cælitus missis, honorem deferat civilem?

ב וענין זה הוא
שהוהירה תורה עליו ואמרה
ופן תשא עיניך השמימה
וראית את השמש וגו' אשר
חלק ה' אלהיך אותם לכל
העמים כלומר שמא תשוט
בעין לבך ותראה שאלו הן
המנהיגים את העולם והם
שחלק ה' אותם לכל העולם
להיות חיים והווים ואינם
נפסדים כמנהגו של עולם
ותאמר שראוי להשתחות
להם ולעבדן. ובענין הורה
צוה ואמר השמרו לכם פן
יפתה לבבכם כלומר שלא

II. Atque hac de re admonens

Lex dixit, * *Ne tollas oculos tuos ver-* * Deut. 4. 19.

sus cælum, & adspicias, &c. quem impertitus est Dominus Deus tuus omnibus gentibus: ac si diceret, forte extenso oculo intellectus tui videbis, illos esse gubernatores mundi; cum ii sint, quos Deus impertitus est toti mundo: & quia viva ac generata, nec tamen corruptibilia sint, juxta naturam rerum mundanarum, dices adorandos eos ac colendos esse. Itaque super eo præcipiens Scriptura ait, † *Carrete* † Ibid. 11. 17. *ne seducatur cor vestrum.* quasi diceret, ne ita cogitationibus vestris seducamini ad cultum eorum, ut
sint

תטעו בהרהור הלב לעבוד
אלו להיות סרסור ביניכם
ובין הבורא:

fint conciliatores inter vos &
Creatorem.

Vt fint conciliatores.] סרסור Rabbini est proxeneta, aut conciliator: unde D. de Pomis exponit, וכן הקונה על יד סרסור הוא האמצעי בין הקונה והמוכר לעמות המקח, *ita qui emit per proxenetam, is est medius inter emtorem & venditorem ad faciendum contractum.* Ambigo, deducamne vocem à סרסר *exscindere, tollere*, quia tollit controversias; an ab הסיר, *removere*. Ratio etymologiae eadem fit.

ג ספרים רבים חברו
עובדי כ'וס בעבודתה היאך
עיקר עבודתה ומה מעשיה
ומשפטיה. צונו הק"ה
שלם לקרות באותן
הספרים כלל ולא נהרהר
בה ולא בדבר מדבריה
ואפילו להסתכל בדמות
הצורה אסור שנ' אל תפנו
אל האלילים. ובענין הזה
נאמר ופן תדרוש לאלהיהם
לאמר איכה יעבדו שלם
תשאל על דרך עבודתה
היאך היא אע"פ שאין אתה
עובדה שדבר זה גורם
להפנות אחריה ולעשות
כמו שהן עושין שנ' ואעשה
כן גם אני: וכל הלאוין
האלו בענין אחד הן והוא
שלא יפנה אחר ע'ז וכל

* Levit. 19. 4.

* Deut. 12. 30.

III. Multos libros composuerunt idololatræ de cultu suo, quod fit fundamentum illius, quæ opera, & qui ritus. Cæterum præcepit nobis Deus benedictus, ne quidquam legeremus in libris istis; neque meditaremur in ea (idololatria) aut ulla re, quæ huc pertineat. Quin etiam considerare formam imaginis vetitum est. q. d. *Ne * defigas oculos tuos in idola.* Atque ideo dictum * est, *Ne forte inquiras in deos eorum, dicendo, quomodo coluerunt?* Ne roges de ratione colendi eos, etiam si iis non seruias; quia hoc te impellit, ut convertaris ad eos, ac facias, quemadmodum illi faciunt: quo respiciunt verba: *Et faciam sic quoque ego.* Omnia autem præcepta negativa sub hoc uno comprehenduntur; nimirum, ne quis se convertat ad stellas ac planetas. Quos qui attentius

הנפנה אחריה בדרך שהוא attentius respicit, ita ut opus ali-
עושה בו מעשה הרי זה quod faciat, omnino vapulat.
לוקר:

Ne legeremus quidquam in iis libris.] Vide Sabat cap. XXI. Et Sanhedrin cap. II. §. I. excluduntur à vita futura, qui legunt libros *extraneos*; quod exponitur in Gemara *מיני*, id est, *atheos*, aut *hæreticos*. Sed restringenda sunt verba Maimonidæ. Infra enim solos se privatos arcere satis ostendit, cum Senatum cuncta huc pertinentia scrutari jubet. Verba sunt cap. III. 2. ומכני זה הענין בריכין כ"ד לידע דרכי העבודות מאין. *Et hanc ob causam necessarium est, Senatum scire caerimonias cultus cuiusque, ne lapidibus obruat idololatram, priusquam noverit, hunc esse cultum ipsius.*

Considerare formam imaginis vetitum est.] Nam, ut habet dictum Thalmudicum, *אם כונה אתה אחריהם אתה עושה אותן אלוהות*. *Si respicis eos, facies illos Deos.* Nimirum, quia turpis adeo curiositas in malos plerumque fructus erumpit: & indignum est, hominem, creatum ad imaginem Dei, huiusmodi se vanitatibus occupare.

Ita ut opus aliquod faciat.] per *מעשה* intellige qualemcumque cultum; inclinationem, aut osculum: ut Iobi xxxi. 26. Et Sanhedrin VII. 6. המנפף והמנמק והמכבד והמרבץ הסך והמלביש והמנפיל. *Qui amplectitur, osculatur, convertit, aquam effundit, lavat, ungit, vestit, calceat.* Adversatur autem hic autor opinioni isti in Sanhedrin, qua statuuntur rei, qui solis verbis idolo cultum exhibent. Vide infra cap. III. 56. Eximit tamen ipse casum unum eodem cap. §. II.

ד ולא כ"ס בלבד הוא
שאסור להפנות אחריה
במחשבה אלא כל מחשב
שהוא גורם לו לאד' לעקור
עיקר מעיקרי התור' מוזהרין
אנו שלא להעלות' על לבנו
ולא נסיה דעתנו לכך
ונחשב ונמשך אחר הרהורי

I V. Neque ad idola solum prohibemur convertere cogitationes nostras: sed insuper ab animo nostro qualemcumque cogitationem, impellere aptam ad aliquod caput è fundamentis legis convellendum, arcere ab animo monemur. Sed neque mentem eo transferemus, unde huiusmodi cogitatio proveniret, ne ulterius

D traha-

הלב מפני שדעתו של אדם
קצרה ולא כל הבריות
יכולין להשיג האמת על
בוריו ואם ימשך כל אדם
אחר מחשבות לבו נמצא
מחריב את העולם לפי
קוצר דעתו :

ה כיצד פעמים יתור
אחר עכ"ס ופעמים יחשוב
בייחוד הבורא שמא הוא
שמא אינו מה למעלה ומה
למטה מה לפניו ומה
לאחור . ופעמים בנבואה
שמא היא אמת שמא היא
אינה ופעמים בתורה שמא
היא מן השמים שמא אינה
ואינו יודע המדות שידין
בהן עד שידע האמת על
בוריו ונמצא יוצא לידי אפיקורסות :

trahamur à cogitationibus nostris.
Siquidem iudicium humanum
parvum ac imbecille est : neque
mortales universi adsequi possunt
simplicem ac sinceram veritatem.
Quod si unusquisque obsequatur
cogitationibus suis, comperiemus
destructum iri mundum ob intel-
lectus ejus imbecillitatem.

V. Nempe aliquando scruta-
bitur idololatriam : aliquando de
unitate Dei cogitabit, sitne crea-
tor, necne : quid sit supra, quid in-
fra, quid ante, quid post. Aliquan-
do etiam perpendet, verane sit
prophetia, an minus. Nonnun-
quam item, utrum Lex de cælo
sit, an secus. Neque novit regu-
las, quibus dijudicanda ea sint,
donec veritatem certo cogno-
scat ; atque ita delabitur in do-
gma Epicureorum.

Qualemcumque cogitationem.] Antea de sola idololatria locutus Au-
tor: nunc ad generale præceptum quarumvis impiarum cogitationum
transgreditur : & ostendit, quam inutilibus meditamentis curiosi ho-
mines distineantur. Nimirum quid supra angelos, quid infra terram
sit ; quid ante mundum fuerit, quid post eum futurum sit. Quæ cum
homines comprehendere nequeant, sæpe in ἀθέωτα, aut omnium
rerum dubitationem incidunt.

Ita delabitur in dogma Epicureorum.] Epicureum triplicem facit Mai-
monides tractatu Tesuba cap. III. §. 14. האומר קאין סם נבואה כלל ואין
סם מרע ממגיע מהכורא ללב בני האדם והמכחית נבואתו סל חסד רבינו והאומר קאין
הכורא

הכורא יורע מעמי בני האדם. *Qui ait nullam prorsus prophetiam esse, nec scientiam, quæ pertingat à Creatore ad cor hominis; & qui abnegat prophetiam Moſis magiſtri noſtri; quique ait Creatorem nescire actiones hominum.* Primo Epicureos facit eos, qui oracula ac vaticinia divina esse negant: itaque ab Epicureismo excludit gentilium illos, qui oraculis fidem habent. Quos ipsos tamen ejus culpæ damnat, cum Epicureum esse vult, quisquis negat prophetiam Moſis à Deo esse. Sed fallitur. Nam alioqui inter gentilem unum & alterum discrimen non fit. Nullus fane Senecam, qui solum aureolum ejus de Providentia librum legerit, dixerit Epicureum. Tertium genus Maimonidæ vere id est, quod dicitur. Satis enim constat Epicurum, otii magistrum, ut eum Plinius appellat, quemadmodum animorum immortalitatem, ita Dei providentiam fustulisse.

ו ועל ענין זה הוהירה
תורה ונאמר ברה ולא
תתורו אחרי לבבכם ואחרי
עניכם אשר אתם ווני כלום
לא ימשוך כל אחד מכם
אחר דעתו הקצרה וידמה
שמחשבתו משנת האמת
כך אמרו חכמים אחרי
לבבכם זו מינות ואחרי
עניכם זו זנות ולא זו אף
על פי שהוא גורם לאדם
לטרדו מן העולם הבא אין
בו מלקות:

VI. Super hac re monuit Lex, quando ait, * *Ne exploretis post cor* ^{* Num. 15. 39.} *vestrum, & post oculos vestros, post quæ scortamini.* Ac si diceret, ne sequatur unusquisque vestri intellectum suum, qui exiguus est; nec sibi persuadeat, cogitationibus suis assequi se veritatem posse. Sic dixerunt sapientes, *post cor vestrum*, est hæresis: *post oculos vestros*, est scortatio. Atque ob hoc negativum præceptum, tametsi caussa est, quod homo careat sorte futuri sæculi, tamen nemo vapulat.

Post cor vestrum, & post oculos vestros.] In proprie dicta scortatione locum habet illud, הלב והעינים תרי סרסורי דעבירה, *cor & oculi duo sunt proximate transgressionis.* Primi capiuntur oculi: inde in corde exoritur appetitus sive concupiscentia: juxta illud poetæ:

— *Oculi sunt in amore duces.*

Ex ἡ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν, ut est in veteri verbo.

Sed Maimonides illud de corde restringit ad scortationem spiritua-
lem, quam idololatriam dicimus.

Ob hoc negativum præceptum tametsi &c.] Sanhedrin cap. xi. r. legis,
omni Israelitæ esse sortem כבד לעולם futuri sæculi; sed sic ut hi exci-
piantur, האומר אין תחיית המתים אין תורה מן המיתם ואפיקורוס, *Qui negat in*
vitam revocandos esse mortuos, legem esse à cælo, & Epicureus.

Tamen nemo vapulat.] Negativum aliquod præceptum transgressis,
sex poenæ erant; lapidatio, combustio, decollatio, strangulatio, ver-
bera, & pecuniaria multa: de quibus fufe in Sanhedrin. Sed peccato-
rum, quæ sola mente committebantur, poena Deo relinquebatur: quia
nullus talium testis esse poterat.

ז מצות ע"ז כנגד כל
המצוות כולן היא שנ' וכי
תשנו ולא תעשו את כל
המצוות וכו' ומפי השמועה
למדו שבע"ז הכתוב
מדבר הא למדת שכל
המודר בע"ז כופר בכל
התורה כולה ובכל ה
הנביאים ובכל מה שנצטוו
הנביאים מאדם הראשון
ועד סוף העולם שנ' מן היום
אשר צוה ה' והלאה ל
לדורותיכם. וכל הכופר
בע"ז מורה בכל התורה
כולה ובכל הנביאים ובכל
מה שנצטוו הנביאים מאדם
ועד סוף העולם והיא עיקר
כל המצוות כולן.

Num.
35. 22.

* ibid.
35. 23.

VII. Præceptum de idolola-
tria, quasi tanti ponderis est, ac
reliqua omnia mandata. Vnde,
quando dicitur, † *Et quando errabi-*
tis, nec facietis omnia præcepta, &c. ex
traditione didicerunt, loqui Scri-
pturam de idololatria. Ecce hic
discis, eum qui idololatriam sus-
cipit, negare totam Legem, om-
nesque Prophetas, & quicquid
mandatum Prophetis est à primo
homine usque ad finem mundi.
Nam dictum est *, *Ex quo die præ-*
cepit illa Iehova, & deinceps per gene-
rationes vestras. Quisquis vero ab-
negat idololatriam, is confitetur
totam Legem, omnesque Prophe-
tas, & quicquid præceptum est
Prophetis ab Adamo usque ad fi-
nem mundi. Atque hoc fundamen-
tum est omnium præceptorum.

Præceptum de idololatria.] Quia idolorum cultus tollit veri Dei
notitiam.

notitiam. Hinc noster in More Nebuchim lib. 1. cap. xxvi. מונח seu *osorem Dei* proprie existimat idololatram vocari. Et Gerundensis ad verba Decalogi, *Visitans delicta patrum in filios*, &c. adversum solos idololatrias prolata putat.

Quisquis vero abnegat idololatriam.] Mira consequentia; quo pacto omnes gentium philosophi, qui statuarum cultum irrideant, & invisibilem intelligant Deum, dicendi sint legem Mosis, & prophetarum oracula suscepisse. Non unus tamen sic sensisse videtur Maimonides: sed ex nostris etiam Iustinus Martyr in Apologia utraque, ac Clemens Alexandrinus lib. v, vi, vii. Vide de ea dissertantem parentem meum Historiæ Pelagianæ lib. iiii, part. iii, ad Thesin xi.

ח ישראל שעבר כ"ס
הרי הוא כגוי לכל דבריו
ואינו כישראל שעובר
עבירה שיש בה סקילה.
ומשומד לעכ"ס הרי הוא
כמשומד לכל התורה כולה.
וכן האפיקורוס מישראל
אינו כישראל לדבר מן
הדברים ואין מקבלין אותם
בתשובה לעולם שנ' כל
באיה לא ישובון ולא ישיגו
ארחות חיים והמינים הם
התרים אחר מחשבו' לבם
בסכלות דברים שאמרנו
עד שנמצאו עוברי' על גופי
תור' להכעיס בשאט בנפש
ביר רמה ואומרי' שאין בזה
עון. ואסור לספר עמהן
ולהשיב עליהן תשובה כלל
שנ' אל תקרב אל פתח

VIII. Israelita idololatra est
gentilis instar in omnibus quæ agit;
neque eo habetur loco, quo Israelita
quispiam, qui delictum com-
mittit lapidatione puniendum.
Nam qui convertitur ad idolola-
triam, deficit quasi à tota Lege.
Sic etiam Israelitæ, qui Epicurei
sunt, nequaquam pro Israelitis
habentur in ulla actione sua. Ne-
que illi, quamvis poenitentes, un-
quam recipiuntur: q. d. * *Omnes*
qui venient ab ea, non revertentur,
neque obtinebunt vias vitæ. Epicurei
autem sunt, qui consulunt cogita-
tiones animi sui, ignari earum,
quas diximus, rerum, donec, trans-
gressi potissima legis capita, offen-
dant per contumaciam, ac super-
biam; & dicant, nullum hac in re
peccatum esse. Prohibitum autem
est cum iis loqui, aut respondere,
q. d. ne † *propinques ostio adium il-*
lius:

* Prov.
2. 18.

† Ibid.
5. 3.

ליתא : & cogitationes eorum idololatriam spectant.

Gentilis instar est.] Multa sunt præcepta, quæ observari nequeunt à gentili, furdo, servo, stulto, aut infante. Israelitæ autem *ממור* seu apostata acta perinde habentur ac gentilis. Excipiunt tamen casum unum, si Israelita idololatra dederit *קדושין* seu sponsalia. Ea enim valida sunt, nec ab illo mulier discedere potest, nisi dato *גט* sive repudii libello.

Qui convertitur ad idololatriam, deficit.] *אפסטא* vocantur ab Autore Halacoth Tesuba cap. III. 17. *החור לרתי* *עכ"ו*, *Transgressor totius legis est, qui deficit ad statuta idololatriæ.*

Neque illos, quamvis poenitentes, unquam recipient.] Durum hoc & contra regulam charitatis, quæ etiam tales ad poenitentiam invitandos docet. Tamen ne autoritate res careat, torquet huc verba Salomonis, quæ non aliud volunt, quam nunquam eos redituros, aut alteram habituros vitam, qui in peccatis moriuntur. Sed cum Tractatu Tesuba cap. III. dicat Maimonides, alterius sæculi felicitate fruituros Epicureos, si peccatorum poenitentia ducantur; distinguere in istis oportet. Illic enim Epicureos intelligit, qui ignorantia aut stoliditate labuntur. Hic vero tales, qui intelligentes veræ religionis, deliberato, & odio veritatis à Deo recedunt: unde subdit *במאט כנסת ביד רמה* id est, per contemptum & præfractio evertendæ veritatis studio. Quale juxta complures est, quod peccatum in Spiritum sanctum appellatur. Tales igitur non admittendos ait. Credo, quia plerumque eos Deus deserit, ut quamvis simulent, nunquam tamen vera poenitentia ducantur. Facit huc, quod in Gemara Hagiga cap. III. traditur, Elisam Aber hominem præclaris à natura dotibus ornatum, audivisse vocem hanc, *Revertimini filii perfidi, præter Elisam Aber, quia novit Creatorem suum, & nihilominus præfractio studio rebellare nititur.*

ט כל המורה בעב"ס
שהיא אמת אף על פי שלא
עבד' הרי זה מחרף ומגרף
את השם הנכבד והנורא
ואחד העובד מ"ס ואחד
המגרף את השם שנ'

IX. Quicumque confitetur idolorum cultum verum esse, etiam si ipse idolis non serviat, certe ille abnegat & blasphematur nomen honorabile, ac formidabile. Tandem autem est servire idolis, & abnegare Deum. Nam dictum est,

והנפש אשר תעשה ביד
רמה מן האזרח ומן הגר
את ה' הוא מגדף לפיכך
תולין עובר ע"ז כמו
שתולין את המגדף ושניהם
נסקלין ומפני זה כללתי דין
המגדף בהלכות ע"ז
ששניהם כופרים בעיקר הם
ואלו הן דיני המגדף.

est, *Anima quæ commiserit elata manu, sive ex indigenis, sive ex peregrinis; Iehovam blasphemat.* Ideoque suspendunt idololatram, quemadmodum suspendunt blasphemum, & uterque lapidibus obruitur. Hanc ob causam etiam inclusi iudicium blasphemi tractatui de idololatria, quia ambo illi negant fundamentum *Legis*. Hæc autem (quæ sequuntur) sunt iudicia blasphemi.

Et uterque lapidibus obruitur.] Primo lapidibus obruebantur, tum suspendebantur. Hebræorum nonnulli omnes lapidatos suspendi ajunt; alii solum idololatram, & blasphemum. כל הנסקלין נתלין וחכמים אומרים. אינו נתלה אלא המגדף והעובר ע"ז. *Omnes lapidati suspenduntur. Sapientes dicunt blasphemum tantum & idololatram suspendi.*

אין המגדף חייב
סקילה עד שיפרש את השם
המיוחד של ארבע אותיות
שהוא אלף דלת נון יוד
ויברך אותו בשם מן
השמות שאינם נמחקין שנ'
ונוקב שם ה' על השם
המיוחד חייב סקילה ועל
שאר הכנויין באזהרה ויש
מי שמפרש שאינו חייב
אלא על שם יוד הא ואו הא
ואני אומר שעל שניהם הוא
נסקל. אזהרה של מגדף
מניין שנ' אלהים לא תקלל.

X. Blasphemus non est reus lapidationis, donec protulerit proprium illud nomen quatuor litterarum, Aleph, Daleth, Nun, Iod, idque execratus sit nomine aliquo ex nominibus illis, quæ non delentur. q. d. * *Qui declarat nomen Domini.* Propter nomen illud proprium reus fit lapidationis, & reliqua attributa, in admonitione continentur. Est qui asserat, non teneri nisi propter nomen Iod, He, Vau, He: ego vero ajo propter utrumque lapidandum. Admonitio autem de blasphemo ubi exstat in verbis, † *Deo non maledices.* Blasph-

* Levit.
24. 18.

† Exod.
23. 26.

Blasphemus non est reus.] Ex Sanhedrin cap. vii. 7. Nomen מיוחד Maimonides vult esse ארני, quia eadem puncta habet, quæ tetragrammaton.

Ex nominibus, quæ non delentur.] Septem Hebræi ponunt, אלהים, אלה, אלהי, אלהיך, אלהיכם, אלהיכם, אלהיכם : quorum si forte unum loco alieno scripserint, non eradunt, sed cultello excindunt, & recondunt in capsulis, quas eo fine in synagogis habent. Id præceptum ajunt Deut. xxi. 3. 4. quia ונקח & maledicere, & perforare est : quomodo usurpatur i Reg. xii. 10.

Idque execratus sit.] בך, quod proprie benedicere, ob εὐφημισμὸν, & veneratione Dei, usurpari volunt pro maledicere : uti i five i i Reg. xxi. 10. & Iobi i. 5. idque recepto quoque gentilibus more, quibus religio erat in rebus sacris vocibus scævis uti : unde alter pro infausto. Festus, Alter, inquit, & pro non bono ponitur, ut in auguriis : altera enim appellatur avis, quæ utique prospera non est : sic alter nonnunquam pro adverso dicitur & malo. Sed fortassis verbi בך ejusdem est natura, cujus Græcorum εὐχεσθαι, & precari Latinorum; quæ in utramque partem usurpantur. Sic רצה, quod ἀπαλῶς velle, pro bene velle ponitur, ut θέλει, & cupere.

Est qui asserat.] Selomonem Iarchi designat, qui ad Levit. xxiv. 16. ait אינו חייב עד שיפרס את הפס ולא במקל בכני, Non est reus, priusquam expresserit nomen; non autem qui maledixerit per attributum. כס est tetragrammaton, quod כנס כס vocant. כני attributum, seu כני כס est, cujusmodi כס apud Hebræos, apud Arabes رحيم aliaque id genus innumera. כס à כנס denominare, originis Arabicæ esse videtur, quamvis paululum deflexa significatione. Nam كنية illis est prænomen, ut ابو

جعفر محمد بن جرير الطبري ubi quatuor more Arabum nomina habes : كنية seu prænomen à filio sum-

ptum اسم ابو جعفر Abu Giasar : id est, pater Giasar.

כס nomen ipsum محمد Muhammed : لقب cognomen, quod

illi à patre sumunt, بن جرير filius Giariri. uti prænomen à fi-

lio,

lio, denique & الطبري quod à patria, aut gente *Tabarita*. Sed hæc obiter. Vide ad hunc locum eruditissimas Cochi notas ad Sanhedr. iv. 5.

י' א' בכל יום ויום
בודקין את העדים בכנוי
יכה יוסי את יוסי נגמר הדין
מוציאין את כל אדם לחוץ
ושואלין את הגדול שבעדים
ואומרים לו אמור מה
ששמעת בפירוש והוא
אומר והדיינים עומדים על
רגליהם וקורעין ולא מאחיין
והעד השני אומר אף אני
כמותו שמעתי ואם היו עדים
רבים צריך כל אחד ואחד
מהן לומר כזה שמעתי :

XI. Singulis diebus examina-
bant testes mutato nomine. nem-
pe, *Percutiat Iose Iosen*. Perfecto ju-
dicio exire cæteros omnes jubent,
& testium maximum interrogant,
his verbis, *Dic aperte, quid audi-*
veris. Illo dicente, in pedes se judi-
ces erigebant, & vestem dilacera-
bant, nunquam refarciendam. Te-
stium alter ajebat, *Idem, quod ille,*
& *ego audiui*. Quod si complures
forent testes, necessarium erat
unumquemque ex illis dicere, *Ea-*
dem, quæ ille, audiui.

Singulis diebus examinabant testes.] Sanhedr. iv. 5. Quo loco erudi-
tiss. Cochus vertit, *Toto die*. Malim ex mente Maimonidæ, *singulis diebus*.
רק *explorare, pervestigare*, quid differat à דרם & דק, vide nunquam sa-
tis laudatas Cochi notas ad eundem locum. Ratio judicii hujus in
Sanhedrin fufius exponitur. Ante examen העדים מלייתין terrorem
testibus incutiebant, ne temere ex rumore, aut auditione aliqua, ca-
pitis quemquam accusarent. Quippe ajebant, serio se in omnia inqui-
situros. Sanhedr. iv. 5. Quæstio ipsa sextuplex erat; de heptaëteri-
de, anno, mense, die mensis, nomine diei, hora. ibid. v. 1.

Mutato nomine, Percutiat Iose Iosen.] Nomen Iose adhibitum vide-
tur, quia tetragrammati instar quadrilaterum erat. Vnde videre est,
religionem gentis, non nisi timide adeo, & necessario in ipsis judiciis
Dei nomen efferentis. Vtinam indolis hujus partem hausissent ii, qui
hodie temere, & in rebus putidissimis, Dei nomen toties usurpant.

In pedes se judices erigebant.] Ad testandum horrorem, & indignatio-
nem.

nem. Nisi forte venerationis causa id fiebat, ad auditum nomen divinum. Quomodo legas Genes. XLIX. 33, Iacobum finitis mandatis & prolata benedictione, pedes intra lectulum collegisse. Volunt enim Hebræi, eum cum benediceret consedis, demissis in terram pedibus; ut saltem sic honorem Deo exhiberet. Quod nescio, cur magnus Mercerus improbet. Similiter Gen. XLVII. 31. Iosepho jurante, Iacob se incurvavisse dicitur: nimirum ad auditum nominis divini; ut placuit avo meo Fr. Junio. Numer. XXIII. 22. Bileam vaticinaturus ait, *Surge Balak*, eodem fine. Et Iud. III. 20. Eglon adsurxit Ehudi de Deo locuturo.

Nunquam resarciendam.] nimirum ita, ut evanescerent vestigia rupturæ. Nam negligentius filo in unum contrahere labra rupturæ licebat, eaque vocabatur אלכסנדרית *resarcitio Alexandrina*: uti ad Sanhedr. annotat eruditiss. Cochus. Vide eum.

יב מגדף שחור בו
בתוך כדי דבור אינו כלום
אלא כיון שגידף בעדים
נסקל. מי שגידף את השם
בשם עב"ם קנאים פוגע
בו והורגים אותו ואם לא
הרגוהו קנאים ובא לבית דין.
אינו נסקל עד שיברך בשם
מן השמות המיוחדין:

XII. Si blasphemus revocat verba, simulatque locutus est, nihil hoc eum juvat. Sed ubi blasphemiam dixerit, præsentibus testibus, lapidibus obruitur. Eum vero, qui Dominum execratus sit per nomen alicujus idoli, zelotæ, qui occurrerint, interficiunt: si non interfecerint eum zelotæ, & res ad Senatum venerit, non lapidabatur, priusquam Deum execratus esset uno ex propriis nominibus.

יג כל השומע ברכת
השם חייב לקרוע ואפילו
על ברכת הכנוי חייב
לקרוע והוא שישמענה
מישראל. אחד השומע
מפיו ואחד השומע מפיו
השומע חייב לקרוע ודוקא

XIII. Quicumque blasphemiam divini nominis audit, lacerare vestem tenetur: ut & propter blasphemiam divini attributi: nimirum is, qui eam audit ex ore Israelitæ. Perinde autem est, si quis audiat ex ore blasphemi; an ex ore alterius, qui audivit. Nam lacerare

ששמעו מפי ישראל אבל
השומע מפי הגוי אינו חייב
לקרוע. ולא קרעו אליקים
ושבנא לא מפני שרשקה
ישראל משומד היר :

lacerare tenetur, scilicet qui audit
ex ore Israelitæ : sed qui ex ore
gentilis audit, non adigitur vestem
dilacerare. Neque Eliakim & Se-
bna aliam ob causam vestes dis-
cerpserunt, quam quia Rabsake
Israelita apostata erat.

Rabsake Israelita apostata erat.] Quare ergo Eliakim & Sebna vestes
ruperunt? cum, ut supra §. 8. hujus capituli dictum est, Israelita נכסך,
aut ממור, sit instar gentilis in omnibus suis actionibus. An quia Israe-
lita apostata aliquando cognovit Deum? sic videtur. Itaque cum au-
tor hoc loco ait, ei lacerandas esse vestes, qui blasphemias alterius ex
ore Israelitæ audit; intellige, tum Israelitam Deo vero adhærentem,
tum qui ab eo defecit.

יך כל העדים והדיינים
סומכין את ידיהם אחד
אחד על ראש המגדף
ואומרים לו דמך בראשך
שאתה גרמת לך ואין בכל
הרוגי בית דין מי שסומכים
עליו אלא מגדף בלבד
שנאמר וסמכו כל השומעים
את ידיהם :

XIV. Testium ac judicum
unusquisque manus suas imponit
capiti blasphemæ, his verbis, *San-
guis tuus supra caput tuum: nam tu tibi
ipsi hujus rei causa es.* Neque inter
omnes, qui à Senatu necabantur,
ullus fuit, cui manus imponeren-
tur, præter blasphemum. q. d. *Et*
* *imponent omnes audientes manus* * Levit. 24. 14.
suas.

פרק שלישי

CAPUT III.

כל העובד כו"ם
ברצונו בודון חייב כרת ואם
היו שם עדים והתראה נסקל
ואם עבד בשגגה מביא
קרבן חטאת קבועה :

Quisquis idola sciens volens
que colit, exscindendus est.
Si testes adfuere, & admonitus est,
lapidatur : si errore coluit, sacri-
cium expiationis determinatum
offert.

Sacrificium expiationis determinatum.] Notum, in lege, pro diversa hominum forte, quamvis ob idem peccatum, diversa fuisse sacrificia. Tale Hebræi vocant קרבן עולה ויורד *sacrificium adscendens, aut descendens*, id est, majus aut minus, pro fortuna cujusque. Eorum qui hæc offerre tenerentur, in Keretot cap. 11. sex genera memorantur; leprosus, puerpera, qui inscius pejerat, qui falsum testimonium imprudens dicit, immundus qui inscitiam aut sanctificatum comedit, aut sanctuarium intrat. At ejus, qui idololatria ignarus se polluisset, sacrificium appellabatur חטאת קבועה *expiatio stabilis aut determinata*. Omnia enim præcepta negativa in actu consistentia, uti exterminii aliquem reum faciunt, si sciens volens transgressus sit; ita, ubi per ignorantiam violantur, ad expiandum habent sacrificium determinatum; quod non remittitur aut augetur ob sortem alicujus: unde קרבן קבועה *sacrificium fixum* appellatur. Hujusmodi est, quod Levit. v. 18. præscribitur. Præcepta autem, quæ ad talia obligant, sunt numero XLII.

ב עבודות הרבה קבעו
עובדי כו"ס לכל צלם וצלם
ולכל צורה וצורה ועבודת
זה אינה כעבודת זה כגון
פער שעבודתו שיפער אדם
עצמו לו ומרקולים שעבודתו
שיזרק לו אבנים או יסקל
מלפניו אבנים והרבה
עבודות כגון אלו תקנו
לשאר צלמים לפיכך
הפוער עצמו למרקולים או
זורק אבן לפער פטור עד
שיעבוד אותו דרך עבודתו
שנאמר איכה יעבדו הגוים
האלה את אלהיהם ואעשה
בך לידע דרכי העבודות

* Deut. 12. 30.

II. Complures colendi modos idololatræ præfiniverunt unicuique imagini ac simulachro; neque hujus cultus illius cultui similis est: uti Peor, quem colebant detegendo semet coram eo: & Mercurius, cujus in eo cultus erat, quod lapides in eum conjectarent, vel coram eo spargerent. Varios id genus cultus cæteris etiam imaginibus assignarunt. Ideoque qui se coram Mercurio detegeret, lapidemve in Peor spargeret, liber erat, donec proprio ei cultu serviret. Ita dictum, * *Quomodo servierunt gentes istæ diis suis, ut ego sic faciam*. Ac propter ejusmodi, necessarium est Senatui scire modos
כן גם אני: ומפני זה הענין צריכין ב"ד לידע דרכי העבודות
colendi,

שׂאִין סוֹקְלִין עוֹבֵד כּוֹס עַד
שִׁדְעוּ שׁוּוּ הֵי עֲבוֹדָתוֹ
וְאוֹהֲרָה שֶׁל עֲבוֹדוֹת אֱלֹ
וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן הוּא מֵה שֶׁכְּתוּב
וְלֹא תַעֲבֹדֵם :

colendi, ne lapidibus obruant idololatriam, antequam iis constiterit, hunc esse ejus cultum. Atque de hoc cultus modo, & aliis id genus, admonitio exstat in his verbis, * *Non servies eis.*

* Exod. 20. 5.

Vti Peor, quem colebant detegendo se coram eo.] Iarchi ad Num. xxv. 3. ait, כִּדְעִין לִפְנֵי פִי הַטֵּבֶת וְטוֹ כִּי־אֵין רַעִי, *aperiebant coram eo anum, & stercus egerebant.* Hæc vulgaris est Rabbiorum omnium opinio. Quam probare neutiquam possum. Nam cui verisimile fiat, cuiquam Deorum talem exhibitum esse cultum: eoque nec etymon illud approbâro. Quanto sane aliter Romani! quos sordes ejusmodi à templis etiam removisse, vel fidem fecerit illud Persii:

Pingue duos angues: pueri sacer est locus, extra Mejite.

Item apud Plutarchum, *Χρῦσιππος ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ φύσεως λέγει. καλῶς μὲν ἀπαγορεύειν τῇ Ἡσίοδον εἰς ποταμὸν ἢ κρήνῃς ἔρειν. ἔπειτα μᾶλλον ἀνεκτέον εἶναι τὸ ποτὶ πρὸς βωμὸν ἔρειν, ἢ ἀφιδρομα θεοῦ. μὴ γὰρ εἶναι πρὸς λόγον, εἰ κυνέες καὶ ὄνοι τὸ ποτὶ ποιεῖσι ἢ παιδάριον νήπια, μηδεμίαν ἐπιστροφὴν, μηδὲ ἐπιλογισμὸν ἔχοντα περὶ τῶν ποιεῶν. Pulcrè prohibet Hesiodus, nequis meiat in fluvium, aut fontem: ac magis etiam abstinendum ad aram, aut statuam numinis. Nec enim referre, si canes, aut asini hoc faciant, vel infantes, qui talia neutiquam attendunt, vel ad animum revocant. Et nequis orientales putet talium incuriosos fuisse, ex Herodoti lib. 1. & Strabonis xv, cognoscimus, Persas, quibus Aqua inter numina foret, sedulo cavisse, ne vel cibi retrimentis, vel faccato illo corporis humore, aquas polluerent. Nempe cogitabant, numen non minori honore dignum esse, quam regem: apud quem Persis ne despuere quidem licuit; ut idem Herodotus testis lib. 1, & Xenophon in primo Cyropæd. Quare difficillime adducar, ut credam, Orientales coram Baal Phegor solere alvum excernere. Sed facilius est falsam refellere opinionem, quam veram invenire. Tentemus tamen. Quid si dicamus, פֶּעַר esse à פֶּה, quod notat proprie *distendit os*: ut credamus, statuam ejus similem fuisse Phidiacæ Minervæ, quæ ore erat aperto: unde Tzetzes Chil. viii. com. cxciii:*

Ἐποίησε τὸ ἀγαλμα ἀνεωγὸς τῆ χειλῇ

Τὸς μὲν ὡς τῆς περὶ αὐτὸς ἔχων αἰσπασμένους.

*Fecit simulachrum labris apertis ,
Ac naribus ejus diductis.*

An potius statuendum , nomen inde traxisse , quod sacerdotes ejus carnem suam aperirent & secarent : ut Baalithæ faciunt 1 Reg. xviii. 28. An , quod Scaligero placuit , verum numinis ejus nomen fuisse בעל-טון; hoc est, *dominus tonitruum*; quasi Iovem Tonantem dicas : sed Hebræos, cum præclarum Tonantis nomen indigne idolo tribui viderent , per contemptum nuncupasse , בעל פה. hoc est, Deum crepitus ventris. Quod Græcis, ὁ βροντεύς, ἀλλὰ περδεύς. Sed potius, pater-
no more, præmam in isto etiam veterum vestigia : qui existimant, *Baal Peor* dici à monte ejus nominis , ubi colebatur. Sane Baal Peor , sive Phegor , numen erat Moabitarum : & mons פהור erat in Moabotide : ut liquet ex Num. xxi. 28. Vbi rex Moabitarum Balac assumfisse dicitur Bileamum in jugum montis Phogor , sive Phegor , ut ibi sacrificaret. *Phegor* autem esse loci nomen , inter alios etiam Theodoretus sententia est in Psal. cv. sive Heb. cv. 28. Gentilium vero numinum appellationes à loco desumi solere , apertius est , quam ut probato sit opus. Idem Theodoretus inibi ait, Baal Phegor credi Saturnum. Quomodo idem fuerit ac Moloch Ammonitarum , sive , ut aliis scribitur, Milcom , aut Melcom. B. Hieronymus non uno loco tradit , esse Priapum : quod si, Stoicorum more, de æthere aut Sole interpreteris , unde vis generatrix ; probe cum iis conveniat , quæ diximus : sin populari more accipere placet ; nomen ex eo erit , quia (ut putidum illud numen de se in Ithyphallicis ait epigrammatis) natura ei semper sit aperta , sive partibus illis , quæ haut honestè nominantur , apertis , pulso semper stet pudore. Video & eruditissimum virum per eum intelligere Iovem Stygium. Quod magis probarem , si Peor scriberetur non per פ, sed per א. Nam פהור cadaver. At Pluto mortuis creditus præesse. Sed adfert pro se illud Psal. cv : *Et initiati sunt Baal Phegor , & comederunt sacrificia mortuorum.* Vbi per mortuorum sacrificia idem intelligit victimas , quæ mortuorum gratia Iovi Stygio offerrentur. Verum magis mihi placet sententia Nicolai Lyrani , sic interpretantis , *Comederunt de carnibus animalium idolis immolatorum.* ut פהור חתים non sint carnes , quæ pro mortuis offeruntur , sed carnes immolatæ , sive εἰδωλόθυτα : quod certe mihi valde placet , cum & Arabs eodem modo transfulerit ضحايا ميتة *sacrificia mortua* : Syrus

הַחֵטָא דְּחֵטָא *sacrificia mortuorum*, ut Hebræus. Etiam Græci *θυσίας νεκρῶν*, & Chaldæus habet *כִּסְתָּא חֵטָא oblationem mortuorum*.

§. ead. Et *Mercurius, quem colunt spargendo in eum lapides.*] Vnde *Ερμῆος λῶφοι*, quorum volunt meminisse etiam Salomonem Proverb. xxv. 8. Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii: ubi in Hebræo erat *הַרְגָּה*, quod *Φενδόνω* Græci, interpretum recentiores *fundam*, aut *balistam* transtulere. Nicolaus Lyra videtur ignarus fuisse moris antiquitus usurpati, conjiciendi lapides in acervum. Nam verba Salomonis explicans; id est, inquit, *ad ædificandum templum in honorem hujus idoli*. Nisi forte novo prorsus exemplo, quod non puto, acervum lapidum nuncupat templum Mercurii. Sed nota res est, & jam multis tradita. De causis lapidum ad Mercuriales statuas conjectorum differit Cornutus de natura deorum, & inter rationum cæteras hanc adfert, *ὡς ἐπισημαίνόμενον τὴν εἰς αὐτὸν λαμπρότητα, ἢ μηδὲν ἄλλο ἔχον πρὸς ἐνεργεῖν αὐτῶν*, velut significans ei, quo honore eum prosequatur, quasi nihil nunc occurrat, quod offerat. Adi illum, si plura vis. Nomen *מַרְקוּלִים* R. Tam 7. cap. Sanhedrin compositum vult ex *מַר* & *קוּלִים* hoc est, loco infamiae: nam *קוּלִים* laudem significat: idque verum nomen erat idoli. Sed Sapientes ex *קוּלִים* fecerunt *קַלִּים* infamia, contemptu idoli; ut *בַּעַל זְבוּב* *Bael zebub*, aliaque id genus, per ludibrium dicta sunt. *מַר* autem significat pro, loco; ut nomen hoc denotet, pro laude est infamia. Sed de his nimis multa.

Ibid. *Liber erat, donec proprio ei cultu serviret.*] Hinc Sanhedrin cap. v. § 1, ubi quæstio in idololatram habetur, inquirendum dicitur *אִם מִי עֲבָדָהּ* quem, & quo cultu, coluerit. Apud Romanos lex ea fuit: *Sacerdotes, quæ quoque divo decoræ gratæque sint hostiæ, providendo*. Itaque alienâ hostiâ (id est, quæ non dicata sit illi Deo, cui offertur) nequaquam placari Deos, ait Plinius lib. viii. cap. 45. *Notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare; sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris*. Contra morem erat, vitulos adferri; qui duccendi erant.

Ibid. *Ac propter ejusmodi necessarium est Senatui, scire modos colendi.*] In Gemara 1. cap. Sanhedrin. *אָמַר ר' יוחנן אֵין חֲסִיבִין בְּסִנְהֶדְרֵי אֱלָא בְּעָלֵי קוּמָה* &c. *Ait R. Iochanan, non adscisci in Synedrium, nisi præstantes statura, sapientia, forma, senectute, magiæ, & septuaginta linguarum peritos*. Nec obscura est ratio, cur voluerint Hebræi, Senatorem harum artium peritum esse: nempe ne magiæ nefariæ reos perageret, qui in occulta naturæ altius pene-

penetrassent : uti sæpius nostro , ac superioribus seculis , usu venisse constat. Thalmudicorum dictum est : *Noli addiscere , ut facias abominanda gentium illarum. Vt facias , discere non licet ; ut scias , licet.*

ג בד"א בשאר עבודות
חזין ממשתחווה וזובח
ומקטר ומנסך אבל העובד
באחת מעבודות אלו
לאחר מכל מיני כו"ס חייב
ואע"פ שאין דרך עבודתו
בכך :

ד כיצד הרי שניסך
לפעור או שזבח למרקולים
חייב שנאמר וזבח לאלהים
יחרם בלתי ליי' לבדו
זביחה בכלל עבודו היתה
ולמה יצאת לומר לך מזה
זביחה מיוחדת שעובדין
בה לשם וחייב הזובח לאל
אחר סקילה עליה בין היתה
דרך עבודתו בזביחה או
אינה בזביחה אף כל
עבודה שהיא מיוחדת לשם
אם עבד בה לאל אחר בין
שהיתה דרך עבודתו בכך
בין שאינה בכך חייב עליה
לכך נאמר לא תשתחווה
לאל אחר לחייב על
ההשתחווה אפילו אין דרך

* Exod. 22. 19.

* Exod. 34. 14.

III. Hæc quidem in cæteris cultus generibus locum habent ; excepto illo , qui se incurvat , aut sacrificat , aut suffitum vel libamen offert. Nam qui uno ex his cultus modis alicui idolorum fervit , reus est , etiamsi ejus imaginis cultus alius sit.

IV. Ecce hic & ille , qui Peori libat , & qui Mercurio sacrificat , condemnatur : quia ait Scriptura : *Qui * sacrificat Diis , excindetur : præterquam Deo soli.* Sacrificium , sub generali cultus voce comprehensum , quorsum hic eximitur ? Vt palam fiat , quemadmodum sacrificium est cultus Deo proprius : atque is lapidandus est , qui numini alteri sacrificarit , sive in sacris ejus adhiberi sacrificium soleat , sive non soleat : sic etiam , si qualemcunque cultum , Dei proprium , alteri Deo exhibeas , sive is Deus ita soleat coli , seu minus ; reum aliquem propterea fieri. Iccirco dictum est : *Ne * te incurves alteri Deo :* quia condemnatio fit ob incurvationem , tametsi cultus ejus hac in re non consistat. Quæque poena est suf-

עבודתו בכך והוא הרין est suffitum, aut libamen offeren-
למקטר ומנסך וזורק ומזבח tis, eadem spargentis, vel libantis.
אחד הוא :

Sacrificium sub universali cultus voce comprehendebatur.] Subnixa est hæc expositio octavâ regulâ R. Ismaelis : quæ ait , כל דבר מהיה בכלל וינא חן , אלס ללמד על הכלל כלו ינא . *Quidquid est in universali , & egreditur ab universali ad docendum ; non exivit , ut de seipso doceat ; sed , ut doceret de universali toto , exivit.* Exempli causa, Levit. xx. 2. dicitur : *Quisquis è filiis Israelis , aut è peregrina gente , qui peregrinatur in Israele , dederit de semine suo Molecho ; omnino morte afficior : populus ipse terræ obruunt eum lapidibus .* Quæritur , cum variæ sint species idololatriæ , cur S. Scriptura hic potissimum in Molechi cultu , non item in aliis , pœnam talium sanciverit ? Occurrunt Rabbini , juxta superiorem regulam ; non ideo speciatim memorari pœnam in Molechi cultu , ut ostenderetur solum , quo supplicio ejus cultores afficiendi essent ; sed ut universè sciremus pœnam omnium idololatrarum. Idem in exemplo , à Maimonide allato , locum habet. Nam si rogemus , cur S. Scriptura , quæ dixerat , *Ne servias diis gentium* ; quibus verbis omnem cultum complectitur ; postea inquit , *sacrificans idolis excindetur* : respondendum est ; speciem hanc ex generali eximi , ut de genere doceat , non speciatim de se. Rhetores appellant synecdochen speciei. Quare sententia fuerit Maimonidæ : quemadmodum ille , qui sacrificat Diis , tametsi in illorum Deorum cultu sacrificia usurpari non solerent , nihilominus vita privatur , quia sacrificium est inter honores vèro Deo præstari solitos : ita & quisquis cultum supremo Numini exhiberi suctum idolo exhibet , tametsi gentes talem cultum inter cærimonias illius idoli non usurpent , nihilominus morte afficiendum esse. Nempe eodem loco , quo sacrificium est , sunt etiam suffitus & λοιπή , seu σπονδή , libatio ; quorum utrumque in templo Dei usurpabatur. Quia autem iis non includitur adoratio , volunt subjecisse S. Scripturas , *Ne te incurves Deo alteri.* Incurvare est προσκυῶν , atque illud דמתחין quod regibus suis Oriens exhibebat. Ita in Euang. Matth. 11. 2. Magi venerunt , ut Christum adorarent , id est , & προσκυῶσιν ἐνεκα . Vnde quatuor generales in idololatria cultus sunt , quos ostendimus. Hac de causa vult quoque R. Moses , sanguinis dispersionem locum libaminis è vino obtinere : proque sententia hac quoque adfert , quod

Pfalmographus eam eodem vocabulo nominat : כל אסיר נסכיהם מרס ,
Non libabo oblationes eorum è sanguine.

ה ספת לה צואה
 או שניסך לה עביט של
 מימי רגלים חייב שחט לה
 חגב פטור אלא אם כן
 היתה עבודתה בכך וכן אם
 שחט לה בהמה מחוסרת
 אבר פטור אלא אם כן
 היתה דרך עבודתה בכך .
 כו"ס שעובדן אותה במקל
 שבר מקל בפניה חייב
 ונאסרת . זרק מקל בפניה
 חייב ואינה נאסרת . שאין
 זריקת המקל כעין זריקת
 הדם שהרי המקל כמות
 שהוא והדם מתפור :

V. Qui adasperferit excrementis, aut libarit vase urinæ, reus est. Qui maclarit ei locustam, liber est; nisi in eo consistat cultus ejus. Sic quoque, si maclarit ei jumentum membro quopiam mutilatum, liber est; nisi talis eum colendi ritus obtineat. Idolorum cultus, in quo baculus adhibetur, si is confractus est in conspectu idoli, (homo) reus, (baculus) interdictus est. Si coram eo projecit, (vir) reus; sed non interdictus (baculus.) Quia projicere virgam non perinde est ac sanguinem spargere. Etenim virga permanet, qualis antea: sanguis autem dispergitur.

[*Qui adasperferit eum incrementis, aut libarit vase urinæ.*] Ratio est, quia id simile est libationi, & aspersioni sanguinis, quæ in divino cultu adhiberi solebant. Contra locustam, aut mutilum animal offerens, pœnæ non subjicitur, quia nihil tale in cultu Dei erat. Hac in re R. Moses veteres Rabinos sequitur, contra opinionem R. Iehudæ, quarto cap. Aboda Zarà.

[*Idolorum cultus, in quo adhiberi solet baculus.*] Ex ante dictis constat, duo fuisse, quæ hominem facerent reum: similitudinem cultus veri Dei, & consuetudinem colendi quodque idolum. Prius nititur his verbis S. Scripturæ, *Sacrificans idolis excindetur.* alterum illis: *Ne quæras Deos eorum, dicendo, Quomodo serviunt gentes illæ Diis suis? & faciam sic quoque ego. Ne facias sic, &c.* Vnde autor noster ait, si cujus idoli cultus consistat in agitatione & motitatione virgæ; eum, qui virgam frangit, reum esse; quatenus hoc simile illi est, quod in vero Dei cultu, animalium ossa confringere solebant. Itaque talis condemnabatur, tametsi proprie

proprie cultus idoli non in fractione, sed sola agitatione virgæ confisteret. Virga autem ipsa prohibita erat, id est, nullus eam in usum suum convertere poterat: quia idolo munus offerebatur his verbis disertim prohibitum: *Qui victimarum adipe vescabantur, & qui bibebant vinum libaminis.* Sed si virgam projecisset, inque ea projectione constiterit cultus idoli; id qui fecisset, reum peragi oportuit; virga autem non erat prohibita. Nec obscura est ratio, quando multum hæc discrepant; sanguine quidem diffuente, salva autem integraque virga.

ו המקבל עליו אחד
מכל מיני עב"ם באלוה
חייב סקילה ואפילו הגביה
לבינה ואמר לה אלי אתה
וכן כל כיוצא בדיבור זה
חייב ואפילו חזר בו בתוך
כדי דיבור ואמר אין זה
אלי אין חזירתו כלום אלא
נסקל:

VI. Quodcunque tandem idolum quis pro Deo assumat; lapidationis est reus. Imo si vel laterem attollens, ei dicat, *Deus meus tu es*: cum quicquid in hanc sententiam dicatur, crimen sit. Quantumvis autem inter loquendum poenitudine ductus dicat, *Nequaquam hic Deus meus*: nihil juvat, verum lapidibus obruitur.

Quodcunque tandem idolum quis.] In Aboda Zara cap. 111. dicitur, simulatque aliquis diversi quid à vero Numine dixerit Deum suum esse; capitis reum fieri: cujus rei causam adduximus antea, cum de blasphemo ageremus. Etiam in Sanhedrin cap. vii. §. 6. legimus: אחד העובר ואחד הזוכה ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המסתחוס ואחד המקבל עליו אלהים ואומר לו אלי אתה: *Eodem redit, idolo quis cultum suum exhibuerit, sacrificaverit, suffitum, aut libamen obtulerit, adoraverit; an Deum illud sibi fecerit, dicendo, Deus meus tu es.* Videmus clare, ut absit reliquus cultus, sola hæc verba damnare. R. Mosis tamen diversa est opinio, quia disertim ait, *Si vel sublato latere dicat ei, Deus meus tu.* Quod arguit, præter verba minimum sublationem lateris requirere. Vnde & superius cap. 11. §. 3. ait: *Et quicumque respicit ea (idola) בדרך מהוא עומד בו ita ut aliquod opus faciat, certe ille percutietur.*

Si vel laterem attollens.] Haud dubie autor respicit ad morem gentilium, qui etiam informes lapides colebant. Testis Pausanias in Achaicis. Ταῖς ἑπὶ παλαιότερα τοῖς πασιν Ἑλλήσι, ἡμᾶς θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον

ἀρχαῖοι λίθοι. Et antiquioribus temporibus, apud omnes Græcos, rudes lapides divinos honores, pro simulachris habebant. Fortasse origo à veneratione, quæ præstita lapidi inuncto à Iacobo in Bethel: unde & lapis Saturno pro Iove objectus dictus βαίτυλ: qui, ut Priscianus testis, aliter vocatus *abaddir*. Vide de hoc lapide Damascium in vita Isidori apud Photium, Priscianum non uno loco, & Iosephum Scaligerum animadversionibus Eusebianis, num. cIo cIo c L.

ז העובר כו"ם כדרכה
ואפילו עשה דרך בויון חייב
כיצד הפוער עצמו לפעור
כדי לבוותר או זרק אבן
למרקולים כדי לבוותר
הואיל ועבודתו בכך חייב
ומביא קרבן על שגגתו:

VII. Qui colit idola ritu suo, etsi per ludibrium faciat, reus est. exempli gratia, qui reteggit se ipsum coram Peor ad illudendum ei, aut lapide Mercurium petit in contemptum ejus, quia cultus ejus in hoc consistit, reus est, & sacrificium adducet expiando errori suo.

Et si per ludibrium faciat.] Nimirum, quia animum non omnes homines norunt; & possit aliquis suspicari, illud à religione profectum. Vnde Gemara Sanhedrin cap. vii. legere est, R. Menasseh iter facientem, ostenso à comitibus idolo, per contemptum lapidibus illud impetiisse. Postquam vero animadverterunt, Mercurii simulachrum esse; eum dixisse, non videri sibi nefas hoc esse, quando per ludibrium fieret. Re ad iudices delata, pronunciaffe eos, id illicitum esse, quia ille proprius Mercurii cultus foret. Hinc infra §. 10. auctor noster ait, nefas esse, ante idolum sese incurvare, ut spinam pedi infixam eximas, aut argentum humi dispersum tollas. Eodem refero, quod in Aboda Zara cap. i. §. 4. dicitur, Si urbem quampiam idololatræ habitent, non licere incedere via, quæ ad solam illam ducit: contra permitti, si idem quoque iter ad alia ducat loca. Scilicet, ne religionem alii interpretentur. Etenim scandala vitanda sunt propter חילול השם *profanationem nominis divini*. Vnde in Pirke Abot cap. iv. R. Iochanan, ait, אחד מונג ואחד חזיר בחילול השם *Eodem redit per errorem quis, an consulto profanet nomen Dei*. Quod non ita capiendum, quasi nihil referat, utrum errore pecces, an malitia: sed quia apud homines, animi tui ignaros, scandalum nihilo fit minus.

Sacrificium adducet.] quia mortis supplicium effugit, qui cultui voluntatem

luntatem & religionem non adjicit : unde illud in SS. בזרין ביד רמה, *per superbiam, & manu elata.*

ח העובד כו"ס מאהבה
כגון שחשק בצורה זו מפני
מלאכתה שהיתה נאה
ביותר או שעבדה מיראתו
לה שמא תריע לו כמו שהן
מדמין עובדיה שהיא
מטיבה ומריעה אם קבלה
עליו באלוה חייב סקילה.
ואם עבדה דרך עבודתה
ובאחת מארבע עבודות
מאהבה או מיראה פטור :

VIII. Qui idolis servit amore, uti is, qui imaginem quampiam amat propter artificium, & formæ decus : item qui metu hæc colit, ne sibi malefaciat ; quo pacto ejus cultores arbitrantur, male vel bene sibi facere : Si illud pro Numine suo recepit, lapidibus est obruendus. Quod si ritibus, quibus solitum, unove ex quatuor cultus modis, servierit amore aut metu ; liber fuerit.

[*Quod si ritibus, quibus solitum, &c.*] Statuunt Thalmudici, tria esse, quorum nihil facturum sit Iudæus, Dei vere metuens, utcunque vel mors intentetur : ea esse idololatriam, adulterium, homicidium. Attamen R. Moses à poena immunem pronunciat, qui eorum quid fecerit vi adactus. Cum vero additur, *amore aut metu*, non hoc capiendum de amore vel metu idoli. Siquidem, ut Maimonidem cap. 1. §. 3. audimus dicentem, idololatræ ideo falsos colebant Deos, quod persuasum haberent, potestatem iis esse bene faciendi, aut male. Vnde & qui Deum quam religiosissime coli volunt, ajunt, עבוד מלכא עבוד מיראה, *Cole ex amore, & cole ex timore.* Hic vero & metum intelligit ab eo, qui vel præmium offerat, vel poenam interminetur. In Gemara vii cap. Sanhedrin, §. 6. Abbai, & Rabba, super eo contentionis ferram ducunt, utrum reus poenæ, an ab ea immunis sit, qui coluerit idolum amore, vel metu alicujus. Abbai reum agit, quia invitatus quidem coluerit, interea tamen cultum præstiterit. Rabba autem talem absolvit, quia non coluerit ex animo : quippe qui idolum non habeat pro Deo, ut non tam verus sit cultus, quam simulatio cultus. Posteriori sententiæ subscribit etiam Maimonides. Absolvere ego non ausim ; cum, ut Iurisconsulti ajunt, coacta etiam voluntas sit voluntas. Potuit sane abstinere, utut quis poenam minitaretur. Levius tamen puniendum, non diffitear.

ט המגפף עב"ם

והמנשק לה והמכבד

והמרבץ לפניו והמרחיץ

לה והמלביש והמנעיל וכל

* Exod. 20. 5. כיוצא בדברי כבוד האלו

עובר בלא תעשה שנאמר

ולא תעבדם ודברים אלו

בכלל עבודה הן ואע"פכ

אינו לוקה על אחת מהן לפי

שאינן בפירוש ואם היתה

דרך עבודתה באחת מכל

הדברים האלו ועשהו לעבדה חייב :

IX. Qui amplectitur idolum , aut osculatur; qui verrit, vel aquam effundit coram eo; qui illud lavat, vestit, calceat, aut simili afficit honore; transgreditur interdictum: quia dictum est, *Nec * servies eis*. Illa autem sub universali cultus (nomine) comprehenduntur. Nec tamen vapulabit ob horum quodquam, quandoquidem non clare (sunt expressa.) At si in ullo horum cultus consistat, atque ille fecerit honori ejus, reus erit.

[*Qui amplectitur idola, &c.*] Sanhedrin cap. VII. §. 6. eadem cultus genera recensentur: והמלביש הסך והמרחיץ והמנשק והמכבד והמרבץ והמנעיל וכל תעשה: *Qui amplectitur, osculatur, verrit, effundit aquam, lavat, ungit, vestit, calceat, transgreditur interdictum.* Quo loco מרבץ doctissimus Cochus, cui multum linguæ hujus studiosi debent, transtulit, collocat: id est, ponit in loco iis destinato: respiciens credo ad Hebræum רבץ, quod *cubare* est, aut usum Rabbinicum ejus vocabuli; quo doctores legem prælegentes, vocantur מרביני תורה. Sed illa interpretatio huic loco minus videtur apta. Itaque malui transferre, *aquam effundit*; præeunte Davide de Pomis, qui מרבץ interpretatur, מים מור מים: *effundit aquam per domum*. Et evincunt hoc Maimonidæ verba. Nam cum in cæteris dicat, *Qui osculatur, amplectitur, lavat, idolum*: hic ait, מרבץ לפניו, *effundens aquam coram eo*. Nimirum voluit his verbis etiam illum, qui in templo, aut delubro, in quo idolum est, aquam ad purgandum locum profundit, reum esse. De iis autem cultus generibus, quæ hic auctor recenset, ita censendum est. Amplexus supplicum erat: qui solebant, genibus advoluti, clementiam Regum exposcere: quem & cultum statuis eorum præstabant. Osculari antiquissima veneratio: unde Iob. xxxi. 26. *Si adspexi Solem, &c. & applicata est manus mea ori meo*. Et Servius ad 1. Æneid. *Osculum, inquit, religionis est; suavius voluptatis*. Verrens, & aquam effundens, videtur cultum tribuere idolis, quatenus munditiem præstant deorum imaginibus, locisque

locisque sacris. Ac par ratio ejus, quod de lavandis idolis additur. Vixere etiam simulachra, quia conveniens Diis, ut bonum spirent odorem. Sane apud Maronem Venus in primo magni operis,

— Avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiaque comæ divinum vertice odorem
Spiravere.

Nihil attamen de simulachrorum inunctione apud gentium scriptores animo obversatur. Sed potuit in Oriente is mos vigere. Et, credo, originem traxerit ab lapide, quem Iacob inunxit in בית אל, Bethel; unde, ut dictum, βαίτυλοι gentilium. De calceatione nihil item nunc occurrit.

Non tamen percutitur ob horum unum, quia non clare expressa sunt.] Nolunt Hebræi, vapulare hominem, priusquam transgressus sit præceptum Dei, quo disertim talis cultus vetitus esset. Vnde Thalmudici ajunt, לאו מכבדות אין לוקה עליו, Interdictum si quod sub universali contineatur, non vapulat quis ideo. Dixerat Deus, Ne iis servias. Iis verbis generatim quoque, at non speciatim, vetabatur amplexus, & osculatio idoli. Tamen si quis amplexatus, aut osculatus fuisset; nequaquam poenæ erat obnoxius, quia neutrum horum disertim expressum esset.

י ישב לו קוץ ברגלו
לפני עב"ם לא ישוח ויטלנו
מפני שנראה כמשתחוה
לה: נתפוזו לו מעות בפניה
לא יישוח ויטלם מפני
שנראה כמשתחוה לה אלא
ישב ואחר כך יטול.
פרצופות המקלחות מים
בפני עב"ם לא יניח פיו
על פיהם וישתה מפני
שנראה כמנשק לעבודה ורה.

X. Infixa est spina pedi ullius ante idolum? Ne se incurvet ad eam evellendam: quia videretur alioqui se idolo incurvare. Dispersi sunt nummi ante idolum? Ne se incurvet ad eos tollendos: quippe idolo videretur se incurvare: eoque confideat, & sic tollat. Effigies est aquam effundens coram idolo? ne suum os imponat ori ejus, ac bibat: quia hoc pacto quasi osculum ei figere videbitur.

יא העשה עב"ם
לעצמו אע"פ שלא עשאה

XI. Qui sibi ipsi imaginem facit, etiamsi eam manu sua non effecerit,

* Exod. 20. 4.

* Levit. 19. 4.

בִּידוֹ וְלֹא עָבְדָהּ לֹקֶה
שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל
וְכָל תְּמוּנָה. וְכֵן הָעוֹשֶׂה
עֲבוֹרָה בִּידוֹ לְאַחֲרִים אֲפִילוֹ
עֲשָׂאָה לְגוֹי לֹקֶה שֶׁנֶּאֱמַר
וְאַלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה
לְכַסֵּי לְפִיכָךְ הָעוֹשֶׂה עֲבוֹרָה
בִּידוֹ לְעַצְמוֹ לֹקֶה שְׁתֵּים :

fecerit, neque eam coluerit, vapulat, quoniam dictum est, *Non facies tibi sculptile, neque ullam imaginem*. Ideoque is, qui sua manu simulachrum alii, quamvis gentili, fabricaret, nihilo secius vapulabat. Quippe dicitur, *Et Deos fusiles non facietis vobis*. Itaque, qui idolum ipse sua elaborasset manu, bis vapulabat.

Qui imaginem sibi facit.] עוֹסֵף hic fortasse melius transferatur, *fieri curat*: quia ipse autor distinguit, addito, *etiamsi ipse sua manu non fabricaverit*. Sententia R. Mosi est: Eum, qui imaginem ab alio fabricari iusserit, causam esse illius imaginis; cum tamen cuique nitendum sit, ut statuae & idola tollantur. Quamvis autem interdictum transgrediatur, in quo nullum opus sit, eoque plectendus non videatur: Maimonides tamen eximit hunc casum, & talem habet eodem loco, ac si idolum ipse formavisset. Ita & infra cap. v. §. 1. inquit, *מְדַבֵּר מְדַבֵּר* *seductorem*, & *מְדַבֵּר* *seductum*, puniri, si solam voluntatem colendi idola habuerint; quamvis non servierint idolis re ipsa. Et eodem cap. §. 12. ait, puniendum illum, qui votum facit, aut iuramentum in nomine idoli. Nisi fortassis ideo illud ait, quia saepe vota Domino concipientes, opus aliquod facere solent; uti qui salem adhibebant, aut sanguinem, & alia id genus, notiora, quam ut hic monere oportet sit.

Bis vapulabat.] Duplici poena afficiebatur, quia tum faciendo imaginem, tum eam sibi faciendo, bifariam transgrederetur interdictum. Nempe & illud, *Non facies tibi sculptile*: itemque alterum hoc, *Et Deos fusiles non facietis vobis*. Vbi non unum, sed plures, ac proinde alios etiam, signari, satis est apertum. Solidene hoc dicatur, an minus, non disputo. Mentem quidem eam esse Maimonidæ, minime dubitandum.

* Exod. 20. 22.

יֵב אֲסוּר לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת
לְגוֹי וְאֵעֶפְ שֶׁאֵינָן עֲבוֹרָה שֶׁ
לֹא תַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־צוּרוֹת
שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁאֵינָם אֱלֹהִים

XII. Vetitum etiam facere imagines, ornatus gratia; tametsi non fiant ad cultum. Quippe dictum est, *Non facietis mecum*: ac si di-

לנוי כרי של יטעו בהן
הטועים וידמו שהם לעבודת
כו"ס ואין אסור לצור לנוי
אלא צורת האדם בלבד
לפיכך אין מציירין לא בעץ
ולא בסיד ולא באבן צורת
האדם. והוא שתהיה הצורה
בולטת כגון הציור והכיר
שבטרקלין וכיוצ' בהן ואם
צר לוקה. אבל אם היתה
הצורה משוקעת או צורה
של סמנים כגון הצורות
שעל גבי הלוחות והטבליות
או צורות שרוקמין באריג
הרי אלו מותרות :

si diceres, (non facietis) imagines
argenteas vel aureas, vel tantum
ornatus caussa: ne per eas sedu-
cantur errantes, atque existiment,
idololatriæ caussa (factas.) Non
est prohibitum formare propter
ornatum, præterquam hominis fi-
guram. Atque eam ob caussam
non est formanda è ligno, in pa-
riete, aut è lapide, figura hominis.
Sed hoc capiendum de imagine
quæ protuberat: quales sunt figu-
ræ ac sculpturæ in palatiis, & his
similes. Talem igitur si quis fecerit,
vapulat. Sin figura sit depressa, vel
coloribus expressa; uti illæ, quæ in
tabulis mensisve fiunt, aut quæ in-
textæ operi textorio, pro licitis
habentur.

[Non facietis mecum.] Duplicem difficultatem statuunt Hebræi in ver-
bis illis: *Non facietis mecum Deos ex auro aut argento, non facietis vobis*. Pri-
mum in eo, quod si dicas, *Deos ex auro & argento non facietis vobis*, super-
flua videantur verba, *Non facietis mecum*. Dein quod posteriora hæc ver-
ba non præstent sententiam perfectam: nec etiam superioribus possint
connecti, quia pronomen *אני* sub se habeat accentum *Atnah*, qui si-
gnum sit finitæ periodi. Verba autem sunt Aben-Ezræ, כל פירוש שאינו, על דרך הטעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו, *Omnem expositionem, quæ non con-*
grua est accentibus, ne admittas, vel audias. Igitur cum pausa sit post ver-
ba, *Ne facias mecum*; & tamen sententia nequaquam absolvatur: malunt
Thalmudici hæc verba, *Ne facias mecum*; exponere hoc pacto; *Ne fa-*
cias similitudinem ejus, quod mecum est in cælo: uti Solis, Lunæ,
stellarum, angelorum. Et quia mutatis punctis etiam legere licet, *אני*,
eo, *Ne facias me*, interpretantur, *Ne facias formam, in qua me pro-*
phetis ostendi: nimirum formam hominis: unde apud Iechezquel
cap. i. 26. *Et super similitudinem solis illius, quasi species hominis*. quasi di-
cas,

cas, illam formam, quam indicavi in Lege, ad similitudinem meam factam. Nam ait Deus: *Faciamus hominem ad similitudinem nostram*. Atque ejusmodi est Hebræorum mens. At mirum profecto, eos tam anxie rationem accentus habere, cum certum sit, & accentus, & vocalia puncta, fero adeo inventa fuisse, ut necdum ipsius Hieronymi ætate extiterint. Mirum etiam, non advertere eos, ipsos doctores Thalmudicos arguere, olim ea non fuisse, quod eidem voci nunc hæc, nunc illa puncta adscribant, & pro iisdem diversimode interpretentur. Nam si complures ut Iudæi volunt, puncta cum ipsa Lege simul extiterunt, unde doctores eorum tanta fiducia, ut mutare ea audeant, & ad investigandos S. Scripturæ sensus alia atque alia adscribere? Quare non dubito verba sacrosancta exponere, *Non facietis mecum* (id est, præter me) *Deos ex auro, vel argento, non facietis vobis*. Quod si quæras, cur illud, *facietis*, repetatur; dicam, voluisse Deum inculcare maxime, ut sibi ab eo delicto caverent, ad quod maxime proni erant. Quippe ignorat nemo, repetitione addi sæpe efficaciam sermoni: ut, apud Cicero- nem: *Vidi enim, vidi, penitusque perspexi*. Et apud Senec. Med.

Adeste, adeste, sceleris ultrices Deæ.

Illa vero ridicula explicatio est, cum כתיב scribes, per divinam formam intelligi humanam volunt.

Sed hoc capiendum de imagine, quæ protuberat.] Ideo solam gibbosam Hebræi veritam dicunt, quia hac forma & Deus in visionibus, & angeli se repræsentabant. Ratio erat כן דמיון, *ne per eas errarent rudiores*. Vnde apparet, non illos statuas tales simpliciter pro idolis habuisse; sed tum demum, quando colerentur. Eam ob causam infra cap. VII. §. 4, ait, statuam, quam Israelita facit, ad usum licitam esse (id est, posse alios in usus converti, fundendo ac transformando) quamdiu cultus ei exhibitus non est. Nimirum, quia non sit idolum, nisi cultus accesserit. In quam sententiam etiam legimus apud Carolum magnum contra Synod. in part. Græc. pro adorandis imaginibus gest. lib. IV, cap. XVIII. *Non enim nos imagines in basilicis positas idola nuncupamus; sed ne idola nuncupentur, adorare & colere eas recusamus.*

יג טבעת שיש עליה
חותם שה' צורת אדם אם
היתה הצורה בולטת אסור
להניחה ומותר לחתום בה
ואם היתה הצורה שוקעת

XIII. Annulum, cujus signum est hominis figura, si ea fuerit gibbosa, induere interdicitur: obfig-nare tamen eo licet. Sin figura sit depressa, licebit induere, obfig-nare eo

מותר להניח ואסור
לחתום בה מפני שהנחתם
תעשה בו הצורה בולטת.
וכן אסור לצור דמו' חמרה
ולבנה כוכבים ומולות
ומלאכי' שנאמר לא תעשון
אתי לא תעשון כדמו' שמש'
המשמשים לפני כמרום
ואפילו על הלוח:

re eo non item: quippe, sigillo im-
presso, figura fiet gibbosa. Itidem
prohibitum est formare imaginem
foliis, lunæ, stellarum fixarum, vel
errantium, adhæc angelorum:
quandoquidem dictum est, *Non*
* facietis mecum: hoc est, non facie-
tis similitudinem ministrorum co-
ram me famulantium in cælis, ne
in tabula quidem. * Exod. 20. 22.

Non facietis mecum, &c.] Quæ ad intelligentiam hujus paragraphi
pertinent, abunde cognoscere est ex iis, quæ ad superiorem diximus.

יך צורות הבהמות
ושאר נפש חיה חוץ מן
האדם וצורות האילנות
ורשאים וכיוצא בהן מותר
לצור אותם ואפילו היתה
הצורה בולטת:

XIV. Imagines quadrupedum
ac reliquorum animantium, exce-
pto homine, ad hæc figuras arbo-
rum, herbarum, rerumque simi-
lium, formare licet, etiam figurâ
gibbâ.

Etiâ figura gibba.] Nempe quia non includuntur voce *MECUM*: ut
quæ non sint inter illa, quæ Deo in cælis ministrant. Adde quod nec
magnopere ab iis periculum est; quandoquidem vix invenias usque
adeo stolidos, ut plantam, vel mutum animal, habeant pro Deo suo.
Græci quidem & Romani talia Diis sacrarunt; sed non habuere pro
Diis. Qua de re vide sis parentem Oratoriarum institutionum lib. 1,
cap. v. sect. xxxiii, & xxxvii. Ægyptiorum tamen tanta erat super-
stitio, ut divinis afficerent honoribus certas quadrupedes, aves, pisces,
plantas. Qua de re Strabo lib. ult. & veterum alii: aliqua etiam pa-
rens Orat. Inst. lib. iv. cap. ix. sect. 111. Nec tamen existimo, sa-
cerdotes, vel intelligentiores, honorem iis tantum præstitisse, ut Diis;
sed potius, ut symbolis divinis.

פרק רביעי

CAPVT IV.

מדיחי עיר מִיִּשְׂרָאֵל
הַיֵּלֶדֶת לִנְסָקֶלֶת
אֶת־פֶּלַא שֶׁלֹּא עֲבָדוּ כֹּסִם
אַל־אֵלֶּה הִדִּיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם
עַד שֶׁעֲבָדוּ אוֹתָהּ. וְאִנְשֵׁי
הָעִיר הַמּוֹדֵחִין נִהְרָגִין בְּסִיף
וְהוֹשְׁעֵבָדוּ כֹּסִם אֹסֵק בְּלוֹה
עֲלֵיהֶם בְּאֵלֹהֵי. וְאוֹהֶרֶה
לְמִדֵּיחַ מִנִּין שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא
יִשְׁמַע עַל פִּיךָ :

* Exod. 22. 13.

Quotquot in ea urbe seducti fuerint.] Sed quid si universa civitas defecisset? Univerſi incolæ occidebantur: ſolum illud de rigore Legis remittebatur, quod eam non facerent תל עולם, *tumulum perpetuum*: ut præcipitur Deuter. xiii, 16: ſed incolis veteribus novi ſuccederent cives.

ב אין העיר נעשית עיר
הנדרחת עד שיהיו מדיחיה
מתוכה ומאותו השבט
שנאמר מקרבך וידיחו את
יושבי עירם ועד שיהיו
מדיחיה שנים או יתר על
שנים שנא' יצאו אנשי בני
בליעל וידיחו את יושבי
עיר ועד שידחו רובה ויהיו
המודחין ממאה ועד רובו
של שבט אבל אם לא
הורח רובו של שבט דנין

* Deut. 13. 13.

SEductores alicujus civitatis Iſraeliticæ plane lapidibus obruuntur, utcunque non ſervierint idolis, dummodo impulerint incolas civitatis ſuæ ad colenda ea. Quotquot vero in urbe ea ſeducti fuerint, gladio necantur: atque id, ſi idola coluerint, vel pro Deo receperint. Vbi autem monitum exſtat de ſeductore? Quando dicitur *, *Neque audiat (idololatria) in ore tuo.*

II. Non habetur autem urbs pro ſeducta, niſi ſeductores inde, & ex tribu eadem orti fuerint. Quandoquidem dictum eſt *: [*Egreſſi homines, filii iniquitatis,*] *è medio tui, & impulerunt habitatores civitatis ſuæ.* Idque cum ſeductores duo, plureſve, fuerint. Quippe dicitur, *Egreſſi ſunt homines nequam, & impulerunt inhabitantes civitatem ſuam.* Nempe donec ſeduxerint majorem ejus partem; ſeductique, centenos egreſſi, cæteros illius tribus numero exſuperent. Quod ſi non

אותם כיחידים שנ' יושבי
העיר לא כפר קטן ולא כרך
גדול וכל פחות ממאה כפר
ורובו של שבת כרך גדול
וכן אם הדיחיה נשים או
קטנים או שהדיחיה יחיד
או שהודחה מעוטה או
שהודחו מאליהן או שהיו
מדיחיה מחוצה לה אין דנין
בה דין עיר הנדחת אלא
הרי הן כיחידים שעברו
עבו"ם וסוקלין כל מי שעבר
וממונן ליורשיהן כשאר
הרובי כ"ד :

non defecerit major pars tribus,
judicantur ii, tanquam privati. Si-
quidem Scriptura ait, *Habitatores*
civitatis. Neque (dicitur) pagus
exiguus, neque urbs magna. Vbi-
cunque enim pauciores sunt cen-
tenis, pagus: ubi potior tribus
pars, civitas magna dicitur. Eoque
si seduxerint eam mulieres, parvu-
li, aut privatus quispiam, aut mi-
nor pars sua sponte defecerit, aut
extranei sint seductores: non ju-
dicantur instar civitatis seductæ,
sed velut privati idololatræ. Ido-
lolatra autem omnis lapidibus ob-
ruitur: bona ejus (cedunt) hæredi-
bus, ut aliorum, qui à Senatu ne-
cantur.

Non habetur autem urbs pro seducta.] Cuncta hæc desumit auctor ex
xi cap. Sanhedrin §. 4. Quinque requiri ait, ut civitas quæpiam
excidio à Senatu destinetur. Primum, ut, qui seduxerint, ex eadem
sint urbe, & tribu. Deinde, ut duo minimum, vel plures: unde & in-
fra dicitur cap. v. §. 1. non si unus civitatem seduxerit, eam propterea
à Senatu excidio destinari, sed singulos judicari. Hinc, ut seducti cen-
tenarium excedant. Tum, ut seducta sit minor pars tribus. Denique,
ut viri sint, qui seduxerint. Quartam harum conditionum eo fulciunt,
quia Scriptura dicat, *Habitatores civitatis*. Civitas vero plus est, quam
קטן, id est, *vicius parvus*, aut *villa*: quam ait Majmonides homines
habere pauciores centenis. At minus est civitas, quam כרך גדול, *civitas*
magna; quæ majorem partem tribus complectitur. De voce כרך au-
diendus quoque David de Pomis. Ait enim, לא נמצא במקום, אחר מהרגום
לפי ר' אליה לא נמצא במקום, אחר מהרגום של עיר כרך. ובדברי ר"ל כרך גדול
של רומי. בכרכי היס' כרכין. id est, *juxta R. Eliam, in nullo loco in-*
venitur, quid significet, כרך, עיר. Secundum verba Rab, *piæ memoriæ, magna*
est Roma, inter urbes maris, כרכין sunt qui circumducant murum: & notat
quoque,

quoque, munitionem ac propugnaculum. Ratio autem, cur seducta majori tribus parte civitas non habeatur pro depulsa, est ea, quod illa instar totius tribus censeatur, & noluerint Hebræi, tribum aliquam deleri, uti Benjamin prope evenerat. Quare tunc privatorum instar judicantur.

ג. אין דנין עיר הנדחת
לא בב"ד של ע"א שנא
והוצאת את האיש ההוא
או את האשה ההיא אשר
עשו את הדבר הרע הזה אל
שעריך. יחידים נהרגים
בב"ד של כל שער ושער
ואין המרובי נהרגין אלא בב"ד הגדול:

* Deut. 17. 5.

III. Nec de urbe seducta, nisi in Senatu LXXI (viro-
rum) judi-
cium fertur: quia dictum est, * *Et
educes virum illum, aut feminam il-
lam, quæ fecerit malum hoc, ad portas
tuas.* Privati, in Senatu cujusque ci-
vitatibus; multi, non nisi in Senatu
magno, vita privantur.

Nec de urbe seducta, &c.] Notum est, triplicia fuisse judicia Hieroso-
lymis: in templo quidem Συνέδριον virorum LXXI: ad fores vero
templi duplex judicium, unumquodque XXI virorum. In singulis
porro Israelitarum civitatibus, in quibus cxx. familiæ erant, constitu-
tum erat judicium, itidem trium & viginti virorum: sin tot familiæ
non forent, res erat penes tres viros. Hi civiles causas cognoscebant,
ut fuisse traditur cap. 1. Sanhedrin. Præterea דיני נפשות judicia capitalia,
à tribus & xx peragebantur, ut ibidem §. 4. legere est: sed ea, quæ
singulos tantum spectarent. At majora, quæ totas urbes & tribus tan-
gebant, non nisi à Synedrion LXXI virorum tractabantur: unde ibidem
§. 5. אין עושין עיר הנדחת אלא בבית דין של כל שבט ואחד. *Non condemnant civi-
tatem apostasiam, nisi in Senatu septuaginta & unius virorum.* cætera illic vide.

ד. אין אחת מערי
מקלט נעשית עיר הנדחת
שנא באחת שעריך ולא
ירושלם נעשית עיר הנדחת
לפי שלא נתחלקה לשבטים
ואין עושין עיר הנדחת

* Deut. 17. 2.

IV. Nulla refugii civitas, tan-
quam seducta, damnabilis est, eo
quod dicatur, *In * aliqua ex portis
tuis.* Neque Ierusalem pro sedu-
cta, (eoque excidio digna) pote-
rat haberi; quoniam, in divisione
terræ, tribuum nulli fuit attributa.

Neque

בספר כרי שלא יכנסו גוים
 ויחריבו את ארץ ישראל
 ואין ב"ד אחד עושה שלש
 עיירות הנרחות ו בצד וו
 אבל אס'הו מרוחקו עושה:
 Neque in civitatem limitaneam,
 ut seductam, judicium exerceba-
 tur: ne confluerent eo gentiles, ac
 vastarent terram Israel. Neque Se-
 natus uno tempore ejus criminis
 condemnaverit oppida tria situ
 vicina: at fecerit hoc, si multum distent.

Nulla refugii civitas tanquam seducta damnabilis est.] Rationem subdit è
 verbis illis Mosaicis legis Repetitæ, *In aliqua è portis tvis.* Vbi vis
 est in provocabulo tvis: quia hoc excluduntur civitates refugii.
 Quippe hæ separatæ erant à ditione Israelitarum; eoque nulla tribus
 in eas juris quidquam habebat. Itidem nec Hierosolyma condemnari
 idololatriæ universalis quibat, quia nulli tribuum attributa erat in
 partitione sanctæ terræ; ut quæ cunctum Israelem spectaret.

Neque in civitatem limitaneam.] Hæc iisdem fere verbis in Sanhedrin
 cap. 1. Sed autor hic rationem reddit: nimirum, ne gentiles locum
 vacuum & vastum invadant. David de Pomis exponit, גבול חמור או
 Terminus, statio, aut castra. Credo, originem à ספר esse, ac si circum-
 scriptionem dicas.

Oppida tria situ vicina.] Nempe ne conspirando, atque alias etiam ci-
 vitates in partes suas trahendo, tribus universæ in maxima conjician-
 tur pericula.

ה אין עושין עיר הנדחת

עד שידחוה מדיחיה בלשון

רבים ויאמרו להן נלך

ונעבוד או נלך ונזבח נלך

ונקטיר נלך וננסך או נלך

ונשתחוה או נלך ונקבל

באלוה והם שומעים ועברו

אותה דרך עבודתה או

באחת מארבע עבודות או

שקבלוה באלוה.

V. Neque civitas defectionis
 rea peragitur, nisi cum seductores
 plures sunt numero: dixerintque
 ipsi: *Eamus, & colamus:* vel, *Eamus,*
& sacrificemus: vel, *Eamus, & suffi-*
tum offeramus: vel, *Eamus, & libe-*
mus: vel, *Eamus, & incurvemur:* vel,
Eamus, & in Deum assumamus: at-
 que illi, qui hæc audiant, cultum
 numinis istius proprium, vel ali-
 quem ex quatuor illis cultus mo-
 dis exhibuerint, vel pro vero nu-
 mine receperint.

Nisi

Nisi cum seductores sunt numero plures.] Impulere, credo, in eam sententiam verba illa, *Eamus & colamus.* Deut. xiiii. 13. Nam qui dicit, *Ibo & colam*, non tam alium adhortari videtur, quam, quid ipse statuerit, aperire. Nihil tamen impedit, quo minus, & unus, & multi, vel unum, vel multos, plurativo numero compellent.

ו עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדינה כל התנאים האלו היאך עושים להם מתרין ומעידין בכל אחד ואחד מהן שעבד עב"ם וסוקלין אותם כיחידים שעבדו וממונם ליורשיהם: והיאך דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת ב"ד הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעב"ם אח"כ שולחין להם שני תלמידי הכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם עמדו באולתם ב"ד מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צריין עליהן ועורכין עמהם מלחמה עד שתבקע העיר כשתבקע מיד מרבין

VI. Quid de civitate, ac seductoribus fiebat, ubi non omnes conditiones istæ concurrerent? Commonebant, obtestabantur quoque adversus quemque eorum, qui servierant idolis, eosque lapidibus obruebant, velut privatos idolorum cultores: bona eorum hæredibus (relicta.) Quomodo autem civitas seducta, tempore sic exigente, condemnabatur desertæ religionis? Senatus per delegatos suos inquirebat, scrutabatur, expendebat, usque dum certis comperisset indiciis, civitatem universam, vel majorem ejus partem seductam ad idolorum cultum deflexisse. Deinde missi duo sapientum discipuli, ut seductos commonerent, ac converterent. Si ad saniores mentem reversi, poenitentiam agerent; bene erat: sin perseverarent in dementia; præcipiebat Senatus toti Israel, ut arma adversus eos caperet, eos obsideret, & impugnaret, donec perruptum civitatis vallum foret. Occupata urbe, crebra mox tribu-

להן בתי דינין ודני' אותם
כל מי שבאו עליו שני עדים
שעבד עב"ס אחר שהתרו
אותו מפרישים אותו נמצאו
כל העובדים מעוטה סוקלין
אותן ושאר העיר ניצור
נמצאו רובה מעלין אותן
לב"ד הגדול וגומדין שם
דינס והורגין כל אלו שעבדו
בסיף ומכין את כל נפש
אדם אשר בה לפי חרב טף
ונשים אם הודחה כולה
ואם נמצאו העובדים רובה
מכים את כל הטף והנשים
של עובדים לפי חרב ובין
שהודחה כולה ובין
שהודחה רובה סוקלין את
מדיחיה ומקבצין כל שללה
אל תוך רחובה אין לה
רחוב עושין לה רחוב

tribunalia constituebant, deque
reis iudicium ferebant. Omnes au-
tem duorum testimonio convi-
ctos idololatriæ, ubi eos prius ad-
monuissent, separabant. Si minor
civitatis pars idola coluisset; iis la-
pidibus obrutis, cæteri periculo
eximebantur. Sin autem major
pars defecisset; sistebantur Senatui
magno, usque dum, re iudicata,
idololatrias omnes gladio occidif-
sent. Omnes ejus civitatis, si tota
fuerit seducta, gladio necant; non
pueris, non mulieribus exemptis.
Quin etiam si major pars idolola-
triæ adhæserit; gladio itidem tam
pueri, quàm mulieres necabantur.
Sive autem civitas tota, sive pars
ejus fuerit averfa à Deo; seducto-
res lapidibus obruuntur, inque me-
dio fori præda sive bona omnia
coacervantur. Quod si eo desti-
tuitur civitas, forum paratur.

Commonebant, obtestabantur quoque. Nimirum, si numero pauci essent, singulos admonebant: sin ingens esset multitudo, publico edicto monerentur universi. Verbum תרה"ק est *admonere, certiorum facere*. Venit ab תרה"ק *admonitio*, quæ præsentibus testibus fit: *protestationem* vulgo vocant. Doctissimus Cochus in notis ad v. cap. Sanhedrin à תורה"ק vocem hanc deducit. Ego non dubito, venire à ראה"ק *vidit*, in Hiphil ראה"ק *ostendit, demonstravit*: fiebat autem hæc admonitio, ut si quis errore idololatriam exercebat, desisteret: si monitus perseverabat, non errore, sed sciens volens peccasse judicabatur; & lapidationis reus erat.

Usque dum certis comperisset iudiciis. Deuter. xvii. 2. *Quum inquisiveris bene, si ecce vera certa que illa res erit.* Vnde in Sanhedrin cap. v. §. 2.

כל המרבה כדריקות דרי זה מסוכן. *Quisquis multius est in inquisitionibus, sane laudem meretur.* Nimirum nequid temere statuatur.

Deinde missi duo sapientum discipuli.] Exemplo Prophetarum, qui semper Israellem idolis servientem dehortati sunt. Et simile exemplum est Iosue *xxi*, cum exstructo à Reubenitis trans Iordanem altari, reliquæ tribus, priusquam bellum adversus eos susciperent, miserunt Pinchasum, & seniores ad eos.

Percutiunt omnem animam hominis.] In Siphre de civitate seducta dicitur: *Non morientur patres propter filios, neque filii propter patres: juxta quam sententiam verba Scripturæ, Percutiendo percuties omnes habitantes illius civitatis acie gladii;* de reis intelligenda sint; non item, quorum nulla hic culpa est, infantibus. Super eadem re disputarunt R. Elihezer, & R. Aquiba: quorum ille occidi omnes, hic parvulis parcendum contendebat. Autor noster Elihezerum sequitur: quia peccatum desertæ religionis usque adeo grave est, ut omnem ejus memoriam aboleri Deus velit, quod ad reliquos terror & exemplum perveniret. Vnde addunt, qui hanc sententiam tuentur, quod Dominus omnes facultates talium absumi jusserit: liberi autem, usque ad annum *xiii*, juxta Thalmudistas, inter parentum facultates numerentur. Et simile est, quod Deus etiam animalia, quibuscum peccatum commissum est, jusserit supplicio affici.

Bona omnia coacervantur.] Vt comburantur. Deuter. *xiii*. 16.

ז היה רחובה חוצה
לה בונין חומה חוץ ממנו
עד שיכנס לתוכה שנאמר
אל תוך רחובה והורגין כל
נפש חיה אשר בה ושורפין
את כל שללה עם המדינה
באש ושריפתם מצות עשה
שנאמר ושרפת באש את
העיר ואת כל שללה:

* Dent. 13. 16.

* Ibid.

VII. Si forum fuerit extra civitatem, producantur pomœria in tantum, ut forum muro contineatur: quia dictum est, *In * medio fori ejus.* Occidunt autem, quicquid in urbe ea animatum, bonaque universa, una cum urbe, absument igni. Ac concrematio ea est mandati: quia dicitur, *Et * combures igne urbem, & omnem prædam ejus.*

Si fuerit forum ejus extra eam.] Sumtum ex Sanhedrin cap. *xi*. §. 6. *Si forum ejus sit extra eam, cogunt illud intra eam.* Nimirum muro circumdant, ut hic exponit Maimonides.

VIII. Fa-

ח נכסי הצדיקים

שבתוכה והם שאר יושבי
העיר שלא הודחו עם רובה
נשרפין בכלל שללה:
הואיל וישבו שם ממונן
אבר וכל הנהנה ממנה בכל
שהוא לוקה אחת שנאמר
ולא ידבק בידך מאומה מן
החרס: ועיר הנדחת שהומו
עדיה כל המחויק בנכסיה
זכה ומותר ליהנות בו שהרי
הומו ולמה זכה בה שכל
אחד ואחד כבר הפקיד
ממונו משעה שנגמר דינם
ואינה נבנית לעולם וכל
הבונה אותה לוקה שנאמר
לֹא תבנה עוד: ומותר
לעשותה גנות ופרדסים
שנאמר לֹא תבנה עוד
מדינה כמו שהיתה:

מדינה כמו שהיתה: quia scriptum est, *Non edificabitur amplius*, civitas, uti fuerat.

Quæstumque eo facere poterat.] Peccatum quidem ab homine, qui non palam tradiderit, ut cremaretur. Sed postquam certis indiciis est compertum, falso aliquem damnatum; nihil opus id cremari, quod aliquis se occulte è bonis ejus retinuisse agnoscit. Nam cur cremaretur, si damnatus fuit innocens? Reddi verò damnato nequit, si lapidibus jam obrutus. Nec opus reddi superstiti; quia mox à pronuntiata sententia excidit jure bonorum suorum, quæ comburi debuerunt. Is igitur, qui sibi clam retinuerat, deinceps quoque reseruet, eo-que utatur, fruatur.

VIII. Facultates justorum (in urbe seducta) habitantium, etsi ipsi non desciverint, cum aliorum bonis cremabantur. Nam quia istic sedem fixerint, facultates perdunt. Et quisquis vel minimam utilitatem ex iis percipit, propterea vapulat, quia dictum est: *Neque* * *adharebit manui tue quicquam ex* * *Dent. 13. 17.* *anathemate.* Quod si comperiatur, civitatem quampiam falso à testibus esse (desertæ religionis) accusatam: nihilominus, qui quicquam habet ex ejus facultatibus, retinebit illud, quæstumque eo facere possit, quia testes falsitatis convicti. Cur vero hoc fas erit? Quia omnium bona ab ea hora fiunt, qua adversus eos prolata est sententia. Neque urbs ea unquam instaurabatur: imo quisquis denuo exstrueret, vapulabat: quia dictum est: *Non* * *edificabitur amplius.* At li- * *Dent. 13. 16.* *cuit ex ea facere hortos ac pomaria viridantia:* quia scriptum est, *Non edificabitur amplius*, civitas, uti fuerat.

Facultates justorum.] Sanhedrin cap. xi. §. 5. *החרם אותה ואת כל אשר בה וגו' תכלין אחרו נכסי דריקים מכתוכה אובדין מכתוכה לה פליטין :* *Devote illam, & quicquid in illa. Hoc loco subnixi Sapientes dicunt, opes justorum, quæ in illa sunt, perire: quæ extra eam sunt, evadere.* Sane si ratio quærat, cur justus in urbe illa manserit; vix alia adferri possit, quam quoddam bona huc impulerint: ergo & bona pereant.

Qui rapuerit quicquam ex ejus facultatibus, retinebit.] Quia, ex qua hora sententia in urbem lata est; jam publicum esse coepit, quidquid in ea erat. *וכה est mereri, dignum esse, אֲחִיוֹן הִי.* Utuntur autem hac voce, quia laudabile videtur studium ejus, qui mox à lata sententia irrui in facultates eorum, qui apostata esse credebantur.

Licuit vero ex ea hortos & pomaria facere.] Sanhedrin cap. xi. §. ult. Idem statuit R. Aquiba. At R. Iose Galilæus putavit perpetuum, & sterilem acervum relinquendum.

ט *שיירה העוברת*
ממקום למקום אם עברה
בעיר הנדחת והודחה עמה
אם שהתה שם ליום נהרגין
בסיף וממונם אבר ואם
לאו הן בסקילה וממונן
ליורשיהן :

IX. Peregrinantes, si dum per urbem seductam transeunt, pariter seducantur: post moram in ea xxx dierum gladio necantur, & facultates amittunt. Sin tantam in ea moram non traxerint: ipsi quidem lapidibus obruuntur; bona vero hæredibus cedunt.

Peregrinantes.] Ad verbum, *Turba iter facientium.* Sane *מִיִּירָה* David de Pomis exponit, *turmam, exercitum, castra.* Vox Chaldæa est *סִירָה*, quæ *cateruam* notat: Arabes hodie *Caravanam* nuncupant: iisdem quoque *سيرة* est *ivir*, *profectus est.* unde *سيرة* iter, *profectio.* Explicat autor verba, quæ Sanhedrin cap. xi. §. 5. *החמרת וגמלת העוברת* *חמקום למקום הרי אלו תכלין אותה.* *Asini, & cameli, de loco in locum transeuntes, eam eripiunt.* Asini & cameli pro his, qui cum iis proficiscuntur. Hi si in urbe aliqua per xxx dies substiterint (nam hoc spatium requiritur, ut possint inter habitatores censer) in tantum prodesse civitati possunt, ut eam excidio liberent. Nempe si ipsi sint innocentes, ac tot numero, ut quando justis ejus urbis accensentur, numerus fiat major justorum, quam eorum est, qui à Dei cultu defecerint. Verum alia est quæstio, de qua Maimonides hic agit. Loquitur enim de peregrinantibus

tibus seductis: qui, si diebus xxx in urbe hæserint, una cum cæteris occidi jubentur, bona vero publicantur. Sin breviori temporis spacio in urbe fuerint; ipsos censet lapidibus obruendos, bona autem hæredibus relinqui.

Bona eorum hæredibus.] in Gemara Sanhedr. ad cap. vi. Nam *Eorum, qui Regis jussu occisi sunt, bona Regi cedunt: eorum, qui à Senatu, hæredibus.* Quamquam alibi id neget Autor noster. Vide notas eruditiss. Cochi, in cod. Sanhedr. cap. dicto, §. 7. * pag. 263.

י נכסי אנשי מדינה

אחרת שהיו מופקדין

בתוכה אף על פי שקבלו

עליהן אחריות אין נשרפין

אלא יחזרו לבעליהן

שנאמר שללה ולא שלל

חברתה נכסי הרשעים

שהודחו שהיו מופקדין

במדינה אחרת אם נקבצו

עמה נשרפין בכללה ואם

לאו אין מאבדין אותם אלא ינתנו ליורשיהן:

א בהמה חזיה של

עיר הנדחת וחזיה של עיר

אחרת שהיתה בתוכה הרי

זו אסורה ועיסה שהיא

כן מותרת לפי שאיפשר

לחלקה:

ב בהמה של עיר

הנדחת שנשחטה אסורה

בהנאה כשור הנסקל

שנשחט שער הראש בין

X. Facultates hominum alte-

rius urbis, depositæ apud incolam

seductæ civitatis, utcunque fue-

rint oppigneratæ, non eo crema-

bantur, sed restituebantur domi-

nis: quia dicitur, * *Spolia ejus*, & * *Deut. 13. 16.*

non, *spolia sociæ ejus*. Bona seducto-

rum deposita in alia civitate, si

cremandis adjungi poterant, simul

comburebantur: sin minus, non

perdebant eas, sed hæredibus da-

bantur.

XI. Quadrupes, cujus dimidia

pars seductæ erat civitatis, dimi-

dia altera civitatis alterius, quan-

do apud desertores religionis ege-

rit, prohibita est. Quod si massa fa-

rinacea fuerit apud seductos, quia

dividi potest, interdicta non est.

XII. Quadrupede civitatis se-

ductæ, jam jugulato, quæstum quis

facere prohibetur: quemadmo-

dum bove lapidato, posteaque ju-

gulato.

של אנשים בין של נשים
שבה מותר בהנאה אבל
של פאה נכרית הרי הוא
מכלל שללה ואסור •

gulato. Capillos virorum, aut mulierum, ejus civitatis in usum convertere licet. Coma autem extranea, quia generali prædæ appellatione continetur, prohibita est.

Sed coma extranea.] פאה vel פאס David de Pomis recte explicat hisce verbis : פער נכרי היינו פער מממיתה האמה בראמה ממל נמים אחרות : *Capillus externus, id est, capillus quem applicat mulier capiti, ex capillis aliarum mulierum.* Ut non recte hoc vocabulum cepisse Munsterus videatur, cum significare ait *uxorem alienam*. פאס proprie *angulus*, Levit. xix. 27. לא תקיפו. פאת ראמכס *ne circumtondete angulos capitum vestrorum.* idem per metonymiam adjuncti pro *antiis*, vel *comis*, quæ eidem applicantur.

יג פירות המחוברין
שבתוכה מותרין שנאמר
תקבוצ ושרפת מי שאינו
מחוסר אלא קבוצ יצאו
פירות המחוברין שהן
מחוסרין תלישה וקבוצ
ושריפה והוא הדין לשער
הראש ואין צריך לומר
האילנות עצמן שהן מותרות
והרי הן של יורשיהן •

* Deut. 13. 16.

XIII. Fructus necdum avulsi, quamvis in civitate sint seducta, (usibus humanis) concessi sunt: quia scriptum est, *Colliges * & combures*: puta, illa tantum, quæ colliguntur. Eoque fructus necdum avulsi, quos primo decerpere necesse sit, ac deinde colligere & cremare, quod etiam in capillis locum habet, inde excipiuntur. Neque hic necesse addere, arbores fuisse usui concessas; quandoquidem illæ hæredibus cedebant.

Fructus necdum avulsi.] פירות מחוברין fructus vocantur, conjuncti, hoc est, nondum avulsi à planta sua. Nam חבר, unde מחובר, David de Pomis exponit לוח & לוח, *adhæsit, copulatus, conjunctus est*. Aboda Zara cap. i. §. 8. אין מוכרין להם במחבר אבל מוכר הוא ממיקנן. *Non vendent eis fructus terræ inhærentes; sed de eo, quod demessum est.* Ait hoc loco autor, fructus, qui nondum è stirpe seu planta avulsi sunt, inter anathemata non esse. Fundamentum opinionis suæ citat verba, *congregabis & combures*. at fructus non simpliciter congregari possunt, sed primo decerpenti sunt, eoque non includuntur præcepto. Similis ratio in capillis hominis, qui antequam colligi queant, evellendi sunt.

XIV. Ani-

יך ההקדשות שבתוכה
תמימים הרי הם קדשי
מזבח וימותו זבח רשעים
תועבה קדשי בדק הבית
יפרו ואחר כך שורפין אותן
שנאמר שללה ולא שלל
שמים הבכור והמעשר
שבתוכה תמימים הרי הן
קדשי מזבח וימותו ובעלי
מומים הרי הן בכלל
בהמתה ונהרגין:

XIV. Animalia civitatis consecrata, si perfecta fuerint, altari debentur, ac morientur. *Sacrificium* * *malorum abominatio*. Oblata ad reparandam domum Dei, redimuntur, ac deinde cremabuntur: quia scriptum est, *Spolium* * *eius*, & non, * *Deut. 17. 1.* * *Ies. 1. 13.* * *Deut. 13. 17.* *spolium creatoris*. Primogenitum & decimum quodque animalium in civitate, quod perfectum est, altari est debitum, ac mactandum. Mutila autem continentur generali nomine bestiarum, eoque occidentur.

Animalia civitatis.] Sancta aræ, five bestię Deo consecratae, etsi perfectæ sint, aræque destinatae, non tamen offerentur Deo; sed communi urbis excidio involutæ, ipsæ etiam vita privabuntur. Sancta vero templi, id est, pecuniæ, aut quæ alia ad reparandum ædem sacram offeruntur, redimenda sunt, & deinde comburenda. Nam illa non urbis amplius sunt, sed Dei. Atqui tantum legitur, *spolium eius*, puta civitatis. Præterea quia dictum est, *Omnem civitatem & quicquid in ea est*, perdendum, nolunt quidquam inde detrahi; sed parem summam priori ad sacra deponunt, deinde priora absumunt. Sanhedrin xi. §. 6. *res sanctas, quæ in ea, rediment.*

טו התרומות שבתוכה
אם הגיעו ליד כהן ירקבו
מפני שהן נכסיו ואם עדיין
הן ביד ישראל ינתנו לכהן
של מדינה אחרת מפני שהן
נכסי שמים וקדושתן קדושת
הגוף: מעשר שני וכסף
מעשר שני וכתבי הקדש

XV. Oblata civitatis, si jam manu sacerdotis sint recepta, putrescunt, eo quod illius sint. Quod si adhuc in manu sint Israelitarum, tradentur sacerdoti alterius civitatis, quia sunt Dei: quæque Dei sint ex consecratione facta, eadem sint corporis, (five ordinis Deo inservientis.) Decimæ secundæ, earumque decimarum argentum, & Scri-

שבתוכה הרי אלו יגנוו : Scripturæ sacræ apud eos inventæ, recondentur.

Putrescunt.] Nec Dei censentur, nec humano usui relinquuntur; sed habentur pro derelictis, ac putredine perituris.

Decimæ secundæ, earumque, &c.] *Decimæ primæ* sunt, quæ partim ex frugibus, aliisque fructibus, partim ex animantibus, putavimus, capris & bubus, dabantur Levitis: ut legere est Levit. xxvii, 30. Nec hæ ferebantur Hierosolymam; sed à Levitis in quibusque colligebantur civitatibus. Earumque decimarum decimæ pendebantur Pontifici, & sacerdotibus: ut est Num. xviii, 26. *Decimæ secundæ* erant decimæ novem illarum partium, quæ post decimationem priorem residuæ erant. Atque ex his ter quotannis Hierosolymam proficiscentes, in itinere vivebant, & Deo Hierosolymis hostias offerebant pacificas, quas coram Domino comedebant cum Levitis. Porro decimæ secundæ fructuum & animantium vendebantur: & earum argentum five precium deferrebant secum Hierosolymam euntes. Vide Deuter. xiv. Item Sanhedrin xi. §, 6.

ין כל העושה דין בעיר
הנדרת הרי זה כמקריב
עולה כליל שנאמר כליל
לה' אלהיך ולא עוד אלא
שמסלק חרון אף מִישראל
שנאמר למען ישוב ה'
מחרון אפּוּ ומביא עליהם
ברכה ורחמים שנאמר ונתן
לך רחמים ורחמך והרבך :

* Deut. 13. 17.

* Ibid.

* Ibid.

XV. Quando quis reos peragit in civitate seducta; perinde est, ac si quis offerret holocaustum consummatum. Nam dicitur, * *Consummatum Domino Deo tuo.* Neque id solum præstat; sed præterea avertit iram Dei ab Israele: juxta illud, * *Vt convertat se Deus, ne accendatur ira ejus.* Quin & benedictionem adfert, & misericordiam: quia scriptum, * *Vt conferat tibi misericordiam, & diligat, atque augeat te.*

פרק חמישי

CAPVT V.

המסית אחד מישראל
בין איש בין
אשה הרי זה נסקל אע"פ
שלא עבד המסית ולא
המוסת עב"ס אלא מפני
שהודחו לעבוד בין שהיה
המסית הדיוט בין שהיה
נביא בין שהיה המוסת
יחיד איש או אשה או
יחידים מיתתו בסקילה:

Quisquis Israelitam vel Israelitidem seduxerit, saxi obruitur: tametsi seductor, aut seductus, necdum coluerint idola: tantum nempe, quia impellere voluit ad cultum idolorum. Sive autem seductor laicus fuerit, sive prophetae; sive item unus, vel virilis, vel muliebris sexus; sive privati numero plures fuerint; poena ejus est lapidatio.

Seducens aliquem ex Israele.] Seductor seu מסית definitur Sanhedrin cap. VII, §, 10. מסית זה הדיוט המסית את הדיוט אמר לו יס יראם במקום. *Seducitor est laicus seducens laicum, dicens ei; Est Deus in illo loco, cui talis cibus, talis potus offertur; à quo talia bona, vel mala, expectantur.* Inter מסית *seductorem*, & מדיח, *impulso-rem* hoc discriminis esse videtur, quod מסית tantum unus esse possit; מדיחים non pauciores quam duo. Quod planius ex sequentibus fiet.

ב המסית את רוב
אנשי העיר הרי זה מדיח
ואינו נקרא מסית היה זה
שהדח רוב העיר נביא
מיתתו בסקילה והנדיחים
הרי הן כחידים ואינם
כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו
המדיחים שנים ואחד
האומר אמרה לי עב"ס
עברוה או שאמר אמר לי

II. Qui seducit majorem civitatis partem, ille est MADIACH, sive impulsor; neque vocatur MESSIT, sive seductor. Si ille, qui (ad falsum cultum) impulit, fuerit urbis prophetae, lapidibus obruitur: qui vero ab eo impulsus, simpliciter, ut seducti, censentur, non ut viri civitatis impulsæ, donec duo sint impulsores. Et tam ille, qui dixit, *Idolum retulit, Servite mihi*; quam qui dixit, *Deus benedictus ap-*

הקב"ה עברו עכו"ם הרי זה
נביא שהריח ואם הודחו
אחריו רוב העיר נסקל :

*Etus aperuit mihi, colite idola; cense-
tur propheta impulsor. Ac si ab
eo ad defectionem impulsus esset,
major pars civitatis, lapidabatur.*

Vt seducta censeatur.] Qui simpliciter habentur pro seductis, pereunt
quidem, at bona eorum non item. Sed bona etiam peribant, si sedu-
ctus censeretur, ut pars civitatis ejusmodi, quæ majorem partem sedu-
cta sit: sive tanquam eorum unus, qui decepti essent cum majori parte
civitatis, quæ propter defectionem istam devota esset, & excidio de-
stinata.

ג המסית שהסית בין
בלשון רבי' בין בלשון יחיד
הרי זה נסקל כיצד האומ'
לחברו אלך ואעבוד נלך
ונעבוד בעבודה פלו' שדרך
אותה עכו"ם להעבוד ברה'
אלך ואזבח נלך ונזבח
אלך ואקטר נלך ונקטר
אלך ואנסך נלך וננסך אלך
ואשתחווה נלך ונשתחווה
הרי זה מסית :

III. Seducitor, sive plurativo
numero, sive singulo, in suadendo
usus sit; lapidibus obruitur. Vt si
dixerit sodali, *Ibo, & colam*; vel,
*Eamus, & præstemus cultum idolo illi
convenientem: Ibo, & sacrificabo*; vel,
*Eamus, & sacrificemus: Ibo, suffitum-
que offeram*; vel, *Eamus, suffitumque
offeramus: Ibo, & libabo*; vel, *Eamus,
& libemus: Ibo, & incurvabo me*; vel,
Eamus & incurvemus nos: talis pro
seductore habetur.

ד הסית לשנים הרי
הן עדיו והן מביאין אותו
לב"ד ומעידים עליו שכך
אמר להן וסוקלין אותו.
ואין המסית צריך התראה
אמר לאחד הוא אומר יש
לי חברים רוצים בכך
ומעידים עליו עד שיסית

IV. Duo fuerint, quibus suase-
rit quis: hi testes Senatui fissent, &
eum testabuntur sic locutum, &
deinde lapidabunt. Nec opus præ-
monere seductorem. Si uni sic lo-
cutus, is dicet, posse idem aliis te-
stibus adstrui. Ac callide cum eo
aget, donec inducatur ad idem
coram duobus dicendum, ut occi-
datur.

בפני שנים כדי להרגו. אם
לא רצה המסית להסית
לשנים מצוה להכמין לו:

datur. Sin dicere ea coram duobus
nolit; præceptum est, ut insidiæ illi
struantur.

ה כל חייבי מיתות
שבטורה אין מכמינין עליהן
חוץ מזה. כיצד מכמינין לו
המוסת מביא שנים ומעמידן
במקום אפל כדי שיראו
המסית וישמעו דבריו ולא
יראה אותם והוא אומר
למסית אמור מה שאמרת
לי בייחוד והוא אומר לו
והמוסת משיבו היאך נניח
את אלהינו שבשמים ונלך
ונעבוד את העצים ואת
האבנים אם חזר בו או
שתק פטור. ואם אמר לו
כך היא חובותינו וכך יפרה
לנו העומדים שם ברחוק מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו:

V. Nulli autem eorum, qui ex
Lege fiunt rei mortis, insidiæ
struuntur, præterquam isti. Sed
quomodo insidiandum ei? Is quem
seducere conatus, duos constituet
in loco tenebricoso, ita ut videant
seductorem, & verba ejus audiant,
ipse eos non videat. Deinde sedu-
ctori, inquiet: *Dic age hîc scorsim mi-
hi, quod ante retulisti.* Si tum dixerit
illud; sic ei respondebit ille, quem
seducere est conatus: *Quomodo au-
tem deseremus Deum nostrum, qui in
cælis agit; & eamus ad colenda ligna,
ac lapides?* Quod si alter dicat, *Hoc
nostri est officii, sic decet:* qui abdi-
erant, profiliunt, eum ad Senatum
adducunt, & lapidibus obruunt.

[Duos constituit in loco tenebricoso.] pro במקום אפל in Sanhedrin (unde
hæc, & priora omnia, ad verbum prope transcripsit autor) cap. vii,
§, 10. est, אחריו הגר post parietem. Nempe uterque modus satis conve-
niens insidiis struendis. De pariete, sed in alio negotio, sic quoque
Cicero in Topicis: *Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt: ut
Staleno nuper accidit, qui ea locutus est bonis viris subauscultantibus, pariete in-
terposito, quibus patefactis, in judiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus
est.* At de loco tenebricoso, qualis specus, exemplum habemus de La-
cedæmonio Pausania, quod ibidem Tullius tangit: pleniusque expo-
nunt Thucydides, Diodorus, alii. Vnius adferam Nepotis verba:
Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum. Nam ne hujus quidem (Ar-
gillii)

gillii) indicio compulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Tanari, quod violari nefas putant Græci. Eò ille index confugit, in ara consedit, hanc juxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eò venit: quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit, causæ quid sit tam repentini consilii. Huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime proderet. quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei præmio futurum. His rebus Ephori cognitis, satius putaverunt, in urbe eum comprehendi.

ו מצור ביד המוסת

להרגו שנ' ידך תהיה בו
* Deut. 13. 9.

בראשונה להמיתו וגו'

ואסור למוסת לאהוב את

המסית שנ' לא תאבה לו

ולפי שנא' בשונה עווב
* Ibid. 13. 8.

* Exod. 23. 5.

תעווב עמו יכול אתה עווב

לוה ת"ל ולא תשמע אליו

ולפי שנא' ולא תעמוד על
* Ibid.

דס רעך יכול אי אתה עומד

על דמו של זה ת"ל ולא
* Levit. 19. 16.

תחוס עיניך. ואסור למוסת

ללמד עליו זכות שנ' ולא

תחמול ואם ידע לו חובה
* Deut. 13. 8.

אינו ראשי לשחוק ממנה

שנא' ולא תכסה עליו.
* Ibid.

ואוהרהר להדיוט המסית

* Ibid.

non licet: quoniam scriptum est,

VI. Iubetur is, quem seductor tentat, occidere eum: quia dictum sit, *Manus * tua erit adversus eum in principio ad perimendum illum*, &c. Prohibetur autem tentatus amare seductorem: quoniam dicitur, *Non * bene cupies ei*. At quia dictum est de inimico, ** Iuvando juvabis*; credere possis, juvandum hunc tibi. Sed (de isto quoque Lex) instruit, cum ait: *Nec * audies illum*. Quandoquidem etiam dicitur, *Ne * instato contra sanguinem proximi tui*: crediderit quispiam, non expetendum proximi sanguinem. Verum & de eo docemur his verbis: *Et * ne parcat oculus tuus*. Nec tentato, eum licet defendere. Quippe dicitur, *Et * ne clementia utaris*. Contra si quicquam norit, quod crimen habeat, reticere illud non licet: quoniam scriptum est, *Neque * celato illum*. Vnde autem

מנין שנא' וכל ישראל
ישמעו ויראו •

tem mandatum colligitur de idio-
ta seductore? Ex eo, quod dictum
est: *Et * totus Israel audiet, ac timebit.* * *Dent. 13. 17.*

ז המסית את אחרים
לעבדו ואמר להם עבדוני
אם עבדוהו נסקל ואם לא
עבדוהו אע"פ שקבלו ממנו
ואמרו הין אינו נסקל • אבל
אם הסית לעבוד איש אחר
או לשאר מיני עב"ס אם
קבל ממנו ואמר הין נלך
ונעבוד אע"פ שעדין לא
עבד שניהם נסקלי' המסית
והמוסת שנא' לא תאכר
לו ולא תשמע אליו הא אם
שמע ואכה ח"יב •

VII. Qui auctor est aliis, ut se-
colant, ac dixerit iis, *Mihi cultum
præstate*: si fecerint, lapidatur. Si
non fecerint, etsi acquiescentes
annuerint, non obruitur saxis. Cæ-
terum quando quis auctor fuerit
alterius colendi, aut aliis generis
cultum idoli suaferit: si persuase-
rit, ita ut tentati dicant, *Plane ea-
mus, ac colamus*; etiamsi necdum
coluere, uterque & qui persuasit,
& cui persuasum, lapidatur. Quip-
pe dictum est, *Non * acquiescite illi,* * *ibid. 13. 8.*
neque audite illum. Vnde constat, si
acquieverit, & audierit, reum esse.

Non obruitur saxis.] Nempe quia jocosè ista videri possint prolata.

ח נביא המתנבא
בשם עבודת כ"ס כיצד
זה האומר אמרה לי ע"ז
פלונית או כוכב פלוני
שמצור: לעשות כך וכך
ואפי' כיון את ההלכה
לטמא את הטמא ולטהר
את הטהור אם התרו בו
בפני שנים הרי זה נחנק
שנא' ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא ואזהר

VIII. Qui prophetam egerit
in nomine idolorum: ut si quis di-
cat, *Idolum hoc, vel stella ista, in man-
datis dedit, ut hoc, vel illud, ageretis*:
tamen si juxta Legis statuta de
mundo, & immundo judicet, si co-
ram duobus commonitus sit, stran-
gulatur: quia dictum est, * *Et qui lo-* * *Dent. 18. 20.*
*quetur in nomine aliorum Deorum, &
morietur propheta iste.* Monitum au-

של מכלל שנאמר ושם
 *Ezed. 23. 13. אלהים אחרים לא תזכירו. tem hoc colligitur ex dicto (generalis) illo: Et * nomen aliorum Deorum non commemorabitis.

Qui Prophetam egerit in nomine idolorum.] Vide Sanhedrin cap. x. Triplex est Prophetas, qui ab hominibus plectitur; ac totidem genera eorum, quos Deus punit. Ab hominibus primum punitur, qui vaticinatur ea, quæ non audivit: ac talis Tzidkija fuit, filius Cenahunæ, tempore Achabi, 11 Chron. xvi 11, 10. juxta verba: *Etiam Prophetam, qui superbe arroget sibi loqui verbum in nomine meo, quod non præcepi ei.* Alter est, qui prophetat ea, quæ alteri Prophetæ revelata sunt: ob verba, *Quod non præcepi ei:* id est, qui vaticinatus fuerit ea, quæ ipsi non præcepi, tamen alteri præceperim. Tertius est, qui prophetat in nomine idolorum. Eorum, qui Dei vindictæ relinquebantur, primus est is, qui supprimit prophetiam; ut Ionas. Alter, qui contemnit verba alterius Prophetæ; cujus exemplum est 1 Reg. xx, 36. Tertius, qui suam ipse prophetiam transgreditur: de qualibus volunt dixisse Deum, *Ego requiram ab illo.* Deuter. xvi 11, 19.

ט ואסור לערוך דין
 ותשובה עם המתנבא בשם
 עכו"ם ואין שואלין ממנו
 אות ומופת ואם עשה
 מעצמו אין משגיחין עליו
 ואין מהרהרין בו וכל
 המחשב באותו של שם
 אמת הן עובר בלא תעשה
 שנ' אל תשמע אל דברי
 הנביא ההוא:

*Deut. 13. 3.

י וכן נביא השקר
 מיתתו בחנק אף על פי
 שנתנבא בשם ה' ולא
 הוסיף ולא גרע שנ' אך

I X. Prohibitum autem est disputare cum eo, qui Prophetam egerit in nomine idolorum, vel respondere ei: neque postulanda ab eo signa, vel miracula. Quod si sua sponte ea ediderit; non attendendum ad ea, nec cogitatione iis immorandum. Quisquis enim animi dubius ea considerarit, transgreditur illud interdictum: *Ne* * audias verba Prophetæ illius.

X. Falso Prophetæ moriendum est strangulatione, etiam si prophetaverit in nomine Domini, nec ejus honori additum quicquam aut detractum iverit. Sicuti dictum:

הנביא אשר יויד לדבר
דבר בשמי את אשר לא
צויתו אחד המתנבא מה
שלא שמע במראה הנבואה
או מי ששמע דברי נביא
חבירו ואמר שדבר זה לו
נאמר והוא נתנבא בו הרי
זה נביא שקר ומיתתו
בחנק:

Falso Prophetæ moriendum strangulatione.] Quia ait Scriptura, *Et morietur Propheta iste.* Dicunt enim Hebræi: כל חיתא האמורה בתורה סתם אינה כל חיתא האמורה בתורה סתם אינה
Omnis mors dicta in lege simpliciter, non est nisi strangulatio.

יא כל המונע עצמו
מהריגת נביא השקר מפני
מעלתו שהרי הולך בדרכי
נבואה הרי זה עובר בלא
תעשה שנאמר לא תגור
ממנו וכן המונע עצמו
מללמד עליו חובה או
הפוך וירא מדבריו הרי
הוא בכלל לא תגור ממנו
ואין דנין נביא השקר אלא
בב"ד של ע"א:

Falsum autem Propheten, &c.] Sanhedr. 1, §, 5. Ac ratio est ea, quia Prophetes, dum verus sit, supra universum est Israel.

XI. Quicunque à cæde Pseudoprophetæ abhorret, quia excellens, riteque observare prophetandi modum videtur: is transgreditur interdictum hoc, *Ne * metuas* * Ibid. 18. 22. *ab eo.* Itidem, qui se subtrahit, ne accusare cogatur, vel metuit ac veneratur ejus verba, sanctione hac generali continetur, *Ne metuas ab eo.* Falsum autem Propheten non judicabant, nisi in Senatu LXXI virorum.

XII. Qui in nomine idolorum facit votum, aut jurat, vapulat, quia dictum. *Nomen * Deorum aliorum ne* * Exod. 23. 13.

תוכירו אחד הנשבע ברה
לעצמו ואחד הנשבע ברה
לגוי . ואסור להשביע גוי
ביראתו ואפילו להזכיר שם
עכו"ם שלא דרך שבועה
אסור שנ' לא תוכירו:

* Ibid.

rum ne commemores. Perinde autem habetur, ecquis sibi ipsi, an gentili juret. Similiter prohibitum, eò adigere gentilem, ut per Deos suos juret. Etiam interdictum, eò impellere, ut vel narrantis more faciat mentionem idoli, ejusve cultus. Siquidem scriptum, * *Ne commemores.*

Prohibitum eo adigere gentilem, ut per Deos suos juret.] At quid fiet, si rex vel princeps fidelis, cum infideli fœdus inierit? Num ab eo juramentum exiget, quem sciet, non juraturum nisi per Deos suos, vel aliter si juret, non assis id facturum? Neget aliquis. Verùm sine juramentis ejusmodi non consistit generis humani societas, & pax terrarum. Difficilem itaque hanc esse quæstionem pronunciat B. Augustinus, epist. CLIV, quæ ad Publicolam. Sed videmus, Genes. xxxi. non urgere Iacobum, ut eodem modo, ac ipse, juret etiam Laban, idolorum cultor. Nempe ita cenfeo ab idololatra, ac gentili, ἀπλῶς exigi, ut juret, Juramentum autem suo genere est bonum. Iurat vero ille, sed per deos suos gentiles. Id malum non laudatur: sed ob magnum bonum (id bonum est pax terrarum) jure toleratur.

יג לא יאמר אדם
לחבירו שמור לי בצד
עכו"ם פלוני וכיוצא ברה:
וכל עבודה זרה הכתובה
בכתבי הקדש מותר להזכיר
שמה כגון פעור ובל ונבו
ובעל וגד וכיוצא בהן ואסור
לגרום לאחרים שידרו
ושיקיימו בשם עבודת
כ"ם ואינו לוקה אלא
הנודר בשמה והמקיים

XIII. Nequis dicat socio suo, *Prope hoc, vel illud idolum exspecta me;* vel aliud hujusmodi. Omnium tamen idolorum nomina exprimere licet, quorum in Scripturis fit mentio: uti Peor, Bel, Nebo, Baal, Gad, & similia. Interdictum autem aliis causam præbere votum faciendi, vel illud exsequendi in nomine horum idolorum. Non tamen vapulat, nisi qui in nomine idoli vovet aliquid, ac affirmat. Atque

Atque idem censendum de jura-
mentis per idolum.

Nebu.] Cujus mentio Esai. XLVI, 1. *Δαγών* vocatur τοῖς ἑβδαμήκον-
τα. Lyranus ait, post Belum fuisse augustissimum Assyriorum numen.
Vide quæ de eo, & Gad, memorantur Seldeno, libro de Diis Syris.
Nec enim doctissimi viri scrinia compilare est animus.

Ac affirmat.] Vnde & Onkelos, ubi in Hebræo est כְּנִיָּהּ; transtulit
כִּי, id est, affirmavit. Nempe nec falsi numinis appellatione uten-
dum ad aliquid certius asserendum. Vt si cum viris Romanis dicas *Me
Hercules*, vel *Epul*, aut cum mulieribus *Mecastor*. Tertullianus libro de
idololatria cap. xx: *Consuetudinis vitium, etiam in Christianis, dicere, Me
Hercules: dicere & Me Deus Fidius, accedente ignorantia quorundam, qui igno-
rant, jusjurandum esse per Herculem.*

Idem censendum de juramentis per idolum.] Vti, inquit, non punitur, qui
in nomine idoli aliquid vovet, nisi & præstet: ita nec qui jurat per ido-
lum plectendus, nisi idem exsequatur. Ratio est, quia fortasse & votum
vovit, & jusjurandum juravit, non sponte, sed coactus. Quare nisi
postea reapse præstet, quod vovit, aut juravit; non habetur pro plena
voluntate. Quid mirum? quando posteriorum temporum Iudæi puta-
runt, non omnes juramenti formulas habere vim obligandi, aut perju-
rii pœnam: sed certas demum, quæ in Thalmude leguntur. Et profe-
cto, si adjungerentur ad jurandum per Iovem, aut alios gentium Deos,
id flocci fecisse, eoque gentiles urfisse, ut jurarent juramentum, quo
obligari se putarent; docet illud Martialis lib. XI, epig. xcv:

Ecce negas, jurasque mihi per templa Tonantis.

Non credo: jura, verpe, per Anchialum.

Sententia est, Non satis est, quod juras per templum Iovis Capito-
lini; quandoquidem eum non assis facis, nec te putas juramento istius-
modi obstringi: illud peto, ut jures juramento, quod Iudæis sanctissi-
mum: quale per *Anchialum*, quomodo corrupte dicebant gentes pro
חֵי אֱלֹהִים, *chiala*, ut veteres pronunciarunt: pro quo Masorethæ חֵי אֱלֹהִים,
hoc est, *vivit Deus*. Adi sis, quæ de eo parens meus historiæ Pelagia-
næ lib. V, part. II.

פרק ששי

CAPUT VI.

העושה אוב או ידעוני
ברצונו בודון
חייב כרת ואם היו שם
עדים והתראה נסקל היה
שוגג מביא חטאת קבועה:

Fixum sive determinatum.] Vbi par ratio divitis ac pauperis. Vide, quæ notavi ad capitulum III, sect. I.

ב כיצד הוא מעשה
האוב זה שהוא עומד
ומקטיר קטורת ידועה ואוחז
שרביט של הדם בידו
ומניפו והוא מדבר בלאט
בדברים ידועים אצלם עד
שישמע השואל כאילו אחד
מדבר עמו ומשיבו על מה
שהוא שואל בדברים
מתחת הארץ בקול נמוך
עד מאד וכאילו אינו ניכר
לאוזן אלא במחשבה
מרגיש בו: וכן הלוקח
גולגולת המת ומקטיר לה
ומנחש לה עד שישמע
כאילו קול יוצא מתחת שחיו

שפל עד מאד ומשיבו כל אלו מעשה אוב הן ותעושה אחד מהן

נסקל:

Consult

Q Vi Pythonis, aut arioli opera, sciens volensque facit, exscindi meretur. Quod si testes adfuerint, monitusque sit, lapidibus obruitur. Sin errore (id factum,) fixum, sive determinatum adducet sacrificium.

II. Cujusmodi est illud opus Pythonis? Est qui consistit, ut offerat certum suffitus genus: is manu sua virgam vibrat myrteam: ac recepta quædam incantationis verba profert: mox consulit alium, quasi loquentem secum, & interrogatis respondentem è terra voce submissa admodum; quam auribus percipere non valeat, sed cogitatione tantum assequatur. Similiter est, qui cranio mortui arrepto illud suffitu imbuat & incantet, donec præeuntem audiat vocem, quæ exeat axillis; & respondeatur ei. Hujusmodi omnia sunt Pythonica; quique aliquid eorum facit, lapidatur.

Consulit alium quasi loquentem secum.] Non de nihilo est, quod Maimonides noster *quasi loquentem* dicat. Siquidem credidit, quæ de νεκρομαντεία dicuntur, vana esse figmenta: unde commentario in Misnam, disertim ait, eos, qui arte illa, si ars dicenda est, celebrantur, nihil habere potestatis in animas defunctorum. Imo & ille, & R. Levi Ben-Gerson, existimant, Pythonissam, de qua in S.S. agitur, non revera Semuelem eduxisse; sed tantum fascinaſſe Saulis oculos. Alii Hebræorum censent, dæmonem, forma Samuelis indutum, apparuisse. Sed Rabbiorum vetustiores vere, ut traditur, rem omnem evenisse volunt; quia intra duodecimum mensem à morte Samuelis fiebat. Arbitrantur enim, animas illo spatio non eodem esse in statu, quo postea sunt. Ajunt iidem, si defunctorum animæ per Pythonem excitæ sint; pythomantin videre eas, non audire, ut mulier à Saule consulta; consulentem audire, non videre, uti Saul; eos vero, qui defuncti operâ non indigent, nec videre, nec audire; uti Abner, alique, qui cum Saule mulierem accesserant. Ac videtur inde quoque esse, quod Maimonides hic dicat, alium quasi loqui è terra, & respondere interrogatis. Nempe quodammodo audit, non videt: uti nec Saul vidit.

E terra, voce submissa admodum.] Iesai. xxix, 4: *Ut dejecta è terra loquaris, & è pulvere missit sermo tuus, sitque quasi Pythonis è terra vox tua, & è pulvere sermo tuus pipiat.* Vide & Esa. viii, 19.

Similiter est, qui cranio mortui, &c.] Notum talia à Magis adhiberi solita. Vnde inter cætera Appulejus, magiæ accusatus, quod σκελετὸν sibi fieri curasset, ait: *Tertium mendacium vestrum fuit, macilentam, vel omnino evisceratam formam diri cadaveris fabricatam, prorsus horribilem & larvalem. Quod si compertum habebatis adeo evidens signum magiæ, cur mihi, ut exhiberem, non denuntiastis?* En evidens signum magiæ nuncupat. Et aliquanto ante: *Quod me ajunt ad magica maleficia occulta fabrica, ligno exquisitissimo comparasse; & cum sit sceleti forma turpe & horribile, tamen impendio colere, & Græco vocabulo nuncupare βασιλέα.*

Et incantat illud.] דודא David de Pomis ait, cum esse, qui cogit spiritum, ut sibi futura prænuntiet. דודא in S. Scriptura est *augurari, ominari*, & tam in bonam, quam malam partem sumitur. Ita ut etiam de eo usurpetur, qui futura prudentiâ suâ prævidet. A דודא *serpens* deductam vocem, non ambigo. nam ejus in auguriis, & incantationibus, aliisque sacris, magnus erat usus. Vnde Hesychius: Οἰωνὸς, ὄφεις· ἐπὶ κῶς γὰρ λέγει· ἐς τὰς μαντείας τὰς ὄφεις ἔχον, ἐς δὲ οἰωνὸς ἔλεγον. Homerum

adi Il. β, & ibi Eustathium. Atque hinc etiam mos ille apud Ethnicos serpentem appingendi diis. Iustin. Apol. 11. pro Christianis : *ὡς δὲ παντὶ τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν θεῶν ὅφιν σύμβολον μέγα καὶ μυστήριον ἀναγράφει*. Omnibus, qui apud vos dii habentur, appingitur serpens, ut magnum symbolum & mysterium. Orus Apollo quoque ait apud Ægyptios, Οὐραῖον, ὃ ἐστὶν Ἑλλωιστὶ βασιλίσκον, χρυσοῦ περιπιθεῖσθαι τοῖς θεοῖς. *Uraeum*, id est, Græce *Basiliscum*, aureum circumponi Diis. Locis etiam sacris serpentem appositum, indicio est illud Persii :

Pinge duos angues; pueri, sacer est locus.

Porro serpentis eam venerationem acceperunt Græci à Cadmo. Phœnices enim serpentem religiosissime, ut Deum, coluisse; ostendit Eusebius in Præparat. Euang. Nec Pytho, & Apollo Pythius, aliunde quam à serpentis cultu. Nam *ἰσὺ ἀσπίς*. Ita & Pythonissa 1 Sam. xxviii, 7. vocatur *domina* *יִסְבִּי* *ob*, sive *oph*, quod idem. Sane ab *oph*, ὄφιν, uti & ab *יִסְבִּי*, *יְסֻבִּי* : de quo ex Oro jam vidimus. Fortasse etiam, quod Cadmum in draconem esse confinxit Græcia; non aliud sibi vult, quam quod relatus sit in semideos. Atque eo etiam fine sepulchro ejus fuerit inscripta imago serpentis. Nisi magis placet, isto significasse, quod primus ex Oriente in Græciam attulisset religionem Phœniciam, qua in serpentis imagine Deus coleretur. Sane solent in sepulchris poni ea, quæ defuncti beneficia, vel aliud ad memoriam eorum pertinens indicarent. Inde ad Vlyssē umbra Elpenoris *Odyss.* xi.

Πῆζαι τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρέμῳ

Τῷ Ἐζωδῶς ἔρεσσον.

Fige super sepulchrum remum,

Quo vivus remigabam. Virgil. in vi :

Ingenti mole sepulchrum

Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque.

Et in summo Archimedis sepulchro, sphaeram fuisse positam cum cylindro; auctor est Tullius in v Tuscul. quæst. Etiam Rabbini tradunt, Iosua sepulchro impressam fuisse Solis imaginem; & inde volunt appellatam esse urbem *תְּמוֹנֶת הַחַר*, *Similitudinem Solis*. Vnde Ios. xv, 10. ubi Hieronymus *Thamna*: lxx autem *πέλιν ἡλίου*. Sed longius recessimus. Redeo ad *תְּמוֹנֶת*, quod & pro hariolis poni reperias apud Hebræos. Vide, quæ de variis eorum generibus annotavit doctissimus Cochus.

כיצד מעשה הדיעוני   III. Quod est opus arioli? Os
מניח עצם עוף ששמו ידוע   avis, cui nomen *Iaduah*, inserit ori
suo,

בפיו ומקטיר ועושה מעשים
אחכ' עד שיפול בנכפרי
וידבר בפיו דברים שעתידים
להיות וכל אלו מיני כו"ס
הן ואזהרה שלהן מניין שנ'
אל תפנו אל האובות:

suo, & suffitum, aliaque facit, donec fiat mente commotus, & loquatur, quæ videntur eventura. Univerſa hæc ſunt idololatrici generis: atque eorum interdictum habemus, cum dicitur, *Ne * vos * Lev. 19. 30. convertatis ad Pythones.*

Iaduah.] ידוע, *jaduah*, non hic est vocabulum, ut Grammaticorum filii loquuntur, adjectivum, quomodo ſignat *notum*: ſed rei per ſe ſubſiſtentis proprium nomen; idque animantis, ut ait R. David Kimchi in libro Radicum. Maimonides noſter magis determinat, cui eſt עוף, *avis*. Specialius etiam alii; quibus placet eſſe, quam Theocritus in Pharmaceutria vocat *ἰνύσα*, Latini *motacillam* nuncupant.

Donec fiat mentis commota.] נכפה interpretantur *morbum caducum*. David de Pomis: הנכפה חולי מיפול אדם בארץ במגעו * וסבתו נודעה בספרי רפואות: *id est, Nechepha morbus est, quo cadit homo in terram cum furore: causa autem ejus constat ex libris medicis: ideoque nos vocamus morbum illum morbum caducum.* Hic tamen pro *μωρία* ſeu *furore vatum* accipio; unde & *μωρία* Græcis nuncupati ſunt.

ה הנותן מורעו למולך
ברצונו בודון ח"ב כרת
בשונג מביא חטאת קבועה
ואם עשה בערים והתראה
נסקל שנא' ואשר יתן מורעו
למולך מות יומת ונומר
ואזהרה שלו מנין שנאמר
ומורעך לא תתן להעביר
למולך ולהלן הוא אומ' לא
ימצא בכ מעביר בנו ובתו
באש:

IV. Qui de ſemine ſuo offert ſciens volensque, exſcinditur: ſin errore, ſacrificium præſinitum (ad expiationem ſui) adducit. Quod ſi teſtibus fecerit præſentibus, & poſt admonitionem ſui; lapidatur, juxta illud: *Et * qui de ſemine ſuo offert Molocho, moriendo morietur.* *Ibid. 20. 1.* Interdictum autem hac de re invenitur hiſ in verbis: *Et * de ſemine tuo ne des ad tranſducendum Molocho.* *Ibid. 18. 21.* Alio etiam loco dicitur, *Ne * repariatur inter vos, qui filium, aut filiam ſuam, per ignem traducat.* *Deut. 18. 10.*

Qui de semine suo offert Molocho.] מולך Molocho haud dubie nomen impositum, tanquam Regi, & maximo Deorum. Nam id honoris Soli mortalium profanorum antiquissimi dabant. Vnde non immerito Maro xi Æn.

Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo.

Servius ad eum locum, *Summe Deum*, inquit, *ex affectu colentis dicitur. Nam Iupiter summus est.* Sed non attendit Servius, Solem ab antiquissimis, ut Deorum maximum, cultum esse: nominaque Iovis, Saturni, Martis, Liberi, Ori, Osiridis, aliaque multa, Solem significasse. Qua de re Macrobius fuse lib. i. Saturnal. cap. xvi, & sex sequentibus.

ה כיצד היו עושין
מדליק אש גדולה ולוקח
מקצת זרעו ומוסרו לכומרים
עובדי האש ואותן הכומרים
נותנין הבן לאביו אחר
שנמסר בידן להעבירו באש
ברשותו ואבי הבן הוא
שמעביר בנו על האש
ברשות הכומרים ומעבירו
ברגליו מצד זה לצד אחר
בתוך השלהבת לא שהוא
שורפו למולך כדרך ש
שורפין בניהם ובנותיהם
לעכו"ם אחרת אליה
בהעברה בלבד היתה
עבודה זו ששמו מולך
לפיכך העושה עבודה זו לכו"ם אחרת חוץ ממולך פטור:

V. Quomodo (id fiebat?) Accenso igne magno, partem sui accipiebant seminis, quam dein Sacerdotibus igni servientibus tradebant. At Sacerdotes, ubi filium accepissent, eum patri restituebant; quo ipse ex sententia sua eum per ignem traduceret. Igitur pater filium, permisso sacerdotum, per ignem agebat. Pedibus autem jubebat transire, donec, flammæ quicquid erat, emensus foret. Non enim Molocho eum comburebant, quomodo liberos suos aliis exurebant Diis: sed cultus ille Molochi tantum in transitu consistebat. Ideoque, qui hunc cultum alteri, quam Molocho, exhiberet, absolvebatur.

Quomodo id fiebat?] Dissentiunt homines doctissimi, utrùm infantes per ignem tantummodo fuerint traducti; quæ Aben-Ezræ sententia est: an vero cremati; ut volunt Moses Gerundensis, & Isaacus Abrahanel.

vanel. Qui posteriorem sententiam sequuntur, addunt, propterea in sacris usurpata tympana, ne ploratus infantium audiretur. Atque hoc colligunt ex Ier. vii, 31: *Ædificarunt excelsa Tophet, quod est in valle filii Hinnom, ad exurendos filios & filias suas igni.* Estque in hac etiam sententia Cyrillus Magnus comment. in Esaïam. Qui vero existimant, tantummodo per ignem traductos, in partes advocare possunt Patres Sexti Constantinopolitani in Trullo habiti. Nam Canone lxxv, dicunt, *Τὰς ἐν ταῖς νεκρωταρίαις ὑπὸ ἱγῶν περὶ τῶν οἰκείων ἐργαστηρίων ἢ οἰκῶν αἰαπομένους πυρκαϊάς, αἵ καὶ ὑπεράλλεδαί ἱνες κατὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαῖον ἐπιχρῶσι, διὰ τοῦ παρόντος καταργηθῶσι πρὸς τὴν εὐσεβείαν.* Qui in noviluniis à quibusdam ante officinas & domos accenduntur, rogos, (supra quos etiam antiqua quadam consuetudine transilire audent) cessare jubemus. Per morem antiquum ibi designari ignem à Manasse incensum, docuit Zonaras. Quod si Moloch Apollo est, faverit eidem opinioni Maro, xi Æneid.

— Cui pineus ardor acervo

*Pascitur, & medium freti pietate per ignem,
Cultores multa premimus vestigia pruna.*

Scio, Molochum potius credi Saturnum. Sed enim, quid de eo videatur, ex Macrobio jam diximus. Atque ut apud Isidorum quoque legas in viii Originum, cap. xi: *Apud Assyrios Bel vocatur quadam sacerdotum suorum ratione & Saturnus, & Sol.* Quæ etli verissima sint, non propterea tamen placent, qui infantes crematos negant. Quid enim impedit, quo minus uterque mos obtinuerit, & ille cremandi, & alter per ignem traducendi? Crudele multis videtur sacrificare liberos. Et sane est. Nihil tamen certius, quam gentiles immolasse suos liberos. Id Ægyptios fecisse, testis Athenæus, lib. iv. Carthagenenses quoque, Phœnicum colonos, hunc morem recepisse, docent Didorus, lib. xx, & Trogus, sive malis Iustinus, lib. xvi i i. Etiam Ennius de iis:

Ille suos Divis mos sacrificare puellus.

Quid gentium alias persequar? Vide quæ pio & erudito opere de Christi Satisfactione, cap. x. scripsit divinarum humanarumque literarum scientissimus Hugo Grotius.

Permissu Sacerdotum. רשות, permissio, licentia: unde & ponitur pro loco proprio: ut ædes alicujus sunt רשותו. Et רשות הרבים Abod Zara, cap. i i, §. 3. *licentia multorum*; id est, locus publicus.

אֵינוֹ חַיִּב כְּרַת אוֹ

VI. Neque vel exscindebatur,
vel

סקילה עד שימסור בנו
למולך ויעבירו ברגליו באש
דרך העברה: מסר ולא
העביר העביר ולא מסר
או שמסר והעביר שלא
כדרך העברה פטור ואינו
חייב עד שימסור מקצ' זרעו
ויניח מקצת שנאמר כי
מזרעו נתן למולך מקצתו
ולא כולו.

*Levit. 20. 3.

vel lapidabatur quisquam, nisi prius tradidisset filium suum Molocho, & adegisset ad eo modo transeundum pedibus per ignem. Si tradidit, nec fecit ut transfiret; vel ut transfiret fecit, non autem obtulit; denique si caussa est transfusus, sed non recepto transfierit modo; liber pronunciabatur. Neque reus peragitur, nisi partem seminis tradiderit, partem retinuerit. Quippe dicitur, *Qui * de semine suo dederit Molocho*. Quasi dicas, qui partem dederit, non totum.

Qui partem dederit, non totum.] Mira conclusio: reus est, qui filiorum aliquem obtulerit Molocho; qui verò omnes, liber est. Ajunt Hebræi, ideo hoc institutum, quia si quis unum tantum filium obtulerit, morte sua expiaret peccatum illud. At si omnes obtulerit, gravius esse delictum, quam ut morte expiari possit. Ideoque hominem illum hic quidem effugere poenam; sed à Deo vita æterna orbari. Alii obtinuissent morem volunt, ut unus tantummodo filius offerretur; cujus oblatione, pro omnibus offerentis liberis, satisfaceret: eoque, si non unus, sed universi offerrentur, recedi à cultu, qui Molocho præstari solet: eaque de caussa talem esse immunem à poena, qua afficitur, qui Molocho filium suum obtulisset. Sed magis mihi probatur sententia Isaci Abravanelis: qui existimat, eo dicere Scripturam, *Qui dederit de semine suo*; quia parum verisimile foret, repertum iri quemquam, qui universam sobolem suam offerret Molocho. Tantum igitur abest, ut trium liberorum pater, si tres obtulerit, liber sit à poena, ut tanto magis poenæ sit obnoxius. Sed si, ut Maimonides ait, *de semine* significat partem, non totum: quid statuendum, si filius offeratur unigenitus, ubi idem unica, & universa soboles? Hic unigenitum dixeris seminis partem ratione totius, ut vocant, potentialis. Nam ut actu filium habuerit unum, potestate tamen habuit plures.

ז אחד זרע כשר ואחד

זרע פסול אחד בני ובנות

VII. Tantidem autem censentur proles legitima, & illegitima: tantidem

אחד בניהם ובני בניהם
על כל יוצאי ירכו הוא חייב
מפני שהן ורעו אבל אם
העביר אחיו או אחיותיו או
אבותיו או שהעביר עצמו
פטור העביר אחד מורעו
והוא ישן או שהיה סומא
פטור :

tantidem quoque liberi, & nepotes, vel pronepotes, aut quicumque ex femore ejus. Vt reus sit propterea, quia ex semine ejus sint. Sed si quis traduxisset fratrem, sororem, patrem, ipseve transiisset, liber erat: ut etiam si traduxisset aliquem è semine suo, sed dormientem, aut cæcum.

Proles legitima & illegitima.] Sive, *Semen legitimum & illegitimum.* זרע כמר וזרע כסול. Vox à Rabbiniis, ubi de prohibito & licito sermo est, sæpe usurpatur. Ita mulier כמר opponitur menstruatæ: ac semen כמר, id est, *rectum*, seu *legitimum*, semini כסול falso, id est, illegitimo. כסול, quod Rabbiniis est, *adulterare*, seu *falsificare*, & *inquinare*, est à כסל *sculptile*, deductum: quia talla in falsorum Deorum honorem fiebant.

Sed dormientem, aut cæcum.] Hunc, vel illum, qui traduxerit, eo liber pronuntiatur, quia incedere neuter potest. Volunt enim Hebræi, pueros, qui offerrentur, ignem transiisse saltabundos: דרך העבודה הכי דמי אמר אביי סרגא דליבני במינעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כממורתא Transtulit doctiss. Cochus: *per modum transductionis. Cujusmodi illa est? Ait Abai: Ordo ferentium in medio erat: ignis hinc inde ardebat. Rabba ait: Ut qui saltant in festo sortium.*

ח מצבה שאסרה
תורה היא בנין שהכל
מתקבצין אצלה ואפילו
לעבוד את השם שכן היה
דרך עבודת כו"ס שנאמר
ולא תקים לך מצבה וכל
המקיס מצבה לוקה: וכן
אבן משכית האמורה
בתורה אע"פ שהוא

VIII. Statuæ nomine in lege prohibita censetur structura, ad quam se omnes congregant; quamvis id fiat ad serviendum Deo vero. Talis enim est cultus idolorum. Dictum autem est, *Neque * eriges tibi statuam.* Quisquis * *Dent. 16. 22.* igitur eam erigit, vapulat. Similiter, quisquis se incurvat super lapide figurato, de quo Lex loquitur, etsi vero id Deo præstet, vapulat.

L

*Levit. 26. 1.

שנ' ואבן משכית לא תתנו
בארצכם להשתחוות עליה
מפני שהיה דרך עכו"ם
להניח אבן לפני
להשתחוות עליה לפיכך אין
עושין כן לה' ואינו לוקה עד
שיפשוט ידיו ורגליו על
האבן ונמצא כולו מוטל
עליה שוו היא השתחוויה
האמורה בתורה :

pulat. Quia dictum: *Neque* figuratum lapidem ponite in terra vestra, ut vos incurvetis super eo.* Id enim in idolorum cultu obtinebat, ut lapis poneretur, super quo sese prosternerent. Ac propterea nefas id agere in veri Dei cultu. Nec tamen vapulabit, nisi manibus pedibusque super lapide prostratus jacuerit. Hujusmodi enim incurvationem Lex designat.

[*Statuæ nomine in lege prohibita.*] Scriptoris nostri hæc sententia est, non statuas quasvis, sed superstitionas duntaxat, esse interdictas: non illas itidem, quæ in rei alicujus testimonium ponerentur. Qualis illa Iacobi Genes. xxviii, 22. verbis istis designata: *Hæc strues lapidum, quam disposui in statuam.* Item xxxi, 52: *Testis cumulus iste, & testis statuam illa est.* Ideoque verba hæc, *Ne erigas tibi statuam, quam aversatur Dominus Deus tuus:* exponunt Hebræi de statua ad superstitionem constituenda; non illa, quæ ad memoriam ponitur. Sic infra cap. vii, 5, 5. ait, non alios prohiberi lucos, quam qui idololatriæ ergo plantati sunt.

[*Super lapide figurato.*] Apud Mosen Levit. xxv, 1. est אבן משכית, quod secundum R. Bahye, & alios, notat lapidem effigiei, sive figuræ: hoc est, lapidem pictum, vel cælatum. Sententia igitur, (ut est apud R. Bahye) ejusmodi est, מנהג עובדי עבודה זרה היה שהיו מעבירין אבן בניור נאה, ונותנין האבן לפני הנלם ומשתחוים עליה לפניו. *Mos idololatriæ erat, figurare lapidem pulcræ effigiei, eumque ponere coram idolo, & super illo se coram hoc prosternere.* Sed aliter R. Salomo: qui interpretatur משכית, מכה, hoc est, cooperuit: ut sic lapis pavimenti dicatur, quia is terram contegit. Onkelos vero intelligit אבן בגירא, *lapidem humiliationis*, fortè mutato כ in ח. Nam מכה, humiliatio. Ita significabitur lapis, super quo se incurvarent, & prosternerent: non ante quem, sive cui se incurvarent; ut alii interpretantur.

[*Id enim in idolorum cultu.*] Significat, eum esse morem gentilium, ut ante idolum, pavementum sternatur lapide, in quo aliqua sculpta sint figuræ: ac videntur istæ quippiam expressisse, quod ad idoli illius honorem

norem pertineret : finis verò lapidis adeo affabre facti erat , ut super illo se prosternerent , adoraturi idolum ibidem erectum.

ט כד"א בשאר
הארצות אבל במקדש
מותר להשתחוות לה' על
האבנים שנאמר בארצכם
בארצכ' אי אתם משתחווים
על האבנים אבל אתם
משתחווים על האבנים
המפוצלות במקדש :

IX. Hæc de reliquis locis capi-
pienda : in sanctuario autem licet
Dominum adorare super lapide.
Quia dicitur , *In * vestris terris.* *Levit. 26. 1.
(hoc est,) Nequaquam vos in ter-
ris vestris prosternetis super lapi-
de, ut (prosternetis) super sanctua-
rii lapide glabro & nullam effi-
giem habenti.

In sanctuario autem licet Dominum adorare super lapide.] Quia lapis illic
nullam habeat effigiem , ac nullus ignorat , hic soli Deo vero cultum
exhiberi : at aliis in locis suspicari quis potest, idolis, aut ipsis lapidi-
bus, cultum præstari.

י ומפני זה נהגו כל
ישראל להציע מחצלאות
בבתי כנסיות הרצופות
באבנים או מיני קש ותבן
להבדיל ביניהן ובין האבני'
ואם לא מצא דבר מבדיל
בינו ובין האבן הולך
למקום אחר ומשתחוה
או שוחה על צדו ומטה כד'
שלא ידביק פניו באבן :

X. Hanc ob causam solebat
omnis Israel in synagogis , quæ la-
pide essent substratæ , storeas ster-
nere, aut straminis genus , quo in-
ter ipsos, & lapides, aliquid inter-
medium foret. Quod si deesset ,
quo lapides contegerent; alium in
locum ibant , atque ibi se proster-
nebant, vel in latus inclinabant, ne
facie lapides contingerent.

יא כל המשתחוה
לשם על האבנים המפוצלות
בלא פישוט ידים ורגלים
אינו לוקה אלא מכין אותו

XI. Quicumque Deum adorat
super lapidibus glabris , effigiem
nullam habentibus, nec id faciat
manibus pedibusque extensis; non

מכת מדרות אבל לעכו"ם
אחר השתחוויה בפישוט
ידים ורגלים או בלא פישוט
ידים ורגלים משעה שיכבוש
פניו בקרקע נסקר :

vapulat, sed rebellionis ictibus percutitur. At idololatriam exercens, ubi se prostraverit, five manibus pedibusque extensis, five iis non extensis, ab ea hora, qua faciem solo admoverit, lapidandus erit.

Non vapulat, sed percutitur ictibus rebellionis.] תכת מדרות *ictus rebellionis* infliguntur ob transgressionem præcepti, ut loquuntur, affirmantis; id est, cum Deus jubet aliquid facere, & negligit homo. Tales percutiebantur, non xl ictibus, ut cæteri, qui לא תעשה, id est, *ne facias*, seu interdictum transgressi erant; verum usque dum exspirarent. Eadem pœna quoque statuta erat in eos, qui Rabbiorum statutis non parebant. Vide Aruch.

יב הנוטע אילן אצל
המזבח או בכל העורה בין
אלן סרק בין אילן מאכל
אע"פ שעשאו לנוי למקדש
וליופי הרי זה לוקה שנאמר
לא תטע לך אשרה כל עץ
אצל מזבח ה' אלהיך מפני
שהיה זה דרך עכו"ם נוטעין
אילנות לצד מזבח שלה
כדי שיקבצו שם העם :

*Dent. 16. 21.

יג אסור לעשות א
אכסדראות של עץ במקדש
כדרך שעושין בחצרות
אע"פ שהוא כבנין ואינו עץ
נטוע הרחקה יתרה היא
שנאמר כל עץ אלא בר

XII. Qui arborem juxta aram plantat, vel in atrio; five arbor ea sterilis, seu frugifera fuerit; quamvis id fecerit, quo templum ornatus pulchriusque redderet; nihilominus plectendus est. Quia dicitur, *Ne * plantes lucum qualiscunque arboris juxta aram Domini Dei tui.* In causa est, quod mos ille idololatriæ esset, plantare arbores secundum altare suum, ut ibi populus congregaretur.

XIII. Vetitum etiam in templis facere è ligno porticum intercolumniis distinctam, quomodo extrui atria solent; utcumque ædificii forma sit, nullaque plantata sit arbor: qua ratione plurimum receditur. Quippe dicitur, *Omne lignum.*

האכסדראות והסככות ה
היוצאות מן הכותלים שהיו
במקדש של אבן היו לה
של עץ : lignum. Ideoque omnia atria cum
intercolumniis, & perplexum o-
pus ad ramorum formam ex pa-
rietibus procedens, è lapide, non è
ligno erat.

Vetitum etiam in templo facere è ligno porticum intercolumnio distinctam.]
Davidi de Pomis exponitur, אכסדרא porticus cincta
columnis. Vox haud dubiè facta ex ἐξέδρα, de qua pluribus non agam.
Vide quæ ad Middoth cap. 1. comm. v, & vii, notavit vir ut gene-
re, animi integritate, doctrinaque egregius, ita præclare de Hebræis
literis meritis Constantinus l'Empereur.

Qua ratione plurimum receditur.] Verba hæc, הרחק יתרה היא, signifi-
care puto, *Qui recessus valde est longinquus.* Si mentem requiras, ea
idem notant, quod Latinis *superabundans cautela est.* Lex dixerat : *Ne
plantas lucum qualiscumque signi apud aram Domini Dei tui.* Hebræi non
modo arborem plantatam refugiunt; sed & columnas è ligno factas,
ac statutas. Scilicet ne ad illicita veniretur, etiam iis abstineri ju-
bent, quæ per se licita erant. Hinc in Pirke Aboth cap. 1, §, 1. עמו
סיג לתורה, *sepem facite pro lege.* Vbi *Sepem* de traditionibus accipiunt, quæ
legis transgressione hominem arcent.

פרק שביעי

CAPUT VII.

מצות עשה היא לאבד
עבודת כוכבים ומשמשים
וכל הנעשה בשבילה שנא'
אבד תאבדון את כל
המקומות כי אם כה תעשו
להם וגו' ובארץ ישראל
מצוה לרדוף אחריה עד
שנאבד אותה מכל ארצנו
אבל בחוצה לארץ אין
אנו מצווים לרדוף אחריה

IN mandatis est, ut tollatur ido-
latria, & huic inservientia, &
quicquid ejus caussa fit. Quia dici-
tur, *Perdendo * perdes omnia loca. Sic* * Deut. 12. 2.
enim facietis illis, &c. In terra au-
tem Israelis persequi eos jubemur,
donec ditioe omni exegerimus.
Extra vero terram nostram non
jubemur eos persequi, præter-
quam iis in locis, quæ armis no-
stris subjecimus. Quia dicitur, *Et*
* perdetis nomen eorum ex loco ISTO. * Ibid. 12. 13.

אלא כל מקום שנכבש
אותו נאבד כל עבודת כו"ס
שבו שנא' ואבדתם את
שם מן המקום ההוא בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריהן
ואי אתה מצווה לרדוף אחריהן בחוצה לארץ:

Extra vero terram nostram non jubemur eos persequi.] Mens auctoris est, teneri Israelitas ex terra sancta extirpare idola, & ministros ejus, atque adeo omnem illorum memoriam. At in cæteris, quæ subigerent, locis, tantum obligat eos ad amovenda idola.

ב עבודת כו"ס ומשמשיה
ותקרובת שלה וכל הנעשה
בשבילה אסור בהנאה שנ'
ולא תביא תועבה אל ביתך
וכל הנהנה באחד מכל
אלו לוקה שתיים אחת
משום ולא תביא ואחת
משום ולא ידבק בידך
מאומה מן החרם:

* Deut. 7. 26.

* Ibid. 13. 19.

II. Idolis, & eo quod illorum
usibus servit, quodque oblatum
illis est, omnique eo, quod illorum
caussa factum est, quæstum facere
prohibemur: quia dicitur, *Neque*
* *adduces abominationem in ades tuas.*
Quique uno omnium istorum
quæstum fecerit, bis vapulat: pri-
mum propter verba illa, *Non addu-*
* *ces*: iterum ob versiculum, *Neque*
* *adharebit manibus tuis quicquam ex*
* *anathemate.*

Quæstum facere prohibemur.] כהנאסר formula Hebræis usitata, qua
denotant, nec vendere rem aliquam, neque uti nos ea posse, quomo-
documque id fiat. Ita lapidibus delubrorum idolis dicatorum, alias
ad ædes extruendas, uti vetitum erat. Cibos quoque diis falsis sacra-
tos religiose cavebant veteres Christiani. Vnde B. Martyr Iustinus,
dialogo cum Tryphone Iudæo: *Οπερ εχ' υπομένεσι προῖξαι οἱ δὲ πρὸ*
τῶν ἑθνῶν λέγει Ἰησοῦ τῷ σωρωθέντι ὁ πικρόντες τὸ ποιητὴν τῶν ὅλων Θεόν,
ἀλλὰ πᾶσαν οἰκίαν ἔνιμαρ μέχρ' ἐσχάτης θανάτου υπομένεσι
ὡς τῷ μὴτε εἰδωλολατρεῖν, μὴτε εἰδωλόθυτα φαγεῖν. Quod in se
admittere non audent, qui ex gentibus per Iesum Christum crucifixum cognove-
runt conditorem rerum universarum Deum; sed cruciatum & supplicium omne
potius

potius ad extremam usque mortem toleraverint, quam vel simulachra colant, vel simulachris immolata comedant. Subdit porro, pro Christianis veris haut duci oportere, qui εἰδωλοθύτοις vescantur. Quæ verba eo spectant, quia dixerat Trypho, esse Christianos, qui dicerent, iis se citra culpam, vel noxam, vesci posse. Sed vel beatus Martyr rigidius aliquanto locutus, vel verba ejus sic capere oportet, plane iis abstinendum esse, si res ea scandalum sit præbitura. Quod fiat, si idolis oblata in εἰδωλείῳ comedantur: ubi Sacerdotes in idoli honorem solent epulari. Ac propterea etiam videtur addidisse disertim, qui ex gentibus Iesum cognoverunt: nempe ut ostenderet, Iudæis ad Christum conversis licere quidvis edere extra εἰδωλείον. Sane rescriptum Apostolorum de abstinendo ab εἰδωλοθύτοις, quod est Actuum xv, 29. solum loquitur de iis, qui ex pago deditis sese Christo aggregassent. Optime hæc intelligi possunt ex beati Pauli epist. I ad Corinth. cap. viii, & x. Quæ inter se collata ostendunt, sanctum Apostolum voluisse, ut Christiani in εἰδωλείῳ, seu fano, aut delubro idolorum minime comedant oblata idolis. Vnde ait cap. x. Ἀγνοεῖτε ὅτι ἐθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ ἐθελῶ ὑμᾶς κοινωνῆς τῶν δαιμονίων γίνεσθαι. Quæ immolant gentiles, demoniis immolant, & non Deo: nolim autem vos participes demoniorum esse. Rursum paullo post: Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλὰ ἐπὶ πάντα συμφέρει. Omnia mihi licent, & non omnia conferunt. Videantur tota duo capita, quæ allegavi. Porro ut Iudæi, & Christiani, εἰδωλοθύτοις, ita & gentiles ex hostia piaculari aliquid edere nefas habuere: uti & illa in cuius sanguine jusjurandum conceptum erat, quia execrationes in illius caput redundare credebant, qui violasset religionem jurisjurandi. Vnde tales hostias ab indigenis defossas, ab peregrinis in mare projectas, docet Eustathius: τὰ ἐπὶ ὄρκοις σφαριζόμενα, inquit, οἱ μὲν ἐγχάριοι κατ' ὥρην, κρύπτοντες ὑπὸ γλῶσσαι· οἱ δὲ ἐπὶ λυδῆς καὶ χημῶν σύνητες, ἢ ἄλλοι ὅμοιον ὁπίον, ὡς ἐκ τῆς κατὰ δὴλον ἔσται, ὅτι τὸ ὄρκον σφάζει πρὸς τὸ βασιλεὺς γένεσθαι ἢ ὅλως δαπάνων ἕνεκα. Idem rursum: ἔπειτα τοῖς γε ἀρχαιοτέροις ἐς τὰ ἱερῆα ἡν κατεστηκός, ἐφ' ὃν ὅς ὅρκον ἐποιήσας μὴ δὲ ἐδώδιμον εἶναι τὸ ἐπὶ αὐτῶν πᾶσι.

Quique uno omnium istorum quæstum fecerit, bis vapulat.] In Maccot, cap. iiii, §. 2. vapulare is dicitur, qui ὕμνος, id est, abominabile, comederit.

ג בהמה שהקרבן
לעבודת כו"ס כולה אסורה
בהנאה אפילו פרשה
ועצמותיה וקרניה וטלפיה
ועורה הכל אסור בהנאה
לפיכך אם היה בעור סימן
שיודע בו שזה העור
תקרובת כו"ס הוא כגון
שהיו עושין שקורעין קרע
עגול כנגד הלב ומוציאין
הלב הרי כל אותן העורות
שהן כך אסורין בהנאה וכן כל כיוצא בזה:

Cum rotundo foramine ex adverso cordis.] Tradit Maimonides in notis ad Misnajat, פ"ז ס"ב ס"ג, hunc fuisse cultum gentilium. הוא מין *est species idololatriæ*. Videntur gentiles (si Hebræos audimus, qui tamen, unde illud hauserint, nescio) ad extrahendum cor animantis, foramen circuli, aut potius cordis forma fecisse; & si foramen illud per errorem in longum disruptum fuisset, illam pecudem pro inutili ad sacrificia habuisse. Habes idem in Aboda Zara, cap. 11, §. 4. רבן שמעון בן גמליאל אומר בזמן מהקרע שלו עגול אסור ממוך מותר. *Raban Simeon Ben Gamliel ait, quando incisura est orbicularis, prohibitas esse (pelles,) ubi oblonga, licitas.* Pelles eæ, quibus incisura rotunda est, vocantur ibidem לכוכין עורות, *pelles cordium*.

ד מה בין עבודת
כו"ס של גוי לעכו"ס של
ישראל עבודת כו"ס של גוי
אסורה בהנאה מיד שנא'
פסילי אלהיהם תשרפון
באש משפסלו נעשה לו
אלוהי ושל ישראל אינה

* Deut. 7. 25.

III. De juramento, quod obtulerunt ad quæstum, quicquam lucrifacere, prohibitum est: etiam de stercore, ossibus, cornibus, ungulis, pelleque ejus; de omnibus, inquam, istis quæstum facere vetamur. Quod si in pelle nota foret, & indicatum, pellem eam idolis esse oblatam; ut fiebat, cum rotundo foramine, ex adverso cordis facto, cor per illud extrahebant: ex pelle hujusmodi inconcessum erat lucrum, ut & cæteris talibus.

IV. Quod discrimen est inter idololatriam gentilis, atque Israelitæ? Idola gentilium simpliciter sunt prohibita ad quæstum. Quia dictum, *Sculptilia * Deorum eorum igne exurentur.* (Nimirum) simulacra sculpta, pro Diis habebantur. At sculptili Israelis non ante quæstum facere

עַד אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה
שֶׁתַּעֲבֹד שְׁנֵאמַר וְשֵׁם
בְּסֵתֶר עַד שִׁיעֲשֶׂה לָּהּ
דְּבָרִים שֶׁבְּסֵתֶר שֶׁהֵם
עֲבֹדָתָהּ וּמִשְׁמֵשׁ עֲבֹדָתָהּ
כֹּסֶם בֵּין שֶׁל גֹּי בֵּין שֶׁל
יִשְׂרָאֵל אֵינֶן אֲסוּרִין עַד שֶׁ
שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בָּהֶן לְעֲבֹדָה זָרָה:

facere prohibemur, quàm cultus ei
exhibitus sit. Quia dicitur, * *Expo-* * *Ibid.* 27. 15.
suerit in occulto. Hoc est, donec in
occulto servierit recepto colendi
modo. Sed ea, quæ interserviunt cul-
tui idolorum, seu gentilium, seu
Israelitarum, non sunt interdicta,
priusquam in cultu ea more gen-
tium fuere adhibita.

Idola gentilium simpliciter sunt prohibita ad quæstum,] Sumtum ex Abo-
da Zarâ cap. iv. §. 4. ע"ז מל נכרי אסורה חיד ומל ישראל אינה אסורה עד מתעבד.
Non interpretor, quia verba eadem sunt. Cur חיד i. e. *è manu* simulatque
perfectum est, illicitum habeatur gentilis idolum; Israelitæ non ante-
quam cultus ei exhibitus sit; ratio est, quia ille, ut ait Autor, id pro Deo
mox habet; Israelita non item. Potest enim poenitentia duci, ante-
quam colat. Vnde requiritur, ut prius idolum in occulto loco ponat;
quia, publicè colere id metu iudicum non ausus, videtur clam habe-
re, ut colat. Constat autem, gentiles solitos quoque domi suæ habere si-
mulacra deorum. Vnde Plinius tertio epistolarum libro: *Emi autem, non*
ut haberem domi, verum ut in patria nostra celebri loco ponerem. Non mirum
autem, Deum vetuisse, ne quis domi suæ haberet talia: quando & le-
gibus apud Romanos cautum id fuit: *Separatim nemo habesset Deos: neve*
novos, sed ne advenas, nisi publicè adscitos, privatim colunto.

הַ הַעֲשֶׂה עֲבֹדָתָהּ כֹּסֶם
לְאַחֵרִים אֵע"פ שֶׁהוּא לֹקָה
שֶׁכָּרוּ מוֹתֵר וְאִפְּלוּ עֲשָׂאָהּ
לְגֹי שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִדִּם מִפְּנֵי
שֶׁאֵינָה נֹאסֶרֶת עַד שֶׁתִּגְמַר
וּמִכּוֹש אַחֲרוֹן שֶׁגִּמְרָהּ
אֵין בּוֹ שׁוֹה פְּחוּטָה:

V. Ejus, qui idolum aliis fabri-
cat, tametsi ipse vapulet, merces
tamen concessa est: imò etiam si
gentili illud idolum fecerit, ipsum-
que continuò prohibitum sit. Nec
enim prohibitum est, nisi fuerit
perfectum: ictus autem ultimus,
quo perficitur, non censetur unius
oboli.

Ejus, qui idolum aliis, &c.] Traditur idem in Gemara Aboda Zarâ
M cap. i.

cap. i. §. 8. ע"ז מאן קא גרים לה גמר תלסכה ואימת הויה גמר תלסכה במכים אחרון. לית בה מזה פרוטה. i. e. *Quid est, quod efficit idolum? consummatio operis. Quando autem consummatur opus? ictu extremo. Ictus autem extremus non valet obolum.* Mens est, idoli pretium licitum esse, quia quamdiu idolum perfectum non est, nequeat opifex mercedem exigere. Et quia consummatur extremo ictu, pro illo autem ictu ne obolus quidem solvatur; esse licitam mercedem.

Ictus autem ultimus, quo perficitur.] David de Pomis exponit מללעם מל פערמון *malleum campanæ à radice מכס i. e. percutere.* Vnde מכוס, vel מכים, *ictus, percussio.*

ן הלוקח גרוטאות מן
הגוים ומצא בהן עבודת
כו"ם אם נתן מעות ולא
משך יחזירם לגוי וכן אם
משך ולא נתן מע' אע"פ
שמשכת גוי קונה כמקח
טעות הוא נתן מעות ומשך
יוליכם לים המלח:

VI. Qui comparat sibi ferra-
menta à gentili, atque inter ea in-
venerit aliqua cultus idololatriæ;
si jam dederit pecuniam, ac nec-
dum (ille ferraamenta) acceperit,
reddet ea gentili. Vti & si accepe-
rit, ac necdum satisfecerit. Licet
enim, simul atque acceperat, (verè)
possideat; (nihilominus tamen)
hoc pro erronea emtione cense-
tur. Si jam dederit pecuniam, & (ferraamenta) acceperit;
projiciunt ea in mare mortuum.

Qui comparat sibi ferraamenta.] sunt fragmenta ferri. Vnde Da-
vid de Pomis מללעם מל פערמון *fragmenta metalli.* Vox hand
dubiè sumpta à Græca voce *scruta* Latinis, unde *scrutarii*,
qui omnis generis scruta & frivola vendunt. Confirmat sententiam
meam Natan autor Aruch, qui ait, גרס מסמרות מכורין ומכרי ברזל אמר
יתאספו ויתקבצו ולסמן יין הוא ויס אומריז כל מיני מתכות בין כסף בין זהב
Clavi fracti, & fragmenta ferri, quæ collecta & coacervata sunt. Vox Græca.
Sunt qui dicant, esse omnem speciem metalli, sive argentum, seu aurum sit.

Si jam dedit pecuniam, & nondum accepit.] In Sulchan Aruch Halachoth
sect. 142. legas, contractum verbis non consummari, quam-
vis testes adsint; sed varias requiri conditiones. In rebus immobilibus
quidem, ut emtor vendenti det nummum, licet tantum obolus sit, in
testimonium emtionis. II. chirographum, III. ut possessionem capiat:
i. e. præ-

i.e. præsente venditore in re emta destruat, vel mutet aliquid: quemadmodum si, emtâ domo, partem aliquam ejus destruat, vel dejiciat, aut instauret, vel simile quidpiam agat. IV. ut vas aliquod (non aliam rem) det, quæ signum sit peracti contractus. In jumentis, aut bestiis requiri, ut vel ea attollat, vel ex loco, in quo erant, abducat. In rebus autem mobilibus; ut eas vel tollat, vel ex loco suo auferat, vel denique vas aliquod det, quod signum sit consummati contractus. Hoc loco ait Maimonides, si quis ferramenta emens, pecuniam dederit, & ea nondum acceperit; aut ea acceperit, & pecuniam non dederit; nondum contractum pro rato haberi. Quamvis, ut ipse ait, מפיכה בגוי קונה, i.e. emtor accepta re, quam emit, eo ipso tempore possessor fiat; Sed ratio irriti hujusmodi contractus est, quia fraus fuit: nam idololatrica ferramenta ignarus emit: à contractu autem abesse debet omnis dolus: ut testatur Maimonides in Iad Chazaqua Halachut Mechira cap. xv. At si & merces acceperit, & simul pecuniam dederit, rescindi contractus nequit, eoque ipse possessor manet. Et quia vendere ea, aut in usum suum convertere nequit, abjicienda sunt in mare.

ו וכן גוי וגר שירשו את

אביהן גוי יכול הגר לומר

לגוי טול אתה עבודת

כו"ם ואני מעות טול אתה

"ן נסך ואני פרות ואם

משבאו לרשות הגר אסור:

VII. Sic etiam, ubi gentilis, &

Israelita peregrinus adeunt hæ-

reditatem patris sui gentilis, dicet

gentili peregrinus: Accipe tu ido-

lis dicata; ego pecuniam sumam.

Tibi vinum cedat libationis; mihi

fructus. Quod si eorum hæreditas

obtigit peregrino, vetita sunt.

[Sic etiam ubi gentilis, & peregrinus.] Hæc iisdem verbis legas in Codice דמאי Demai, seu de rebus dubiis, cap. vi, §. 10. Ratio autem, ob quam permutatio ista concedatur, est, ne de more hæreditatis paternæ ad paganismum iterum delabatur. Sed hoc tantum licet, quamdiu nondum in possessionem ejus venerit: ubi semel possedit, nefas est: nam sic ex rebus idololatricis quæstum caperet.

ח צורות שעשאו גוים

לנו מותרין בהנאה וצורות

שעשאו לעבודת כו"ם

אסורין כיצד כל הצורות

VIII. Imagines à gentilibus or-

natus causa factæ, licitæ sunt ad

quæstum; prohibitæ, quæ cultus

ergo fabricatæ. Quemadmodum

M 2 & o-

Deos avibus comparare : unde Eustath. ad Il. II. Σωήτες τῷ ποιητῇ ὄρνισιν ἐξομοιοῦν τοὺς παρ' αὐτῶν Θεοὺς, καὶ ἐστὶ τοῦτο σεμνότερον. οἰκεία γὰρ τοῖς ἑρανοῖς τὰ ὑψιπέτη. *Consuetudo est poetæ, avibus assimilare, quos pro Diis habet. Estque hoc iis dignius : quia altivolantia sunt cælestibus propria.* Hinc & Porphyrius stellis aves immolandas existimavit. Et Ægyptii, teste Oro Apolline, Θεὸν ἐκλόμενοι σημεῖναι, ἱεράκα ζωρεαφῶσι. *Volentes significare Deum, accipitrem pingunt.* Et apud Eusebium lib. I. de Præparatione Evangelica cap. ult. legas : Ζωροάστρης ὃ ὁ Μάγος ἐν τῇ ἱερᾷ συναγωγῇ τῶν Περσικῶν φησὶ καὶ λέγειν : Ὁ ὃ Θεός ἐστι κεφαλήν ἔχων ἱεράκα. *At magus Zoroastres ad verbum sic ait in sacris collectaneis de rebus Persicis : Deus verò caput habet accipitris.* Complexus igitur hoc avis vocabulo Maimonides videtur Deos istos, quibus avis appingeretur. Vti Iovem, cui aquila ; Minervam, cui noctua ; Iunonem, cui pavo ; Apollinem, cui corvus, appingi solebat. At in Gemara Aboda Zara cap. III. §. I. caussa redditur, quid avis imago apud idolum notet. כדור מן העולם כל העולם כדור מן העולם *quæ occupat totum mundum, ut avis :* ad verbum, *quæ occupat seipsam sub toto mundo, ut avis.* Sed mens est, quæ, ut avis, alas suas extendit super mundum, eumque velut protegit. Nam, ut supra notavi, כדור מן העולם, ad contemptum est prolatum. Sed non intellexit Autor Gemaræ, quid sibi avis vellet, quæ statuis solebat adjungi.

Vel gladii.] Qui non Marti modò sacer, sed etiam Themidi erat : ut Clemens Alexandrinus testis Admonitione ad gentes. Vbi quatuor ejus Deæ arcana refert symbola ; organum, lucernam, enssem, & pectinem, sive τὸ αἰδοῖον γυναικῶν.

Vel pileæ.] Fortassis Fortunā designat, aut Iovem ; qui, ut orbis Dominus, cū globo pingi soleat. Vnde Gemara loco supra citato כדור מן העולם כל העולם *Quæ complectitur totum mundum, ut globus.*

Vel coronæ.] Bacchum constat coronatum fingi, ut eum forsitan signet. Nisi potius capiendus Iupiter, rex hominumque Deumque. Sanè corona hic, ut signum imperii, ponitur ; uti est in Gemara Aboda Zara cap. III. §. I. Nam inquit est כלל מן העולם *ut corona canis.* Vox canis usurpatur pro רֶחַל Rex, per contemptum ; ut notat ibidem Raschi. Nec corona solum Deorum erat : sed coronati quoque, qui Deos colerent. Vnde Lucian. de Dea Syria : Βασις ἐστὶν αἰεὶ, καὶ θανάτου ἔχει. πολλοὶ δὲ καὶ ἐκείνης ἡμέρας καὶ εὐχλῶ ἐς αὐτὸν νηχόμενοι, σεφανεὶ φορέουσι. *Ara semper coronata est, & suffitus habet : multique singulis diebus eo natantes ad piscandum coronas ferunt.* Hunc coronarum usum gentilibus objectat

Iustinus Martyr in Apologia, ut alios taceam. Sed & victimæ coronari solitæ. Maro II. Æn.

Et falsæ fruges, & circum tempora vittæ.

Et ibidem de Minervæ simulachro :

Virgineas ausi divæ contingere vittas.

ט צלמי כו"ם הנמצאים
מושלים בשוקים או
בתוך הגרוטאות הרי אלו
מותרין ואין צריך לומר
שב"י צלמיהן אבל המוצא
עבודת כו"ם או רגלה או
אבר מאבריה מושלך הרי
זה אסור בהנאה הואיל
ידע בודאי שזה האבר מן
הצורה הנעבדת הרי היא
באיסורה עד שידע לו
שהגוים בטלוה :

Imagines idololatricæ, quæ abjectæ in plateam.] Imagines in plateam con-
jectæ, aut inter scruta repertæ, licitæ sunt; quia duplex in iis dubitatio
est : prior, utrum unquam cultæ fuerint, (nam potuere ornatus tan-
tùm causa fieri) altera utrùm per contemptum à gentilibus sint abjectæ.
At imago stellæ, aut planetæ, vel membri ejus, quamvis projecta sit,
vetita est : quia tales tantum cultus causâ fiunt. Eoque una modo du-
bitatio est, an à gentilibus per contemptum, & quasi indignæ religione,
rejectæ sint.

Nec dicere opus.] phrasis Rabbinica, quam Latinè ex-
presseris : *Manifestius est, quam ut admoneri oporteat* : vel, *Hinc, utut non di-
catur, sequi quisque videt, &c.*

י המוצא כלים ועליהן
צורת חמה ולבנה ודרקון
אם היו כלי כסף וזהב

X. Si inveniantur vasa imagine
Solis, Lunæ, vel draconis signata,
eaq; sint argentea, vel aurea: vel (si
reperiantur sic signata) vestimen-
ta coc-

או בגדי שני או שהיו חקוקי
 על הנזמים ועל הטבעות
 הרי אלו אסורין ועל שאר
 הכלים מותרין מפני
 שחוקתן לנוי וכן שאר
 הצורות הנמצאות על כל
 הכלים חוקתן לנוי ומותרין :

ta coccinea, aut monilia, aut ita
 cælati annuli: ea prohibita sunt.
 Cætera vasa licet habere, quia ad
 ornatum fieri solent. Vti & reliquæ
 imagines, quæ vasis imprimuntur,
 quia id ornatus causa fit, pro lici-
 tis habentur.

Si inveniuntur vasa, &c.] Eo prohibita vasa imagine ejusmodi in-
 signita, quia illis libari Deo illi, vel heroi, cujus imaginem haberent, so-
 leat. Hujusmodi crateres vel scyphos dixere *sigillatos*. In quibus re-
 ligionem posuisse gentiles, satis indicat hoc Ciceronis VI. in Verrem :
*Apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia : iste continuo, ut vidit, non dubita-
 vit illud insigne penetium hospitiumque Deorum, ex hospitali mensa tollere.*
 Porro non Deorum modò, sed heroum quoque imaginem aut gesta
 in scyphis, quibus libare mos Diis, cæleri solere, indicat Statius Papi-
 nius lib. I. Theb. vers. 540.

----- *Pateram famulos ex more poposcit,*

Qua Iasides libare Deis seniorque Phoroneus, Assueti.

Cui pateræ Persei gesta insculpta erant. Verùm non arbitror, Hebræos
 putasse tales scyphos esse illicitos : nisi heroes illi in Deorum essent
 numerum relati.

Imaginem Solis, vel Lune.] Nec tamen vas illicitum, cuicumque Sola-
 ris circulus vel Lunaris insculptus : sed, ut Maimonides ipse explicat
 in Misnaiot, si ex gentilium ritu id fiat : ut, si Sol, vel Apollo, expri-
 matur currui insistent, aut cum capite radiis cincto : cujusmodi annu-
 los plurimos cernere est in Dactyliotheca Abrahami Gorlæi.

Vel draconis.] Draco in Aboda Zara cap. III. dicitur esse figura
 serpentis, collo tenuis, squammosi, instar piscis. Draconem autem divi-
 nitatis fuisse symbolum, vix ulli puto ignotum.

Vestimenta coccinea.] Ab Hebræis in Rabot traditum est, Mardo-
 chæum eò se Hamani prosternere noluisse, quia vestis ejus intextam
 haberet falsi Dei imaginem. Sed hoc similibus eorum commentis ac-
 censendum. Solere tamen gentiles, etiam Deorum gesta vestibus eo-
 rum intexere, vel argumento erit Palladis ille peplus, quem Maro, vel
 alius, in Ciri describit.

Monilia.] Monilia à fronte usq; ad nares dependentia. Hieronymus in Ezech. xvi. 12. *Verbum Ebraicum NEZEM*, excepto Symmacho, qui interpretatus est, ὅτι πάντων, omnes in aurem transtulerunt: non quo in aures ponantur in naribus, quæ ex eo, quod de auribus pendeant; in aures vocantur: sed quo circulus in similitudinem factus in aurium, eodem vocabulo nuncupetur. Et usque hodie inter cætera ornamenta mulierum, solent aurei circuli in os ex fronte pendere, & imminere naribus.

Cætera vasa.] Omnia, inquit, vasa, præter aurea, & argentea. Sed quid si eadem imago in fictilibus? Nam & istorum usus in sacris; præsertim apud priscos Romanos. Imò & in Codice Aboda Zarà cap. xi. 9. 4. inter ea, unde fructum capere nefas sit, reponuntur חרס דררייני fictilia Hadriani: quæ puto vasa fuisse, quibus Hadrianus, vel Cæsares Romani, uterentur ad libandum Diis vinum.

יא עכו"ם ומשמשיה
וכל התקרובת שלה
אסורין בכל שהן כיצד
עבודת כ"ם שנתערבה
בצורות של נוי אפילו
אחת בכמה אלפים יולין
הכל לים המלח וכן אם
נתערב כוס של עבודת
כ"ם בכמה כוסות
או חתיכה מן הבשר
שנתערבה בכמה חתיכות יולין הכל לים המלח:

Quamvis unum inter multa millia sit, omnia illa.] Cur ita statuatur, caussa est ista, quod fructum idolorum cultui destinatum, si aliis permisceatur, illa etiam contaminet: præsertim cum discerni non possit à cæteris, eoque grave sit periculum, ne pro licito comedatur, quod edere est nefas.

יב וכן עור לבוב
שנתערב בכמה עורות הכל
אסור בהנאה עבר ומכר

XII. Itidem si pellis perforata pellibus sit aliis admixta, usus omnium earum est interdictus. Si quis

עבודת כו"ס או אחד
ממשמשיה או תקרובת
שלה הרי הדמים אסורין
בהנאה ואסורין בכל שהן
כעבודת כו"ס שנאמר
והיית חרס כמוהו כל מר
שאתה מביא מעבודת
כו"ס ומכל משמשיה
ותקרבתה הרי היא כמורה:

quis adversus legem idolum, aut
aliquid ejus cultui inferviens, vel
quod ei offeratur, vendiderit: con-
tracti inde usus quantacunque
summa fuerit, haut minùs quàm
idolum ipsum, prohibetur. Quia
dicitur: * *Et erit anathema, sicut ipse.*
Quicquid ex idolis, vel ejus cultui
infervientibus sumitur, item obla-
tiones ejus, instar idoli habentur.

Pellis perforata.] De qua dictum §. 3.

Si quis adversus legem vendiderit, &c.] Haustum ex 11. cap. Kidushin.

יג עבודת כו"ס או
אשרה שנשרפה אפרה
אסורה בהנאה ונחלת
של עבודת כו"ס אסורה
והשלהבת מותרת מפני
שאין בה ממש:

XIII. Usus cineris ex idolo,
aut luo combusto, prohibitus
est. Pruna quoque idololatrici cul-
tus vetita est. Flamma autem con-
cessa: ut cui nihil inest solidi.

Pruna quoque idololatrici cultus vetita est.] Vide Tractatum Thalmudi-
cum יום טוב Iom tob cap. v. §. 5.

יד ספק עבודת כו"ס
אסור ספק ספקא מותר
כיצד כוס של עבודת כו"ס
שנפל באוצר מלא כוסות
כולן אסורות מפני שעבודת
כו"ס וכל משמשיה
אסורין בכל שהן פירש כוס
אחד מן התקרובת ונפל

XIV. Ea, quæ suspicio est ad
idololatricum cultum pertinere,
prohibita sunt. Sed licita, de qui-
bus suspicio est, ea ad illud perti-
nere, de quo suspicio est. Exempli
gratiâ. Si calix idololatrici cultus
inciderit in capsam aliis calicibus
plenam, cuncti sunt prohibiti; quia
idola, & quæcunque cultui eorum
inferviunt, interdicuntur, quanta-
cun-

לכוסות שניים הרי אלו
מותרין

cunque fuerint. Si quis vero unum
ex mixtis illis calicibus desumferit,
atque is (infortunio) in calices se-
cundarios inciderit, hi erunt concessi.

Sed licita, de quibus suspicio.] Disputant vii. cap. Zebachim Rab, &
R. Simeon: ille licitum contendit, hic illicitum, usque ad finem mundi.

טו טבעת של עבודת
כו"ס שנתערבה בכמה
טבעות ונפלו שתיים מהן
ליים הגדול הותרו כולן
שאני אומר אותה הטבעת
היתה בכלל השתיים
נתערבה במאה ונתחלקו
ארבעים למקום אחד
וששים למקום אחר
ונפלו הארבעים כולן ל
לטבעות אחרות כלן
מותרות שאני אומר אותה
הטבעת האסור' ברוב היא
נפלו הששים לטבעות
אחרות כולן אסורות :

XV. Si annulus idololatricus
aliis multis annulis fuerit permi-
tus, ac duo eorum in mare ma-
gnum inciderint; omnes liciti sunt:
quia dicere liceat, annulum illum
idololatricum fuisse alterum illo-
rum, qui mari inciderint. Si mixtus
fuerit annulis centum; atque isti
dividantur in partes duas, ita ut
hinc sint annuli xl, inde lx; xl au-
tem annuli misceantur aliis ab il-
lis sexaginta: universi isti erunt
concessi; quia dicere possis, annu-
lum vetitum esse in parte majori.
Sed si lx illi in alios, atque alios; &
hi, & isti, sunt illiciti.

Si annulus idololatricus.] Quæritur, cur si ex senis annulis, in quibus
unus sit idololatricus, duo in mare ceciderint, quatuor salvis; præsuma-
tur, ex duobus deperditis, non item ex quatuor salvis, esse idololatri-
cum illum; utcumque existimari possit, potius esse in numero majori,
quàm minori: & tamen, si seni sint annuli, quorum unus idolorum
cultui dicatus; atque hi in duas dividantur partes inæquales, ita ut hinc
duo sint, inde quatuor; præsumatur annulum idololatricum potiùs
esse in parte majori; eoque pars minor, hoc est ea, in qua duo annuli,
pro licita habeatur. Nempe eo spectasse videntur, quod in suspitione
prima

prima debeat sisti, ne suspicio suspicionem gignat, & illa aliam, atque aliam, & ita in infinitum. At cum è senis annulis duo non dico, in fluentum, aut puteum, unde aliqua eos recuperandi spes; sed in mare Mediterraneum vel Oceanum prociderint, unde spes recipiendi nulla; suspicio est, in duobus illis deperditis annulis etiam fuisse idololatricum. Quid ergo, postquam suspicio est, annulum illum fortasse non amplius esse in rebus humanis, ita ut inde nemo possit inquinari, etiam aliam concipiamus suspicionem, quasi sit in annulis salvis, eoque usus eorum sit interdictus? Dispar verò ratio, si omnes annuli sint salvi. Nulla enim ratione tum evitaveris, quin si annulos in duas divides portiones, & hic unam, & alter alteram obtineat partem; alteruter inde fructum capiendo, delinquat. Quare hic ita judicatum, in alterutra solum parte esse posse: ac verisimilius videri, inesse majori parti, quàm minori; eoque portionem, ubi quatuor, non esse licitam; at licitam esse partem, ubi duo solum; in qua idololatricum illum esse, minus fiat verisimile.

יֵן הָאֲשֶׁרָה בֵּין שְׁהִיתָהּ

נֶעֱבַדְתָּ בֵּין שְׁהִיתָהּ

עֲבֹדָתָהּ כֹּוֹס מִוְנַחַת

תַּחְתִּיהָ אֲסוּר לִישֵׁב בְּצֶלָהּ

קִוְּמָתָהּ וּמִוְתֶּר לִישֵׁב בְּצֶלָהּ

הַשְּׂרִיגִים וְהָעֵלִים שֶׁלָּהּ

וְאִם יֵשׁ לָהּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת אֲסוּר לָהּ לַעֲבֹד תַּחְתִּיהָ וְאִם אֵין שָׁם

דֶּרֶךְ אַחֶרֶת עֹבֵר תַּחְתִּיהָ כִּשְׁהוּא רֶךְ:

XVI. Si vel arbor ipsa culta fuerit, vel positum sub ea idolum; in umbra trunci ejus confidere prohibemur: at (sub umbra) foliorum & ramorum licet. Si via sit alia, transire sub ea nefas: sin alia desit, cursim sub ea transeundum.

וְאִם יֵשׁ לָהּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת אֲסוּר לָהּ לַעֲבֹד תַּחְתִּיהָ וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת עֹבֵר תַּחְתִּיהָ כִּשְׁהוּא רֶךְ:

Si vel arbor ipsa culta fuerit.] ἄλσος hic pro arbore ponit, quod alioqui ἄλσος seu lucum notat. Notum, & arborem unicam sacrari sole-
re: unde de platano sic Theocritus in Helenæ epithalamio:

Γράμματ' αὖ ἐν φλοιῷ γεγραψέμεν, (ὡς παρών τις

ἂν γνοίη) Δωριεὶ, Σέβας μὲν Ἑλένας φυτὸν εἰμὶ.

Literæ verò in cortice scribentur, (ut quis prateriens

Legat) Doricè: Venerare me: nam Helenæ arbor sum.

In umbra trunci ejus confidere prohibemur.] Hæc, & quæ deinceps sequuntur, iisdem propè verbis leguntur in Aboda Zara cap. III. Sed quod dicitur, nefas esse, ut sub umbra ejusmodi arboris sedeamus, id

non videtur ratione ullius ponderis niti. Siquidem Maimonides suprà dixit, flammam ignis, idolorum honore accensi, licitam esse, *מא יכח חמם* quia substantia caret. Quanto igitur magis umbræ usus concessus! Nam flamma est fumus accensus. At fumus est corpus, etsi imperfectè mixtum. Umbra autem non est corpus: unde poeta, * *Prensantem nequicquam umbras*. Sanè umbra non est aër lumine carens, ut quidam definiunt (si enim aër genus sit, corpus erit) sed est privatio, vel imminutio luminis in aëre ex opaci corporis objectu.

* Georg. 4.

יז אפרוחים שקננו ברה
ואין צריכים לאמן מותרין
והאפרוחים והביצים
שצריכין לאמן אסורין
שהרי האשרה כמו בסיס
להן והקן עצמה שבראשרה
מותר מפני שהעוף מביא
עציו ממקום אחר נטל
ממנה עצים אסורין בהנארה;

XVII. Pulli in ea nidificantes, si matris non amplius indigi, liciti sunt: sin pulli matris egeant, hi, uti & ova, prohibentur: quia arbor iis est quasi basis, five fulcimentum. Nidus, qui in ejus est cacumine, licitus habetur; quia materies ejus aliunde apportata. Nam si ex arbore ea fuerit, prohibetur.

Pulli in ea nidificantes liciti sunt.] Sumtum ex 111. cap. Metila. Extendebat gentilium superstitio sese ad ipsas aves usque. Itaque in templis nidificantes violare, aut inde tollere, nefas erat. Vnde apud Herodot. cum Aristodicus in templum, quod in Chio erat, veniens, nidos, & aves illic nidulantes abriperet; audivit vocem ex adyto: *Ανοσιώτατε ἀνθρώπων, τί τάδε τολμάς ποιεῖν; τοὺς ἐκείας μου ἐκ τοῦ νηοῦ κεραιΐζεις.* *Impiissime mortalium, quomodo audes supplices meos ex templo diripere?* Ergo censebantur aves tunc, ut supplices; & templum iis, ut asylum erat. Ac par ratio in arboribus sacris.

יח הסיק בהן את
התנור יוצן ואח"כ יסיק
בעצים אחרים של התר
ויאפה בו את הפת אפרה
בו את הפת ולא צננו הפת

XVIII. Si quis arboris talis materiem furno imposuerit, frigeri eum patietur: nec priusquam lignis licitis denuo calefecerit, panem coquet. At si panis coctus, priusquam furnus frige factus, panis u-

אסורה בהנאה נתערבה
באחרות יוליך דמי אותה
הפת לים המלח כדי שלא
יהנה בה ושאר הכרות
מותרין:

nis usus interdicatur. Quod si pa-
nis ejusmodi aliis permixtus fue-
rit: contractum inde æs projicie-
tur in mare mortuum, nequa in-
de capiatur utilitas: cæteri tamen
panes sunt concessi.

Si panis coctus, &c.] Ex Veneta majori, verba hæc, quæ typographi
culpa in minori desiderantur, supplevimus: אפה בו את הפת
In mare mortuum.] Iam diximus de eo §.v.

יט נטל ממנה כרכר
וארג בו את הבגד
אסור בהנאה נתערב
בבגדים אחרים יוליך דמי
אותו הבגד לים המלח
ושאר כל הבגדים מותרין
ומותר לישע תחתיה ירקות
בין בימות החמה שהן
צריכין לצל בין בימות
הגשמים מפני שצל
האשרה שהוא אסור עם
הקרקע שאינה נאסרת
גורמים לירקות אלו לצמוח
וכל שדבר אסור ודבר
מותר גורמין לו הרי זה
מותר בכל מקום לפיכך
שדה שזבלה בזבל עבודת
כו"ס מותר לזרוע אותה
תאכל וכן כל כיוצא בזה:

XIX. Si radio quis ex ea ar-
bore sumto texuerit, usus vestis
ex (tela) ista prohibitus est. Si
vestibus sit aliis permixta, pecunia
(inde acquisita) projiciatur in
mare mortuum: cæteræ tamen
vestes sunt concessæ. Permissum
autem est olera sub ea arbore fe-
rere, tam tempore æstivo, cum illa
indigent umbrâ; quàm hyberno.
Quippe umbra arboris prohibita,
& solum non vetitum, in caussa
sunt, cur sata proveniant. Quic-
quid autem ex una re illicita, alte-
raque licita, producitur, id quovis
loco licitum habetur. Ea de caus-
sa agrum fimo idololatræ ster-
coratum fas est conferere. Vacca
itidem leguminibus idololatricis
saginata comedi potest. Ac par in
similibus ratio est.

זפירה שפטמה בכרשיני עבודת כו"ס

Permissum autem est olera sub hac arbore ferere.] Vide Aboda Zara cap. III.

כ בשר או יין או פרות שהכניסם להקריבם לעבודת כו"ם לא נאסרו בהנאה אע"פ שהכניסם לעבודת כו"ם עד שיקריבו לפניה הקריבם לפניו נעשו תקרובת אע"פ שחזרו והוציאום הרי אלו אסורין לעולם וכל הנמצא בבית עבודת כו"ם אפילו מים

ומלח אסור בהנאה מן התורה והאוכל ממנו כל שהוא לוקה :

Caro vinum, &c.] Vide Aboda Zara cap. II.

Nequid ex eo lucri petamus.] Nempe ab idolis & vasis idololatricis, usque adeo abhorreere oportet, ut abominationes hasce nolimus recipere, inque usum familiæ convertere : sed ad detestationem nostram significandam, ea absumamus flammis ; vel aliter perdamus ; ne vel memoria eorum superfit.

כא המוציא כסות וכלים ומעות בראש כו"ם אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרין ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורין כיצד מצא כוס תלוי בצוארו כסות מקופלת ומונחת על ראשו כלי כפוי על ראשו הרי זה מותר מפני שהוא

XXI. Si quis operimentum, aut vas, aut pecunias idoli capiti impositas per contemptum, repererit ; his uti licebit. Sin venerationis ergo id factum, prohibentur. Quemadmodum si invenerit collo dependentem crumenam, operimentum duplex, aut vas inversum capiti impositum ; licita sunt illa, quia est species contemptus : atque ita in cæteris. At si offenderit

דרך בזיון וכן כל כיוצא
בוה מצא בראשו דבר
שכיוצא בו קרב לגבי
המזבח הרי זה אסור :

derit aliquid capiti impositum, si-
mile ei quod in ara offertur : id in-
terdictum est.

כב ברא בזמן שמצאן
חוזה למקום עבודתו אבל
מצאן בפנים בין דרך כבוד
בין דרך בזיון בין דבר
הראוי למזבח בין דבר
שאינו ראוי כל הנמצא
בפנים אסור אפי' מים
ומלח ופעור ומרקולים כל
הנמצא עמהן בין בפנים
בין בחוזה אסור בהנאה
וכן אבני מרקולים וכל אבן
הנראית שהיא עמו אסורה
בהנאה :

XXII. Cæterum hæc intelli-
genda sunt, si extra locum idolo-
rum cultui sacratum reperiantur.
Nam si intra ejusmodi locum in-
veniantur, sive cum veneratione
(reposita) sive per contemptum;
sive item aræ idonea, sive secus;
prohibita sunt, etiam aqua & sal.
Quicquid verò apud Peorem, vel
Mercurium, fuerit inventum, seu
id intra sit, seu extra locum sacra-
tum : usus ejus est interdictus.
Proinde lapis Mercurio sacer, vel
ei appositus, prohibetur.

Apud Peorem.] Nam cum credatur ei sordidis rebus cultum præ-
stari, ut superius dictum; dijudicari nequit, ecquid honoris ergo, an
per ludibrium fecerint.

Vel Mercurium.] Quia nec hic discernere possis, utrùm lapis appo-
situs sit ex religione, an contemptu.

כג עכו"ם שהיה לר
מרחץ או גינה נהנים בהם
שלא בטובת כוהנס ואין
נהנין בהן בטובתם
היה לה ולאחרים נהנים
בהן אפילו בטובת כוהנס

XXIII. Si delubro fuerit bal-
neum, vel hortus: uti eo licet,
dummodo ne pro eo gratiæ agan-
tur sacerdoti. Cum gratiarum ve-
rò actione uti non licet. Sin lo-
cus is sacerdoti cum aliis fuerit
communis, etiam gratias age-
re li-

re licebit, modò merces nulla detur.

Sin locus is sacerdoti cum aliis fuerit communis.] Eo tum gratias agere conceditur, quia sacerdos consideratur non ut sacerdos, sed ut unus è multis.

כר מרחץ שיש בה
עכו"ם מותר לרחוץ בה
מפני שהיא נעשית שם לנוי
ולא לעבודה שנ' אלהיהם
בזמן שנוהגים בהן מנהג
אלהות ולא בזמן שמבזין
אותו כגון זו שהיא עומדת
על הביב והכל משתנין
בפניה ואם היתה דרך
עבודתה בכך אסור ליכנס
בו :

Deut. 7. 25.

XXIV. In balneo, ubi idolum est, lavare se permittitur, quia id factum videtur ornamenti, non cultus gratiâ. Nam dicitur, *Deos eorum: puta quando peragunt coram iis ritus divini cultus, non ubi illos contemnunt. Vti cum idolum infistit canali, & coram eo omnes urinam reddunt. At si cultus ejus hac in re consistit, eò intrare sit nefas.

In balneo, ubi idolum, lavare se permittitur.] Aboda Zara cap. III. narratur, R. Gamlielem reprehensum, quòd se lavaret in balneo, in quo Veneris statua esset: eumque ad purgationem sui tria attulisse. Primum, quod balneum ad lavandum exstructum esset, & postea demum statua ibidem collocata. Deinde, quòd statua ornatus, non cultus causa istic loci posita esset. Postremo, quod statuæ collocari solerent locis iis, quæ cum munditia adorari possent; illic autem ablui sordes, & unumquemque lotium coram ea reddere. Ex his rationibus R. Moses primam, ut minus prægnantem, omisit.

כה סכין של עכו"ם
ששחט בה הרי זה מותר
מפני שהוא מקלקל ואם
היתה בהמה מסוכנת הרי
זה אסורה מפני שהוא

XXV. Idolis consecratus culter, quo jugulantur animalia, licitus est, quia perdit. Sin bestia in vitæ periculo sit, prohibetur, quia meliorem ejus conditionem reddit: eaque melioratio est ex usu eo.

מתקן והרי זה התיקון
מהנאת משמשי עכו"ם
וכן אסור לחתוך בה בשר
מפני שהוא מתקן ואם
חתך דרך הפסד והשחתה
מותר :

eorum, quæ ad idola pertinent. Itidem interdictum est, eo carnem præscindere, quia & illud meliorat. Quod si præsciderit perden- di & corrumpendi animo, pro li- cito habetur.

Idolis consecratus cultus, quo jugulantur animalia.] Hujusmodi erat, qui Romanis *secespita* dicebatur. Vide, quæ de eo ex Antistio Labeone re- fert Festus Pompejus,

פרק שמיני

CAPUT VIII.

כל שאין בו תפיסת
ידי אדם ולא עשאו אדם
אע"פ שנעבד הרי זה
מותר בהנאה לפיכך ה
הגויס העובדים את ה
ההרים ואת הגבעות ואת
האילנות הנטועין מתחלתן
לפרות ואת המעינות
הנובעין לרבי' ואת הבהמה
הרי אלו מותרים בהנאה
ומותר לאכול אותן הפרות
שנעבדו במקום גדילתן
ואותה הבהמה ואין צריך
לומר הבהמה שהוקצת לעכו"ם שהיא מותרת באכילה בין
שהקצוה לעבודה בין שהקצוה להקריבה הרי זו מותרת :

Quicquid manu prehendi ne- quit, nec ab homine est con- sectum, utcunque illud colatur, ad usum nihilominus conceditur. Ac proinde, quos gentiles vene- rantur montes, colles, arbores pri- mò fructuum causâ plantatas, fontes in publicum fluentes, atque adeo jumenta, etiam ad usum per- mittuntur. Atque edere licet fru- ctus in loco, ubi nati, cultos, ut & bestias. Vnde consequitur, come- di etiam posse animal, idololatrice five ad cultum, five ad oblatio- nem, segregatum.

Quicquid manu prehendi nequit, nec ab homine est consecrum.] Ratio est, quia ea, quæ humano generi utilia sunt, iniquum fuerit ob quorundam malitiam omnibus eripi. Sic Solis lumine privari non debent pii, quia

quia illo gentiles abutuntur. Huc respiciunt, quæ cap. iv Aboda Zara §. 7. leguntur his verbis : מאלו את הזקנים ברומי אם אין רצונו בע"א למה אינו מבטלם אמרו להן אילו לדבר מאין נורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאכר עולמו מפני המוסים אמרו להן אם כן יאכר דבר מאין נורך לעולם בו ויניח דבר סנורך העולם בו אמרו להן אף אנו מחזקין ידי עובדיהן מל אלו מאומרים תדעו מהן אלהות מהרי לא בטלו : i.e. *Interrogarunt sapientes Romæ, quandoquidem illi (Deo) displiceret idololatria, cur non aboleret eam : qui responderunt : si rem mundo non necessariam colerent, utique eam destrueret : nunc cum colant solem, lunam, stellas, ac planetas, cur perderet mundum suum propter insipientes ? Rursum dixerunt, si hoc ita esset, perderet saltem rem mundo non necessariam, relicta eâ, quæ necessaria. Ad hoc responsum est : imò verò opinio idololatrarum ita confirmaretur : quia & illi dicerent, jam intelligitis illos esse Deos, qui non aboliti sunt. Ad rationem allatam referre possis, quod talia, & imprimis flumina, fontes, ac similia, publica sint : unde illud,*

— *Usus communis aquarum est.* Ea autem constitutio olim Iudæis valde fuit necessaria, peregrinantium causa. Etenim poterant per loca arida proficisci, ubi nulla flumina, sed tantum fontes essent : Durum sane iis fuisset, in siti extrema non posse uti aquâ fontis, quia ille consecratus esset ; uti omnes penè fontes sacri gentilibus erant : quin & amnium capita, ut vel liquet ex illo iv. Georg.

— *Ad extremi sacrum caput adstitit amnis.*

Et Horatii istoc od. i. lib. i.

— *Nunc ad aquæ lenæ caput sacræ.*

In causa est, quod ab aquis alimonia sit, & incrementum. Quæ res magnum Dei est beneficium. Vnde & nationes cultum iis divinum tribuerunt : Ægypti sub nomine Osiridos : Romani Græcique sub nomine Neptuni, Amphitrites, Naiadum, & aliis : Peruani sub vocabulo Mammacocha.

Edere licet fructus illos in loco, ubi nati, cultos.] Hoc est, fructus natos in arbore culta. Nam quamdiu fructus sunt in arbore, quasi pars ejus sunt ; ut dum arbor tota colitur, fructus etiam coli videantur. Non injuria fortè adversari his aliquis dicat, quod cap. vii. §. 17. dictum sit, homini nefas esse vel confidere in umbra sacræ arboris. Nam consequi inde videtur, multò minùs licere comedere de fructu arboris consecratæ. Neque enim umbra pars arboris dici potest : at fructus in arbore sunt haut aliter pars arboris, quam embryon pars matris censetur. Saltem similiter ea se habere, etiam est Stoicorum mens : de quibus sic Plutarchus lib. v. de Placitis Philos. cap. xv. Οἱ Στωικοὶ τὸ ἐμβρυόν φασί μέγῃ εἶναι τῆς γαστρὸς ὥσπερ γὰρ τὰς

καρπὸς μέρη τῶν φυτῶν ὄντας πεπαινομένους ἀπορρεῖν, ἔτω καὶ τὸ ἔμβρυον.
 Stoici aiunt, foetum in utero partem esse ipsius uteri, non animal: Et sicut fructus
 arborum partes dicimus, videmusque maturos decidere, sic et foetum. Censeo,
 istis non melius occurri, quam si dicamus, eo spectasse Iudæos, quod
 qui confideat sub arbore consecrata, videri possit istic hæere cultus
 ergo. Omnis verò idololatriæ suspicio quoque est fugienda. At non
 facile hæc oritur suspicio, si quis fructus edat, quos dixi. Neque enim
 discernere est fructus arboris communis: atque ut constaret pluribus,
 ex sacra arbore discerptos, satis liquet, ἀπλῶς comedi, ut fructus; non
 ut sacrae arboris fructus.

Comedi etiam posse animal, idololatricè siue ad cultum s. a. o. f.] Quod apud
 Egyptiorum antiquissimos fieri solitum, tradit in Euterpe Herodotus
 cap. LXV. Νόμος ὃ ἐστὶ περὶ τῶν θηρίων ὧδε ἔχων, Μελεδωνοὶ ἀπο-
 δεδέχεται τῆς τροφῆς χωρὶς ἐκάστων, καὶ ἔρσενες καὶ θήλειαι τῶν Αἰ-
 γυπτίων, τῶν πατρὸς ὧδε πατρὸς ἐκδέχεται πλὴν τιμὴν. οἱ δὲ ἐν τῇσι
 πόλεσι ἕκαστοι εὐχὰς τὰς δὲ σφί ἀποτελέεσσι, εὐχόμενοι τῷ θεῷ ὃ
 ἀντὶ τὸ θηρίον, &c. Consuetudo est, quæ de bestiis ita habet. Eas scorsim singulas
 educandi curam Egyptij, atque Egyptiæ, suscipiunt: in quo honore filius patri
 succedit. His bestiis unusquisque, qui in urbibus est, vota persolvit, supplicans illi
 Deo, cuius ea bestia est. Addit Maimonides de segregatis ad oblationem:
 quas Romani hostias eximias dixere. Nam, teste Macrobio Saturn. lib. III.
 cap. V. Veratius in pontificalibus questionibus docet, eximias dictas hostias, quæ
 ad sacrificium destinatæ eximantur e grege; vel quod eximia specie, quasi offerendæ
 vnuminibus, eligantur. Hinc ait: Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

ב כד"א שאין הבהמה
 נאסרת כשלא עשה
 בה מעשה לשם כו"ם
 אבל עשה בה מעשה כל
 שהוא אסורה כיצד כגון
 ששחט בה סימן לכו"ם
 עשאה חליפין לכו"ם
 אסרה וכן חליפי חליפין
 מפני שנעשית דמי כו"ם

II. Quod verò jumentum non
 esse prohibitum diximus, id ita
 capiendum, si quis eo nullum fe-
 cerit opus, quod ad idoli cultum
 pertineat. Aliter si est, qualecun-
 que id opus, prohibitum eo nomi-
 ne censetur. Vt si præsciderit ei
 gulam, vel illud permutarit re qua-
 piam inserviente cultui idolorum;
 eadem fecit, ut sit interdictum:
 ac similis ratio, si permutatum

בד"א בבהמת עצמו
אבל אם שחט בהמת
חברו לכו"ס או החליפה
לא נאסרה שאין אדם
אוסר דבר שאינו שלו :

illud altero commutetur, quia lu-
crum est ex idoli cultu. Atque
hoc accipiendum de proprio ju-
mento. At si quis jumentum socii
sui idolo obtulerit, vel re idolola-
tricâ permutarit, non propterea
inconcessum erit: quandoquidem
nemini id potestatis, ut ex licita illicitam rem reddat alienam.

Si præsciderit ei gulam.] Ira vocabulum סימן transtuli, quod proprie
signum notat. Quippe factum ex Græco σημεῖον. Nisi malis deducere
à נסמן *signari*, quod in S. Scriptura occurrit. Sed Rabbini quoque
סימן aliâ significatione usurpant. Nam סימנין illis sunt *gula*, & *guttur*.
Alioqui proprio vocabulo *gulam*, seu *œsophagum*, nuncupant ומג: *guttur*
autem, vel *asperam arteriam*, per quam vox egreditur, קנה. Vnde in libro
כל בו *Kol bo Halahoth Sechitah*, seu de jugulatione cap. CVII.
וכמה הוא מעור מחיטה מני הסימנין מהן הקנה והומט המחיטה המעולה מיתחכו מניהם
ולבגרי. e. *Quæ est autem mensura jugulationis? duæ סימנין Simain; videli-*
cet œsophagus, & arteria aspera. Jugulatio perfecta est, ut præscindant penitus u-
tramque. Proinde perfecta est, cum *œsophagus*, & *arteria aspera*,
abscinduntur: imperfecta, cum סימן *alterutrum*, i.e. *gula*, vel *guttur*
præscinditur.

נ המשתחוה לקרקע
עולם לא אסרה חפר
בה בורות שיחין ומערות
לשם כו"ס אסרה מים
שעקין הגל והשתחוה
להן לא אסרן נטלן בידו
והשתחוה להן אסרן אבני
הר שנדלדלו ועבדן במקומן
מותרות שהרי אין בהן
תפיסת ידי אדם :

III. Qui se prostrernit humi,
non eo illicitum ejus usum facit:
qui in ea puteos, foveas, vel antra
idolorum gratiâ fodit, illicitam ef-
ficat. Qui aquas, quas fluctus ex-
pulit, se incurvando honorat, non
eo illicitas reddit: quas tamen
manu sustulerit, atque ita fuerit
veneratus, illicitæ erunt. Saxum
ingens monte erutum, si colatur,
ubi situm fuit, non eo sit illicitum,
quandoquidem manu nequit at-
tolli.

Qui

Qui se prosternit humi.] קרקע עולם proprie verteris, *humum mundi*, & denotatur humus, qualis natura est; non testis aridis structa ac pavita, non lateribus, aut filicibus, aut ligno strata, multoque minus pavementum tessellatum, musivum, vel asarotum.

Qui aquas, quas fluctus expulit.] Puta si allisu maris vel amnis quicquam in littore vel ripa sit relictum, ac ab reliquis aquis secretum.

Saxum ingens monte erutum.] לרל est *infirmari, suspendi*: unde לרל אבן lapis emotus, aut qui sua sponte à monte recedens hiatus facit, vel ruinam minatur, nec satis firmus consistat. Habes hoc tertio cap. Aboda Zara.

ד ישראל שוקף לבניה
להשתחות לה ולא
השתחות לה ובא גוי
והשתחות לה אסורה
כהנאה שוקיפתה מעשה
וכן אפ וקף ביצה ובא
גוי והשתחות לה אסורה
חתך דלעת וכיוצא בה
והשתחות לה אסורה
השתחות לחצי הדלעת
וחצי האחר מעורה בו הרי
זה אסור מספק שמא
זה החצי כמו יד לחצי
הנעבר:

IV. Si ab Israelita lapis fuerit erectus animo eum colendi, necdum tamen adoraverit; attamen gentilis accesserit, qui se illi incurvârit: lapidis illius usus est interdictus; quoniam erectio ipsa opus est malum. Itidem si ovum constituerit, atque id coluerit gentilis; usus ejus est interdictus. Si diffciderit cucurbitam, vel simile quippiam, seque ei incurvârit; usus est illicitus. Si dimidiam adorârit cucurbitam, necdum ab altera parte abscissam; etiam alterius partis usus est prohibitus; quia ea cultæ partis basis ac fulcimentum videtur.

Si ab Israelita erectus fuerit lapis.] Supra cap. vii. §. 4. vidimus, idola gentilium, simulatque consummata sint, illicita dici: at Israelitarum non antequam culta sint. Vnde quæri possit, cum autor §. 2. hujus capitis dixerit, in nullius esse potestate, ut res aliena ex licita fiat illicita; cur hoc loco lapis ab Israelita erectus, si solus gentilis tum adoret, nihilominus prohibitus dicatur. Ratio autem est, quia eo ipso actu erigendi Israelita videtur ostendisse gentili, hanc suam esse voluntatem, ut colatur.

Si ovum constituerit, &c. si diffiderit cucurbitam.] Posterius hoc petitum ex Holin cap. iv. Non videntur autem hæc exempla de ovo, & cucurbita, à Maimonide ed allata, quia gentiles ea colerent : saltem nihil tale reperio ; eoque censeo esse , quam dicunt Synecdochen speciei, certo posito pro incerto ; ut dijudicari de cæteris posset. Quemadmodum jurisperiti subinde casus proponunt , de quibus dubites , an eveniant.

ה אילן שנטע
מתחלה שיהא נעבד אסור
מהנאה וזו היא אשרה
האמורה בתורה היה אילן
נטוע ונדעו ופסלו לשם
כו"ס אפי' הברוך והרכיב
בגופו של אילן והוצי' שריג'
כורת את השריגים והם
אסורו בהנאה ושאר האילן מותר :

V. Arbore plantatâ cultus causâ uti est nefas. Ac hujusmodi est lucus, de quo Lex loquitur. Si arborem quispiam ad cultum idoli putaverit, vel inciderit, quamvis propago sit, & trunco inserta, unde rami pullulent, non tamen furculis illis præcisis uti licebit : reliqua verò arbor non est interdicta.

Arbore plantata, &c.] Sententia est, Arbor non redditur illicita, nisi cultus causa fuerit plantata. Sed quid si arbor quidem non fuerit plantata ad cultum idoli : verum fuerit recisa pars, ac ramus alius ejus loco sit trunco insertus ad idoli cultum : hoc est, ut fructus inde provenientes huic vel illi idolo offerantur ? Ad hoc responderet Maimonides, furculos quidem illos, ut Tertulliani voce utar, ita propaginatos, atque item fructus in iis crescentes, esse interdictos : at verò concessum esse truncum arboris, quia illa primitus non fuit idololatriæ ergo plantata.

Quamvis propago sit, & trunco inserta.] unde הכריך David de Pomis interpretatur אחר במקום הנכץ וסוכיא ראם הנכץ במקום אחר *Abfcondere sub terra furculum vitis, ita ut alio loco ex terra sese referat.* est *inserere, componere* : unde הרכבה inquit idem David de Pomis, cum diversi generis arbores inferendo conjunguntur. Hinc illud, על גבי עץ מאכל, *Non inferunt arborem fructiferam arbori fructiferæ.*

ו וכן המשתחוה לאילן
אע"פ שלא נאסר גופו של
אילן כל השריגים והצללים
והלולבין והפרות שיוציא
כל זמן שהוא נעבד הרי
אלו אסורין בהנאה :

VI. Ita & cum quis adorat ar-
borem ; quamvis ejus truncus non
sit prohibitus ; omnes tamen fur-
culi ejus, folia, flores, & fructus,
quamdiu ea colitur, ratione usus
interdicuntur.

Adorat arborem.] Quod à Peruanis fieri, testis Iosephus Acofta
lib.v. cap.ii. Nifi forte id de vulgo verius, quam prudentioribus :
uti Ægyptii porrum, ac cœpe, dicuntur invocasse ; qui tantum ea, ut
Deorum symbola, venerati.

ז אילן שהיו גוים
משמרין את פרותיו ואומרים
שהם מוכנים לעשות שכר
לבית כו"ס פלוני ועושין
מהן שכר ושותים אותו
ביום אידם הרי זה האילן
אסור בהנאה מפני שסתמו
שהוא אשרה ולפיכך
עושין בפרותיו כך שווה
חוקה של אשרה :

VII. Arbor sit, cujus fructus
custodiant gentiles, dictitantes eos
servari ad faciendum inde po-
tionem pro hujus, vel illius idoli
delubro : si de potione ex iis con-
fecta biberint die festo ; usus il-
lius arboris interdicatur. Hoc enim
quodammodo indicio est, arbo-
rem illam idolo esse sacratam, eo-
que fructus ejus usui esse juxta ri-
tum, qui est in lucis.

Quia hoc quodammodo indicio est.] מכאן מוכח אסרה *quia hoc subin-*
dicat lucum esse. Mens Maimonidæ est : Si qua arbor sit, ex cujus fructu
se gentiles dicant potionem facere, ut bibant eam die festo : his ver-
bis (tametsi non nominent disertim arborem sacratam idolo) satis in-
nui, eam arborem idololatriæ causâ plantatam esse, & talem, quæ
inter eas sit, quas vocabulum הרמא complectitur. Eo autem signifi-
catur, tum arbor unica falso numini dicata : tum sylva sacra, quam lu-
cum dicimus. סתם, quod hic Auctor usurpat, David de Pomis exponit,
כמאדס מזכיר איזה ענין או סם ואינו מבאר על איזה ענין הוא מדבר אמרו עליו. סתם
ס'י, i. e. cum aliquis meminit ali-
cujus rei, aut nominis, nec tamen disertè explicat, quâ de re loquatur : (inter-
pretes)

pretes) dicere solent, סתם, Sensus est, rem illam innui, non autem disertim expressam esse. Nimirum dupliciter aliquid indicatur, vel disertim & aperte, vel obscurius, & sic, ut potius inde colligatur. Vti hic, cum ex effectu de causa conjicitur. Nam ait, si ex fructu arboris gentiles potionem, collige eam arborem illicitam esse, & plantatam eo fine, ut idolis sacra esset. Addit David de Pomis, hujus tropi speciem esse, cum נהר seu flumen, ponitur pro Euphrate : i.e. genus pro individuo aliquo, καὶ ἐξ ὅχλῳ.

Juxta ritum, qui est in lucis.] פסוקו של חסדו עומין בפרותיו כך מוהיב חסדו מל פסוקו *Faciunt cum fructibus ejus juxta statutum lucorum.* Censet Maimonides, gentiles fructibus arborum, quæ sacræ essent, usos ad exprimendum liquorem, quem die festo biberent. Quod non temere alibi legas. At constat, plerumque lucos fuisse ex glandiferis & infructuosus arboribus : nimirum quercu, ilice, abiete, fago, & aliis id genus. Nec obscura ejus ratio est, quandoquidem arbores hæ sunt longissimæ, & umbras faciunt densissimas; unde arbores fructiferas, καλὰς, sed infructiferas μακράς Homerus vocavit. Nihil autem ad majestatem arborum perinde facit, quàm earum proceritas; unde arbitror, vix aliis lucos constituisse. Maximè verò, cum lucum violare crimen tantum fuerit apud gentiles; quis credat, frugiferas arbores fuisse? quando eæ multos illecturæ erant ad decerpandos fructus; atque id ubi fiat, rami faciliè frangantur. Præterea extremæ foret dementiæ, cedere arbores frugiferas. In steriles facile aliquis injurius sit : quia vix ullum videantur homini usum præstare, nullum saltem ad alimoniam. Proinde de his cavendum superioribus legibus fuit. Nec tamen anxie adeo ubique id terrarum observatum, ut ne ullæ arbores felices aliis miscerentur. Sanè in Ægypto & procerarum, ut dixi, arborum usus fuit : & tamen quædam iis frugiferæ circa templa. Fidem de utroque fecerit Herodotus in Euterpe. De priori sic loquitur : Ἔστι δ' ἑσώθεν ἁλσος δένδρεων μεγίστων πεφυτευμένων πρὸς νηὸν μέγαν· ἐν ᾧ τῷ δὴ τῶρα λαμβάνειν· *interius autem lucus est ingens maximarum arborum, plantatarum circa templum.* Ac paulo post ἐρονομήκεα δένδρεα, arbores ætias, cæloque caput inferentes, vocat plantatas ad viam, quâ Mercurii templum aditur. At de altero colligimus ex eo, quod eodem libro dicat δένδρεα καὶ καρποφόρα καὶ ἄφθορα πολλά, arbores tum frugiferas, tum infrugiferas multas.

ח אילן שמעמדין

תחתיו עכו"ם כל זמן שהיה

VIII. Arbor, sub qua idolum

est collocatum, quamdiu illud sub ea est,

בהנאה אסור תחתיו ea est, ad usum interdicatur. Vbi
נטלה מתחתיו הרי זה verò id remotum, usus ejus con-
מותר מפני שאין האילן cessus, quandoquidem ipsa arbor
עצמו הוא הנעבד non est culta.

Arbor, sub quâ collocatum est idolum.] Hoc intelligendum est de arbore,
quæ eo fine plantata est, ut sub eâ collocaretur idolum. Alioqui enim
sibi adversaretur Autor. Nam suprà dixit, arborem fructuum causâ
satam, tametsi colatur, licitam nihilominus esse. Cæterum quod ait,
amoto idolo cessare arboris consecrationem, id contra Romanorum
Græcorumque opinionem est, quibus lucus & citra idolum sacer erat.

ט בית שבנאו מתחלה I X. Interdictus est usus domus
שיהיה הבית עצמו נעבד exstructæ ad cultum idololatri-
וכן המשתחוה לבית בנו cum, vel cui quis se incurvârit.
הרי זה אסור בהנאה הרה Quod si quis (alio fine) structæ,
בנוי וסידו וכירו לשם tectorium induxerit, inque eo
כוס עד שנתחדש נוטר pinxerit idololatrici cultus ergo:
מה שחידש והחידוש אסור (interdicatur) donec fuerit reno-
בהנאה מפני שעשהו vata. Cum amovetur, quod reno-
לעובדו ושאר הבית מותר vavit; illud quidem, quia factum
הכנים כוס לתוך הבית est ob cultum idololatricum, pro-
כל זמן שהוא שם הבית hibetur; domus verò conceditur.
אסור בהנאה הוציאה הותר (Idem) si idolum illatum est in
הבית: domum; quamdiu hoc permanet,
interdicatur: ubi elatum est, per-
mittitur.

Dum fuerit renovata.] Sive dum permanet in ea tectorium cum
pictura idololatriæ, quæ domum alio fine exstructam innovarant, a-
liamque faciem, alium quoque usum induxerant. Sed reductâ veteri
facie, hoc est, tectorio cum picturis abrafo, domus ad civilem usum
conceditur.

וכן אבן שחצבה X. Item & lapide, cultus caus-
מתחלה לעבודה אסורה sâ inciso, uti nefas. Si jam dola-
P tum

בהנאה היתה חצו בור
וצירה וכירה שתעבד
אפילו צייד וכייר בגוף
האבן ולא צריך לומר אם
כייר עליה נוטל מה שחדש
והוא אסור בהנאה הואיל
ונעשה שיעבד ושאר האבן
מותר: אבן שחעמוד עליה
כו"ס הרי זו אסורה כל זמן
שהיא עליה סלקה האבן
מותרת:

Si jam delatum quispiam calce incrustet.] Si quis lapidem vulgarem, nec cultus causâ factum, tectorio incrustet, & pictura exornet cultus idololatrici causa: interdictus est lapidis usus, usque dum amoto tectorio, & pictura, lapidi vetus redierit facies.

יא מי שהיה ביתו
סמוך לעכו"ם ונפל אסור
לבנותו כיצד יעשה כונס
לתוך שלו ובונה ואותו
הריוח ממלאהו קוצים או
צואה כדי שלא ירחיב
בבית כו"ס היה הכותל שלו
ושל כו"ס נידון מחצה על
מחצה מחצה שלו מותר
ושל כו"ס אסור בהנאה
אבניו עציו ואפרו הכל
אסור בהנאה:

tum quispiam calce incrustet, & pingat, ut colatur: five hæc materiæ lapidis inhæreant; five extrinsecus admoveantur; ubi ablatum erit, quod innovat, illud quidem sit vetitum, quia factum est, ut coleretur; at lapide ipso uti licet. Lapis item, cui impositum est idolum, prohibetur, quamdiu ei impositum: sed amoto illo, concessus est.

XI. Cui domus contigua est delubro, si ea corrui, instaurare eam nequit. Quid ergo aget? Contrahet eam intra proprios fines; quodque spatium est intermedium, spinis ac excrementis replebit, ne fines delubri proferantur. Si & illius, & delubri, paries fuerit communis, iudicio statuetur de pariete in duas partes dividendo: ac dimidia pars, quæ domus esse censetur, licita erit: illicita ad usum altera, quæ est delubri: cujus lapides, ligna, atque adeo cinis, usibus sunt interdicta.

Si ea corruit, instaurare eam nequit.] Vide Aboda Zara cap. i r r. Mens est, si delubrum, & domus privata, unum eundemque parietem habent, & ille corruit, instaurare nefas est; quia hoc cedit in utilitatem delubri: ideoque aliquanto interiori spatio eriget murum, ita ut fundi sui partem vacuum relinquat: & ne otiosus is locus à delubri antistite occupetur, spinis lolioque conferendus est. Vbi quæri possit, an ille, qui locum sic conferit, nihilominus maneat dominus ejus loci. Videtur aliquod ei dominii indicium statuendum: ut si sepem, aut simile quid, obducatur: alioqui deserta loca occupantis fiunt: eoque possint idololatræ ad illius domum usque proferre templum suum. Sed in pariete communi si dignosci possit, qui lapides ab una, qui ab altera muri parte fuerint, volunt Hebræi dividi lapides, ut quisque suum habeat: & suis postea uti licet possessori. Sin internosci nequeunt; potest Israelita alteri, cui libuerit, suum jus dividere.

יב כיצד מאכד כו"ס

ושאר דברים האסורין

בגללה כגון משמשיה

ותקרובת שלה שוחק וזורה

לרוח או שורף ומטיל לים

המלה. דבר שאין בו

תפיסת ידי אדם שנעבד

כגון הרים ובהמה ואילן

אע"פ שהנעבד עצמו מותר

בהנאה צפוי אסור

בהנאה והנהנה בכל

שהוא מהן לוקה שנאמר

לא תחמוד כסף וזהב

עליהם וכל צפוי כו"ס הרי

הן בכלל משמשיה:

XII. Quo pacto perdenda

sunt idola, & quæcumque eorum

caussa interdicuntur: puta, quæ

cultui eorum inserviunt, ut & ob-

lationes? Comminuenda hæc, &

dispergenda in ventos: aut com-

burenda, ac projicienda in mare

mortuum. Quod autem homo

nequit manibus prehendere, uti

montes, jumentum, arborem; tam-

etsi ea homines coluerint, conces-

sa tamen sunt usibus humanis. At

tegumentum ejus interdictum;

ita ut qui vel minimâ ejus particu-

lâ utatur, vapulet. Quia dicitur,

Non * desiderabis argentum, & au-

rum, quod supra eos. Omneque o-

perimentum idoli est inter ea, quæ

ejus usibus inserviunt.

Comminuenda hæc, & dispergenda in ventos.] Cap. i r r. Aboda Zara.

Non solum iis adimet figuram, ut ne sint, quod erant: sed combustorum etiam cineres in auras disperget, ne usibus cuiusquam inserviant.

Vti montes.] Nam & montibus quibusdam divinus tribuebatur cultus. Talis mons Κωχάϊωνον, quem Getæ vocant *ιερόν*: ut est apud Strabonem in vii. Imò Cappadocibus quoque mons *κ. θεός, κ. όρ. κ. άγαλμα*: ut est apud Maximum Tyrium dissertat. xxxviii.

Inuentum.] Vt Apis & Mnevis, duo vivi boves, imagines gemini numinis, Apis quidem Lunæ, Μνεvis Solis. Vide Herodoti Euterpen, & Thalam, Strabonis lib. xvi, & alios.

Arborem.] Non luci modò Diis sacri; sed & certa arbor numini consecrabatur; ut antè dictum. In Oriente autem imprimis hanc superstitionem viguisse certum. Nec absurdè aliquis suspicetur, ab eodem fonte promanasse, quod Muhammedes sub arbore sit inauguratus; ut

tradit Elmacinus lib. i. hist. Sarac. **كانت البيعة تحت**

الشجرة inauguratio sub arbore facta est.

XIII. Idolum, quod gentiles ipsi, priusquam in Israelitæ manum veniret, profanum judicant, in usum suum convertere licet. Dictum enim est, *Sculptilia deorum illorum igne exuretis*. Quibus verbis significatur, (exurenda,) si venerint in manus nostras, quo tempore iis cultus tribuebatur divinus. Nam, eo desinente, licita habentur.

Idolum, quod gentiles ipsi profanum judicant, in usum suum convertere licet.] Thalmudistæ id colligunt ex loco, quem hic R. Moses allegat: *Sculptilia deorum illorum igne comburetis, non cupies argentum & aurum, quod supra illa, & accipies tibi*. Cum, inquiunt, interdicit Deus, ne auri illius idololatrici cupiditas nos incessat: quanto minùs fas erit accipere illud! Quia igitur sic refecanda viderentur hæc verba, *Et accipies tibi*: duplicem

cem inde sensum eruunt : prior est, ut כסילי sint *sculptilia* : alter, ut fignentur inepta profanaque. Priori modo sententia sit, *Sculptilia Deorum illorum igne comburentis*. Posteriori mens erit, *Profanatos illorum Deos accipies tibi*. Nempe ut illud, *accipies tibi*, referatur ad vocem כסילי, quatenus profana notat. Nam כסל Rabbini est *ineptum ac profanum reddere*. Et hinc in Gemara Aboda Zara cap. xv. §. אחר אבני. legas : מכין באם לגוי מפוסל אלוהו מן כסילי אלהים תמרוץ באם *Vnde constat, posse gentilem profanare idolum suum? Ex verbis, Sculptilia Deorum illorum igne exurentis*. Quo loco ista אלהים כסילי interpretanda sunt, *profanata idola eorum*.

יך עכו"ם של ישראל
יאנה בטלה לעולם אפילו
היה גוי בה שותפות אין
בטולו מועיל כלום אלא
אסורה בהנאה לעולם
וטעונה נגזירה וכן עבודת
כו"ם של גוי שבאת לידי
ישראל ואח"כ בטלה
הגוי אין בטולו מועיל
כלום לא אסורה בהנאה
לעולם ואין ישראל מבטל
כו"ם ואפי' ברשות הגוי :

XIV. Idolum Israelitæ nunquam profanari potest; tametsi in ejus proprietate partem quoque habeat gentilis, atque ille hoc profanet. Nam profanationis illius non habetur ratio : sed in perpetuum usus idoli ejus est interdictus; eoque necesse est abscondi. Itidem, si idolum gentilis, postquam in manus pervenerit Israelitæ, ab gentili fuerit profanatum, profanatio talis nihil ad rem facit : quia (nihilominus) est interdictum. Israelita verò idolum nullum valet reddere profanum, ne quidem consentiente gentili.

Nunquam profanari potest.] Ex sacro reddi profanum, ex illicito licitum; & humanis usibus concessum.

Eoque necesse est abscondi.] Sub terram defodi, ita ut nullus illud in usum suum possit convertere.

Israelita verò nullum idolum reddere valet profanum.] Siquidem non habuit ei honorem divinum : quod gentilis proprium est; ut solus etiam, præcipue si cultui renunciaret gentili, reddere illud profanum possit. Quamquam neque gentilis profanare valeat, si non ipse possideat. Quippe si idolum jam in alius sit potestate, qui unum colat Israel-

lis Deum ; ut maximè aliqua agat , quibus pro rejectio habere idolum videatur : suspicio nihilominus oborietur , eo fecisse , quia spes recuperandi foret nulla. Ut præteream, quòd gentilis , præsertim nec suorum numinum cultor admodum religiosus , videri etiam possit mercede ad hoc conductus. Nec magnopere his adversari censeo, quod inferiùs dicat Maimonides, idolum etiam haberi profanum, licet gentilis ab Israelita adactus illud profanarit. Nam loquitur istic loci de idolo, quod etiamnum in potestate sit hominis gentilis.

טו גוי קטן או שוטה
אינו מבטל כו"ס גוי שבטל
כו"ס בין שלו בין של גוים
אחרים בעל כרחו אע"פ
שאנסו ישראל על כך הרי
זו בטילה ובלבד שיהא גוי
המבטל עובר כו"ס אבל
מי שאינו עובר אין בטולו
בטור :

XV. Gentilis minorennis , aut stultus , profanum facere idolum nequit. At si gentilis profanarit idolum vel suum, vel alterius gentilis , quamvis invitus , & ab hoc compulsus ; certè idolum hoc fuerit profanum : sic tamen , si gentilis ille , qui profanet , ipse sit idololatra. At ejus, qui idola non colit, profanatio non attenditur.

Gentilis minorennis , aut stultus.] Quippe qui non sit suus ; sed alienæ obnoxius potestati. Atque idem censendum de gentili , qui in Israele commoretur.

Vel suum , vel alterius gentilis.] Tamen supra dixit, אדם אלו nullus rem alienam prohibitam facit. Nisi fortasse potest licitam facere rem alienam ; quia hoc pium, illud impium est.

Et ab Israelita ad hoc compulsus.] Talia tamen , si Iuris intelligentes audimus, perinde habentur, ac si acta non fuissent.

יו המבטל עבודת כו"ס
ביטל משמשיה ביטל
משמשיה משמשיה מותר
והיא אסורה בהנאה כמו
שהיתה עד שיבטלה
ותקרובת עכוס אינה בטלה

XVI. Qui profanat idolum, eadem omnia , quæ usibus illius serviunt, profana reddit. Sin ea profana , quæ serviunt ejus usibus ; illa quidem licita sunt, idoli verò usus est, interdictus, uti ante erat : atque id usque dum ipsum profanetur.

Etiam

לעולל כיצד מקטלה קטע
ראש אונה ראש חוטמה
ראש אצבעה פחסה
בפניה אע"פ שלא חסרה
או שמכרה לצורף ישראל
הרי זו בטלה אבל אם
משכנה או מכרה לגוי או
ישראל שאינו צורף או
שנפלה עליה מפולת ולא
פינה גבוה ליסטים ולא
תבעה רקק בפניה השתין
בפניה גררה זרק פה את
הצואה הרי זו אינה
בטלה :

Etiam oblata idolis profanari nequeunt. At quomodo fit idoli profanatio? Præcisâ parte imâ vel auris, vel nasi, vel digiti. Tum & contundendo faciem ejus, licet non mutiletur: aut vendendo illud fuori Israelitæ. Et hæc qui agunt, profanant idola. Cæterum si oppigneraverit, vel vendiderit illud gentili, vel Israelitæ, qui faber non fit; aut si quid ruinâ inciderit, nec tamen id amoverit; si item latrones abstulerint, atque ab iis repetitum non fit; si in faciem ejus exspuerint, vel coram minxerint, humive raptarint, vel fædarint injectis excrementis; non eo fuerit profanum.

Qui profanat idolum, &c.] Quia instrumenta, idoli; non hoc illorum causâ, paratur. Sublatâ causâ tollitur causatum; at non contrâ.

Oblata idolis profanari nequeunt.] Probatum id in Gemara Aboda Zara ex verbis S. Scripturæ: *congregati sunt ad Baal Peor, & comederunt sacrificia mortuorum.* Quo loco ajunt Thalmudici, sacrificia idololatræ mortuis æquari: quia quemadmodum semper mortui immundi manent; ita & idolis oblata expiari nequeant, sed æternum sint immunda.

Cæterum si oppigneraverit.] Quia redempturus videtur. Ita & quamvis à latronibus non repetierit. Fortassis enim putat, eos illud colere velle; vel religiosi hominibus magno pretio vendere.

In faciem ejus exspuerint, vel coram minxerint.] Rationem in hoc non video, nisi quodd credi potest imprudens conspuisse. Quod ad mictionem attinet, potuit in balneo fieri, & sine contemptu idoli: alioqui conspuere, & lotio idolum perfundere, sunt contemnentis indicia; uti & humi raptare.

י' עכו"ם שהניחור
עובריה בשעת שלום
מותר בהנאה בטלור

XVII. Idolum tempore pacis à cultoribus suis derelictum, conceditur usui humano. Sin belli tem-

בשעת מלחמ' אסורה מפני
שלא הניחוה אלא מפני
המלחמה: tempore sit profanatum, vetatur:
quia nonnisi propter bellum vide-
tur relictum.

* 1. Gen. l.

Propter bellum videtur relictum.] Quippe eo, ut poëta * ait,
—*squallent abductis arva colonis:* Patriamque fugientes
non aras minus relinquere coguntur, quàm focos.

יח עכוס שנשברה
מאליה שבירה אסורין
בהנאה עד שיבטלה
לפיכך המוכר שברי כו"ס
הרי לו אסורין בהנאה
שמה לא בטלה גוים
ואם היתה של פרקי והדיוט
יכול להחזירם צריך לבטל
כל פרק ופרק מפרקיה
ואם אינו יכול להחזירם כיון
שבטל אבר ממנה בטלו
כל השברים:

יט מזבח עכו"ס
שנפגם עדין הוא אסור
בהנאה עד שיתקן רובו
בד גוים ובימוס שנפגם
מותר איזהו בימוס ואיזהו
מזבח בימוס אכן אחת
מזבח אבניס הרבה: וכיצד

XVIII. Fragmenta idoli suâ
sponte confracti inconcessa sunt
usui, donec ipsum idolum profa-
netur. Iccirco fragmenta idoli à
quopiam inventa habentur illicita:
fortasse enim necdum pro-
fana habita à gentilibus. Vtcun-
que enim in varias fractum sit
partes: tamen aliquis ex imperi-
tis possit fragmenta colligere.
Itaque necessum est profanare
partem quamque ejus. Quod si-
quis nequeat reperire, inque
unum cogere universas: uno pro-
fanato fragmento, cetera etiam
habentur pro profanis.

XIX. Misbeah sive altare
idololatricum, quamvis mutila-
tum, usui interdictum, donec ma-
jor ejus pars ipsis gentilium ma-
nibus fuerit everfa. At bimos, si-
ve ara disrupta conceditur usui.
Qualis verò *bimos*? quale item
misbeah? *Bimos* est unius lapidis:
misbeah est lapidum multorum.
Quo-

מבטלין אבני-מרקולים כיון
שבנה מהן בנין או חפצה
בהן את הדרכים וכיוצא
באלו הרי הן מותרין
בהנאה:

Quomodo profani redduntur la-
pides Mercurii? quando iis ex-
struitur domus, aut viæ sternun-
tur, aut aliquid fit simile, habentur
profani, & usibus concessi.

Qualis verò ara? quale item altare?] Distinguit inter זימון & מזבח & illud quidem ex multis lapidibus, hoc uno tantum constituisse putat. Vox posterior haud dubie Græcæ originis ex βαμὸς. Mirum tamen, quod eo ait notari aram ex uno saxo factam. Quanquam non negem, tales etiam gentilibus fuisse aras. David de Pomis זימון exponit, אבן נגזר לעשות אליל או מזבח אלילים *Lapidem incisum ad faciendum idolum, aut aram idolorum.* Eo autem ara unius lapidis est licita, modò disrupta, quia sic esse definit: sed altare lapidum multorum permanet altare, nisi major lapidum pars fuerit avulsa.

כ כיצד מבטלין את
האשרה קרסם ממנה
עלה או זיזר ממנה יונק
נטל ממנה מקל או שרביט
או ששפאה שלא לצרכה
הרי זו בטלה שפאה
לצרכה היא אסורה ושפאה
מותרין ואם היתה של
ישראל בין לצרכה בין
שלא לצרכה בין היא בין
שפאה אסורה לעולם
שעכו"ם של ישראל אין לו
ביטול לעולם:

XX. Quomodo profanum
reddunt lucum? Decerpendo ex
eo folium, aut præscindendo ra-
mum, conficiendoque inde scipio-
nem, aut virgam, vel putando su-
perflua. Atque hæc verè est pro-
fanatio. Sin eo quis animo am-
putarit, quia indigeret: lucus per-
manet interdictus; sed quæ ampu-
tata, conceduntur. Quod si Israelis
sit lucus, sive necessario, sive su-
perfluè id fiat: tum lucus, tum quæ
amputata, in perpetuum sunt in-
terdicta: quia ab Israelitis divino
honore culta, nunquam possunt
profanari.

Quomodo profanum reddunt lucum?] Quæ hic dicit autor, consiste-
re nequeunt, nisi intelligas lucum, cujus privatus aliquis dominus sit.

Q

Nam

Nam nullus dixerit, lucum publicâ autoritate consecratum, fieri profanum, quia ab uno aliquo violetur. Quod tantundem esset, ac si dicas, legem aliquam, aut statutum magistratus, irritum fieri, quia hic vel ille id transgreditur. Porro statuit, decerpendo folium, aut præscindendo ramum, profanari lucum. Certè violari constat. Vnde apud veteres Romanos lucum in suo agro nullus succidebat, nisi antè oblatâ ad placandos Deos porcâ. Qui autem lucum rite exscindebant, *conlucare* eum dicti. Vnde Cato de re rustica cap. cxxxix. *Lucum conlucare Romano more sic oportet. Porco piaculo facito. Sic verba concipito: Si Deus, si Dea es, quoniam illud sacrum est, uti tibi ius fiet porco piaculo facere, illiusce sacri coerendi ergo. Harumce rerum ergo, sive ego, sive quis jussu meo fecerit, uti id rectè factum fiet. Ejus rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, uti sis volens propitius mihi, domo, familiaeque meae, liberisque meis. Harumce rerum ergo maecte hoc porco piaculo immolando esto.*

Decerpendo ex eo folium, aut præscindendo ramum. קרסס, & וירד, significant, *putare, incidere*, חקר. Sed illud, notantibus Hebræis, נופל כעמכים, ut *decerpere*, aut *stringere*, vertendum sit: וירד autem, בינקות וכמריגים, *de ramis, & surculis*; vnde & à Davide de Pomis exponitur per ותר *putare arborem*, quod à זמר *sirculus, ramus*.

פרק תשיעי

CAPVT IX.

שלשה ימים לפני
אידיהם לש גוים אסור
ליקח מהם ולמכור להם
דבר המתקיים וללוות מהן
ולהלוותן ליפרע מהן
וליפרוע להם מלוה בשטר
או על המשכון אבל
מלוה על פה נפרעין בהן
מפני שהוא כמציל מידם
ומותר למכור להן דבר
שאינו מתקיים כגון ירקות
ותבשיל עד יום אידם:

TRiduo ante festa gentilium
idola colentium, prohibemur
aliis emere, illisve vendere rem
ullam duraturam; mutuo quid
accipere, vel dare; capere solu-
tionem, aut solvere mutuum, scri-
pto, vel pignore: sed, quod verbis
solum mutuo datum est, exigere
licet; quia manibus eorum hoc
eripi videtur. Licitum & est ven-
dere illis, quod nequit durare: ut
olera, vel aliquid coctum; atque
id usque ad festum eorum diem.

Triduo

Triduo ante festa gentilium, idola colentium, prohibemur aliis emere, illisve vendere, rem ullam duraturam.] Haustum ex Aboda Zara cap. i. §. Non modò Hebræus idolum venerari nequit; sed nec caussa esse debet, cur à gentili colatur. Ideoque vetantur Israelitæ negotiari cum gentilibus triduo ante festa eorum: ne, vel si emerint ab iis quicquam, pecuniâ illa festi tempore se oblectent; vel si vendiderint, lætentur gentiles ob rem bono pretio comparatam, ac hilariores ad festum contendant, & diis suis, (uti Mercurio, præfidi mercaturæ, aut aliis) gratias ac laudes pro rerum prospero agant successu. Tantùm vendere licebat illo spatio res parum durabiles: ut olera, carnes coctas, similiaque; quæ die illo absumenda erant, quo, veniente festo, gentilis nec pecuniam haberet, nec merces pro eâ comparatas. Ne debita quidem illis tribus diebus solvere licebat, eandem ob caussam; uti nec debitorum solutionem accipere. Quod tamen R. Ichuda licere putabat: ut cap. i. Aboda Zara est: חסני שמיר הוא לו, *quia hoc dolori illi est.* Sed responderunt sapientes: חסני שמיר הוא לו עכשיו שמח הוא לאחר זמן *quamvis hoc dolori sit ei, postea lætatur alio tempore:* quia, solutis debitis, defecatiore est animo. Mutuum dare, & accipere, non licebat: quia sive gentilis acciperet, poterat eo uti ad colendum Deum suum: sive daret, lætior ad festum iret, quasi Deo suo gratias acturus, quod tanto felicius esset Israelitæ, ut ille sui indigeret. Excipitur casus unus, si debeat gentilis, nec Israelita debiti ullum habeat testimonium; ut chirographum, aut simile quidpiam. Tale enim volunt recipi posse; quia periculum in mora est, & illa res pro perdita habetur. Ratio verò, cur triduum ante festa Hebræi nefastum ponant, profluxisse inde videtur, quia Deus ipse Exod. xix, 10. populum à Mose in diem tertium sanctificari iusserat: ideoque putabant, nefas esse habere quidquam commune cum gentilibus triduo illo, quod festum præcedebat.

Triduo ante festa gentilium.] Quæ alio vocabulo Hebræi אירין vocant. חר calamitas, perditio, sive exitium est: quod nomen fortassis festis imposuerunt, quia putabant, ea exitii caussam esse gentilibus. Sic quoque חר, quod eodem significatu de festo usurpant, denotat etiam גבר confractionem, & contritionem. Solent enim Hebræi, talibus nomina per contemptum imponere.

Festa gentilium.] Ea commemorantur Aboda Zara cap. i. §. 3. קלנדא וסטורנליא וקרטיס ויום גנוסיא מל מלכין ויום הלידה ויום המיתה Kalendæ, Saturnalia, inauguralis Kartisim dies, natalis regum, magistratuum natalis, & emortualis. Quo loco miror, quid sibi illud קרטיס velit. Gemara habet esse חלו diem מלכות בו רומי, *qua Roma*

regnum apprehendit. Ibidem autem ait Rab Ioseph, bis hoc accidisse ביומי קלפטרא מלכתא *temporibus Cleopatrae reginae*: & primùm proelio Actiaco, ex quo Cæsar Augustus imperium Romanum obtinuit solus: deinde ביומי יוניס *temporibus Græcorum*: Quod Rab Iehuda dixit eum diem esse, quo Roma regnum acciperet: congruit cum comitiis curiatis, quibus creatos olim Reges Romanorum, ex Halicarnasseo, & Livio, discimus: nec procul distant קרטיסם *Kirtisim*, & *Curiat*: nec novum est Iudæis, depravare voces externas: quomodo ex *Saturnalia*, quoque fecerunt סטורנורא *Saturnora*. Nam ita hoc loco in Thalmud legitur. Sane curiatis comitiis postea item magistratuum multi, qui in provincias mittebantur, delecti sunt. Ea verò, quæ ab R. Ioseph de Græcorum temporibus addidit, nescio quorsum referenda. Sed de isto potius ita censeo קרטיסם factum ex κέρτις, vel κερτυσμός, & denotari hac voce diem inauguralem. Diem גנוסיא ait R. Iehuda esse החלך quo *Regem constituunt*. Quod non admitto, nisi גנוסיא & כנוסיא idem sint, & congregationem notent. Vnde infra §.4. Maimonidæ dies inauguralis est החלך יום סתתכנסין בו להעמיד החלך *dies, quo congregantur ad creandum Regem*. Mihi tamen hæc vox merè Græca videtur, nam γενεσθια diem notant natalitium: qui & γενεθλια: unde apud Matth. xiv. 6. γενεσθια ἡ ἀγομένη τοῦ ἡρώδου. Quare rectè in Aruch exponitur, יום הולדת *dies natalis*. Quod si quis quærat, cur mox subjungatur, יום הלידה *dies natalis*: dixero, prius accipiendum videri de genethliis principis; alterum de privatorum, quæ privatim celebrantur.

ב כד"א בארץ ישראל
אבל בשאר ארצות אינו
אסור לא יום אידם בלבד
עבר ונשא ונתן עמהן באותן
הנ' ימים הרי זה מותר
בהנאה והנשיא ונותן ביום
אידם עמהן הרי זה אסור
בהנאה ואסור לשלוח דורון
לגוי ביום אידו אלא אם
כן גודע לו שאינו מודר

II. Hoc in Israelitarum regione locum habet: at in reliquis terris vetitum non est, nisi festo eorum die. Si quis transgressus sit negotiando cum iis illo triduo, mercibus uti licet: sin aliquis cum iis negotietur eorum die festo, res usui sunt interdictæ. Nefas quoque est, munus gentili mittere festo ejus die: nisi constet, eum non profiteri cultum idolorum, nec iis servire. Quod si gentilis quispiam die

לעב"ם ואינו עובדה וכן
גוי ששלח דורון לישראל
ביום אידו לא יקבלנו ממנו
ואם חשש לאיבה נוטר
מפניו ואינו נהנה בו עד
die suo festo miserit munus Israe-
litæ : ne illud ab eo accipiat ; nisi
suspicio sit , offensum iri. Nec ta-
men utetur , donec constiterit,
gentilem non colere idola , nec
pro diis illa habere.

שיודע לו שזה הגוי אינו עובד כו"ם ואינו מודה ברה :

נ היה אידם של אותן
הגוים ימים הרבה שלש או
ארבעה או עשרה כל אותן
הימים כיום אחד הן וכולן
אסורין עם שלשה ימים
לפניהן :

III. Si festum hoc idoli mul-
torum fit dierum ; ut trium , qua-
tuor , aut decem : perinde habe-
tur , ac unius si diei foret : eoque
omnes sunt interdicti , unà cum
triduo , quod præcessit.

ד יום שמתכנסין
בו הגוים להעמיד להן
מלך ומקריבין ומקלסין
לאלהיהם יום אידם הוא
והרי הוא כשאר אידהם
אבל גוי שעושה הוא איד
לעצמו ופודה לכו"ם שלו
ומקלסה ביום שנולד בו
ויום תגלחת וקנו או
בלוריתו ויום שעלה בו מן
הים או שיצא מבית
האסורים ויום שעשה בו
משתה לבנו וכיוצא באלו
אינו אסור אלא אותו היום
ואותו האיש בלבד : וכן יום שימות להן בו מת ויעשוהו

I V. Illa quoque dies , quâ ido-
lolatraz ad regem constituendum
conveniunt , sacrificant , ac Deos
suos laudant ; cæteris festorum ac-
cenfetur. Quod si idololatraz fi-
bi ipsi festum diem indixerit , ut
veneretur idolum suum , ac laudet
illud natali suo , aut quo die bar-
bam tondet , vel comam , aut quo
advenit è mari , vel carcere egres-
sus , quo item convivium instituit
filii causâ , & si qui id genus alii
sunt ; non interdictum est (nego-
tiari) nisi illo tantummodo die , &
cum viro istoç. Vti & vetitum id
cum iis , qui defuncti ergo domi

איד אותם העושים אסורין
אותו היום וכל מיתה ששורפין
בה כלים ומקטדין קטורת
בדוע שיש בה עבודת כוֹס:

suæ festum celebrant. Quocunque
autem in funere vasa comburunt,
& suffitum offerunt, apertum est
idolo cultum præstari.

Quo die barbam tondet.] Apollini plerumque barbam detonsam
sacrabant. Is dies inter lætos. In luctu verò promittebant eam Roma-
ni: ut notum ex reis squallidis ac sordidatis. Atque eo fortasse refe-
rendum, quod mox subiungit de egressis è carcere.

Aut comam.] בלורית *coma* Rabbini est. qualis sit, indicat Autor noster
infra, cap. xi. במנע. בלורית וניח הספר לא יגלה תן הנדון וניח הספר *non tondebitur à lateribus re-*
licta in medio coma, quæ dicitur בלורית. Vide infra: item Cochum in Mac-
coth cap. 111 *. Sacrassè comam, indicat Pollux lib. 111. mem. 5.
ἐπὶ τὸν δὲ τινὲς ἐκ τῶν ἀγίων κέμω, ἢ κατόπιν, ἢ ὑπὲρ τὸ μέτωπον π-
ταμοῖς, ἢ περὶ τὸν ὤμω ἀνωμαλῶς ἀλοχμὸς, ἢ σκόλος, ἢ σειρὰ τειχῶν.
Alebant autem nonnulli comam in obliquum vergentem, aut super tergum, aut
frontem; fluminibus scilicet, aut diis consecratam: ἀλοχμὸς aut σκόλος
nominabatur, aut pilorum catena.

Quo advenit è mari.] Post peregrinationem Deorum templa adi-
bant gratias acturi pro incolumitate: comam quoque tum præscinde-
bant, ac Diis dicabant. Notiora hæc, quam ut testimoniis sit opus.

Quo convivium instituit.] Rectè. nam festi dies, teste Macrobio
lib. 1. Saturnalium cap. xvi, dividuntur in *sacrificia, epulas, ludos, ferias.*
Atque inter ferias quoque privatas erant natales, & funebres. Ergo &
hi festi dies.

Quocunque in funere comburunt vasa.] Pleni talium exemplorum
autores: nec quicquam vulgatius Romanis, quam pyram, cui cadavera
superimposita erant, liquoribus pretiosis perfundere, & aurum, vestes,
arma, quæque alia defunctus, dum viveret, chara habuerat, simul com-
burere. Contrà quem morem legibus xii Tabularum cautum legi-
mus: *Ne sumptuosè respersio fieret: uti & ne aurum adderetur*, aliâque id
genus.

ה אין יום האיד אסור
אלא לעובדיה בו בלבד
אבל הגוים ששמחים בו

V. Dies festi non sunt nefasti,
nisi ratione ejus, qui illos colunt.
Cum illis verò idololatræ, qui hi-
lares eum tranfigunt diem, ac
edunt

edunt, bibunt, eumque diem ob-
servant, sive ob consuetudinem, si-
ve in regis honorem, nec tamen
pro sacro habent; negotiationem
licet exercere.

In regis honorem.] Soli enim dies illi censentur sacri, quibus sacrificia, epulationes, ludi, aut feriæ, in Deorum honorem fiunt.

VI. Quæ peculiariter addicta sunt certo generi idololatriæ loci cujuspiam, ea idololatriis istis loci agentibus divendere, perpetuò est interdictum. Res verò non addictas, simpliciter vendere licitum est. Quod si idololatra discretè dixerit, se idolis ista comparare; divendere erit nefas, nisi prius inepta reddantur ad offerendum idolis; quandoquidem non offerunt iis, quæ mutila sunt. Si ea, quæ certò addicta sunt idolo, permisceantur rebus ei non sacratiss; ut thus purum cumulo thuris nigri: junctim ea vendere fas est, quamvis suspicio oboriatur, ne fortasse alter thus purum seligat ad idoli cultum. Eadem in cæteris ratio est.

Quæ peculiariter addicta sunt certo generi idololatriæ.] Declarantur hæc Aboda Zara cap. i. §. 5. nimirum.

וְתַרְנוּל לָבָן *Fruētus cedri, ficus cum pedunculis, thus & gallus albus.* Vbi Rabbini exponunt חֲרִיף כִּרְיָה *fructum cedri.* Sed vox haud dubie est facta ex שְׂפֹרְסִילִים, quomodo Græci *nucem pineam* vocant. Itaque malim vertere hoc modo. Pinum Cybelæ apud antiquos sacram fuisse, notissimum est: unde Dea illa apud Virgil. lib. ix. *Æneid.*

Pinea sylva mihi est multos dilecta per annos.

Vbi Servius: *Pinus in tutela matris Deum est.* Eandem apud Græcos & Romanos Pani, Fauno, imò & Neptuno, sacram fuisse, constat. Etiam thyrsi à תִּירֵי *pinus*: sed hoc nihil ad hunc locum. Pinus erat arbor luctus. An Rabbini respexerint ad funera, quibus *resina*, addi solebat, non facile dixerim. Nam est quoque resina, quam *strobilinam* medici vocant. מִן מִנֵּי דָוִד de Pomis interpretatur לבנים *ficus albas.* מִן haud dubie ex Græco σῦκα. Ficus autem prohibere videntur Hebræi, eò quod summo in honore esse gentilibus conspicerent. Repetisse ajunt Bacchum: unde Διόνυσος Συκίτης sive *Ficulnus* Lacedæmoniis colebatur. Naxii verò eundem Μερίχιον nuncuparunt, quia hominibus monstrasset μερίχα: quod eorum linguâ *ficus* notabat. Ea propter etiam cum Bacchi statua apud eos caput haberet è vitis ligno: Baccho tamen Μερίχιον id erat è ligno ficulno. Apud Athenienses quoque sacram fuisse ficum, proditum est à Plutarcho Sympos. lib. vii problem. iv. Potuere etiam Hebræi respicere ad ficum Ruminalem, quam Romani pro certissimo divini numinis signo coluere: unde prodigii loco, quod ea exaruisset, habitum est, cum annis stetisset 100000: ut est apud Tacitum, & alios. Ficus albas esse inter arbores felices, & diis inferis sacratas, ex pontificum libris docet Macrobius lib. i. Saturn. cap. xx. מִן מִנֵּי דָוִד interpretantur מִן מִנֵּי דָוִד, id est, pediculos, vel pedunculos. מִן מִנֵּי דָוִד ex Græco ποδάριον, quod idem notat, & reperitur apud Pollucem, aliosque. תַּרְנוּל Gallum Marti sacram fuisse constat: unde Lacedæmonii eum parta victoria sacrificare soliti. Apud Syros pro Deo colebatur. Apud Romanos magno in honore habitus: unde Plin. lib. x. cap. xxi: *Hi (Galli) magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt, aut referant: hi fasces Rom. impellunt, aut retinent; jubent acies, aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam sistrisque haud aliter, quam optimæ victoriæ, diis grati.* Quin Marti, Nocti, & Laribus, aliisque diis, eadem avis sacra habebatur. Pyrrhum galli albi immolatione lienosos curare solitum, tradit Plutarchus in vita ejus. Fortasse, quia Æsculapius medicinæ Deus; cui peculiariter, & præ reliquis, gallus sacer erat.

Sim-

Simpliciter vendere.] Citra interpretationem, vel conditionis additionem. Quod sequens antithesis ostendit.

Non offerunt rem mutilam iis.] Verissimum hoc, unde Suidas : *κόλαρα, αἱ τὰ μὴ ἔχοντα κέραν, ἢ τὰ κλοβύω ἔχοντα ἔραν, ἀπερ ἐν τῇ ἱερουργίᾳς ὕμνεϊ.* καθόλα γὰρ εἰ μὴ ἦν τέλειον ἔργον, οὐκ ἐξυπέροισ θεοῖς. *Colura, non habentia caudam, vel habentia mutilam caudam, quæ in sacrificiis non maculantur.* Univerſe enim, nisi esset perfectum ac sanum, non sacrificabatur diis. Vnde apud Athenæum lib. xv, cap. v, ex Aristotelis Symposio : *οὐδὲν κλοβόν. πρὸς φέρομεν πρὸς τὰς θεάς, ἀλλὰ πάντα τέλεια ἔοια.* *Nihil mutilum offerimus diis, sed omnia perfecta atque integra.* Plinius lib. viii, hist. Natural. cap. xlv : *Vitulos ad aram humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicante, nec alienâ hostiâ, Deos placari.*

Thus purum copiae thuris nigri.] Thus purum est candidum : contra minus purum, quod rufum, & nigrum. Plinius lib. xii, cap. xiv : *Autumno legitur ex æstivo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Rufum hoc erit, nec comparandum priori.* Thus autem purissimum, & quod candidum, solum diis offerebatur; unde ibidem Plinius : *Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus; cum alias non fere mas vocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparctur.* Idem ostendunt verba sequentia Maïmonidæ : *Vendere potest conjunctim : neque suspicio erit, ne forsitan eligat purum solum ad idololatriam.*

ז כשם שאין מוכרין
לגוים דברים שמחוקין בהן
ידיהן לעבודת כו"ם כך אין
מוכרין להן דבר שיש נזק
לרבים כגון רובים ואריות
וכלי זין וכבלים ושלשלאות
ואין משחיוין להם את היו"ן
וכל שאסור למכור לגוי אסור
למכור לישראל החשוד
למכור לגוי וכן אסור למכור
כלי נזק לישראל ליסטם :

VII. Quemadmodum non licet idololatriis vendere, quæ eos in idolorum cultu confirment : ita nec vendendum iis, quo nocere publico valeant. Ut sunt urſi, leones, arma, compedes, aut catenæ. Ne quidem acuenda iis arma. Quicquid autem idololatræ vendere prohibemur : idem nec vendendum Israelitæ ejuscemodi, quem ea gentili venditurum suspicio est. Itidem nefas ducitur arma dii vendere Israelitæ latroni.

R

VIII. Si

ח היו ישראל שוכנים
בני גוים וכרתו להן ברית
מותר להן למכור כלי זין
לעובדי המלך וג' סותיו
מפני שעושיין בהן מלחמה
עם צרי המדינה להצילה
ונמצאו מגינין עלינו שהרי
אנו שרויין בתוכם עיר שיש
בה עכו"ם מותר להלך
חוצה לה ואסור להכנס

בתוכה היה חוצה לה כו"ם מותר להלך בתוכה :

Licebit arma vendere servis Regis.] Nititur hoc Ierem. xxix. 7: Querite prosperitatem istius civitatis, quò vos deportavi, & orate pro ea Dominum: nam in prosperitate ejus futura est vobis prosperitas.

ט ההולך ממקום
למקום אסור לו לעבור
בעיר שיש בה עכו"ם כו"ם
בזמן שהדרך מיוחדת לאותו
מקום אבל אם יש דרך
אחרת ונקרה והלך בו
מותר אסור לבנות עם
גוים כיפה שמעמידים כו"ם
עכו"ם ואם עבר ובנה שכור
מותר אבל בונה הוא
לכתחלה הטרקלין או
החצר שיש בה אותה הכיפה :

Nefas enim unà cum gentili exstruere fornicem.] fornix est à curvatura. Nam כפס curvare. David de Pomis exponit, domus carceris,

cippus

VIII. Si Israelitæ inter gentiles habitent, quibuscum foedus percusserint: licebit arma vendere servis Regis, ejusque copiis militaribus; ut iis pugnent adversus illos, qui urbem obsideant; quò ita periculo liberetur, nosque protegamur, quandoquidem ibi sedem fiximus. Urbem, in quâ idololatria exercetur, ingredi nefas: fas egredi. At si idolum fuerit extra urbem, intrare etiam licet.

IX. Iter facienti inconcessum est transire urbem, ubi idolum colatur. Quod sic capere oportet, si ea illi loco via fuerit peculiaris. Sin & alia sit via, ac fortè fortuna per alteram ierit; nullum hîc crimen est. Nefas enim unà cum gentili exstruere fornicem, ubi idolum collocetur. Siquis verò jam exstruxerit; licitum percipere mercedem. Consultò tamen ædificare possit triclinium, vel atrium, in quo fornix ille.

clippus, factus in modum fornicis lapidei. Vnde & כפפה pro convexo coeli, ut עשרה מלכים מצלכו בכפפה *decem reges regnarunt in omnia, quæ sub celo sunt*. Balnea veterum quinque partibus constabant, Ἀποδυτήριον seu spoliario; cellâ, quæ, testudinis instar ædificata, περιλήριον & hypocaustum vocabatur, aut sudatorium; cellâ caldaria; frigidario; & deterforio, quod & unctuarium, & ἀλειπήριον. Hic fornicem non referendum esse ad cellam primam, seu ὑπόκαστρον, ex sequentibus paret. Sed potius ad fornices, qui in parietibus: uti si statuam ad egerendas aquas collocarent; quod magis solitum in caldaria cella, aut frigidario. Vetantur autem hic Israelitæ extruere fornicem ejusmodi, quia servit idolo: at cellam non item, quia servit servienti idololatriæ.

ו עיר שיש בה עכו"ם
והיו בה חנויות מעוטות
ושאינן מעוטות המעוטות
אסור ליהנות בהן ובכל
מה שבתוכן מפני שחוקתן
שבגלל עכו"ם נתעטרו
ושאינן מעוטות מותרות
בהנאה חנויות של עכו"ם
אסור לשוכרן מפני שמהנה
עכו"ם המוכר ביתו לעכו"ם
דמיו אסורים בהנאה
ויוליכם לים המלח אבל
גוי שאנסו ישראל וגזלו
ביתו והעמידו בו עכו"ם
דמיו מותרין וכותב ומעלה
בערכאות שלהן וחלילין
של עכו"ם אסור לספור
בהן:

X. Si in urbe idololatræ tabernæ aliæ sint coronatæ, aliæ non coronatæ: prioribus illis non licet uti, neque illis, quæ eis insunt; quia idololatriæ causâ solent coronari: at non coronatis uti concessum. Tabernæ idololatræ conducere prohibitum est, quia id fit cum idololatræ quæstu. Siquis vendiderit domum suam idolorum cultori; pecuniâ inde proveniente uti interdicitur: sed in mare mortuum præcepta danda. Quod si gentilis per vim eripuerit Israelitæ domum suam, collocaritque in ea idolum; pecuniâ uti poterit. Denique & poterit scribere contractum, atque ire cum eo ad judices illorum. Tibiis verò idololatræ vetitum est lugubre carmen canere.

Tabernæ coronatæ.] Nescio, quod respexerit Maimonides, nisi fortè

ad morem veterum, qui coronis sanctimoniam rei indicabant; adeo ut statuas, victimas, sacerdotes, imò magistratus, & Imperatores coronarent. Vnde & Palilibus ovilium fores Ovidius coronari iussit Fast. iv.

Pastor oves saturas ad prima crepuscula lustrat:

Vnda prius spargat, virgaque verrat humum.

Frondebz & fixis decorentur ovilia ramis,

Et tegat ornatas longa corona fores.

Tertull. quoque de corona militis; Ipsæ denique fores, ipse hostie & aræ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Vide accuratissimum opus Paschalii de Corona.

Ire cum eo ad iudices.] ערכאות tribunalia, iudicem. ער, inquit David de Pomis. בערכאות כל גוים כי מוסב הערוך וקבוע למרים ולמופטי העיר לרין מס. *In constitutionibus gentium: expositio; sedes est ordinata, & constituta principibus, & iudicibus civitatis, ut iudicent ibi.* Dispicendum, unde vox originem trahat.

Tibiis verò idololatrarum vetitum est lugubre carmen canere.] חילין, quod tibiae verti, exponunt, כלי מיר מהיו נוסגים בספרו לקונן עליהם כדי, כלי מיר מהיו נוסגים בספרו לקונן עליהם כדי: לעורר הבכי: *instrumenta ad canendum, quibus in luctu cantabant ad minnuendum fletum.* Hujusmodi instrumentum tibia fuit: quæ propterea luctus signum vocatur Papinio in vi. Thebaidos. Indeque Artemidorus quoque lib. i. cap. lviit ait: Αὐλεῖν πυθικαῖς αὐλοῖς πένθ' & σημαίνει. *Pythicis canere tibiis luctum signat.* Ovid. vi. Fast.

Cantabat mæstis tibia funeribus.

Plutarchum, Gellium, Festum, alios, ad partes advocare, in re nota, ut puto, nihil attinet. Ambrosius lib. v. in Lucæ cap. ix, ait id factum, *ad incendendos excitandosque luctus.* Hunc morem, quamvis lege Dei prohibitum, ipsos Iudæos à gentibus hausisse, usurpasseque, discimus ex Evang. Matth. ix. 23: ubi ait de præfecti Synagogæ ædibus: *ἐλθὼν δ' ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τῶ ἀρχαν*, & ἰδὼν τὰς αὐλητὰς, & τὸν ὄχλον θορυβώμενον, λέγει αὐτοῖς, Ἀναχωρεῖτε. *Cum autem venisset Iesus, in domum principis, & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem; dicit eis, Recedite.*

יא הולכים ליד שר

גוים ולוקחין מהן בהמה

עבדים ושפחות בגיותן

XI. Ad nundinas gentilium

ire licet, atque emere ab iis bestias, servos, ancillas, quamvis adhuc [sint gentiles: etiam domos, cam-

ובתים ושדות וכרמים
וכותב ומעלה בערכאות
שלחן מפני שהוא כמציל
מידם: כד"א בלוקח מבעל
הב' שאינו נותן מכס אבל
הלוקח שם מן התנר אסור
מפני שהוא נותן מכס והמכ'
לעכו"ם ונמצא זה מהנה
עכו"ם עבר ולקח מן התנר
אם בהמה לקח נושר
פרסותיה מן הארכובה
ולמטה ואם כסות וכלים
לקח ירקבו לקח משת
וכלי מתכות יוליכס לים
המלח לקח עבר לא
מעלין ולא מורדין.

campos, vineas. Scribendis quo-
que (contractibus) permiffum
est adire eorum judicia: quia res
veluti eripiuntur eorum manibus.
Quod ita capiendum, si ematur
à cive ædium domino, nec detur
vectigal. Eoque ab eo, qui nego-
tiandi caufsâ varia circuit loca, e-
mere non licet, quandoquidem is
vectigal solvit; vectigal autem
idololatriæ gratiâ solvitur: ac
proinde hinc quæstus est idolola-
tris. Siquis tamen hæc transgre-
diens, ab extraneo aut vago ejus-
modi mercatore emerit jumen-
tum; ungulas amputabit à junctura
ad imum usque. Si vestes, aut
vasa emerit; putrescere ea finet.
Si pecuniam acquisivit, aut vasa è
metallo; projiciet ea in mare mor-
tuum. Si servum; non educent eum, neque (in puteum)
detrudent.

Ad nundinas gentilium ire licet.] יריר David de Pomis interpretatur
Negotiatio, quæ fit loco,
ac tempore certo, semel aut bis in anno. Vocem deductam à יריר descendere
arbitror; quia confluunt illuc omnis generis homines. Ait autor, pos-
se bestias, servos, agros, alia, emi in nundinis gentilium. Rationes affe-
runt, tum quia is, qui ea vendit, ex indigentia id faciat, ita ut jacturam
sæpe patiat: tum quia in nundinis minori pretio pleraque veniunt.
Sed hoc ita accipiunt, ut emtor ad proprios usus, non ad vendendum
ea comparet. Vide Gemaram cap. i. Aboda Zara.

Quia res veluti eripiuntur ex manibus eorum.] Hoc est, rem pro per-
dita habitam recipit: nimirum chirographo: quia alioqui, quamvis
pretio perfoluto, si chirographum non esset, posset gentilis inficiari
emtam esse rem. Per בעל הבית, dominum ædium, intelligitur civis, aut
alius,

alius, qui propriam domum, vel fixam sedem habet, ad distinctionem negotiatorum, qui tantum parvum ad tempus in aliquo loco morantur.

Ungulas amputabit.] Non licet uti hujusmodi rebus à mercatore comparatis. Itaque jumento ungulæ, aut poplites succidi jubentur, ut sponte moriatur: vestes, vasa lignea, similiaque, abjicienda; ut exedantur à vermibus, ac putrescant. Pecunia abjicienda in mare; ut & vasa ex metallo. Servum verò, si in puteum inciderit, non educunt: at si non inciderit, neutiquam eo præcipitabunt. Nempe nec bene, nec male de eo merebuntur; sed negligent, nec eo utentur.

יב גוי שעשה לבנו ולבתו משתה אסור ליהנות מסעודתו ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור הואיל ובמסיבת גוים אכלו ומאימתי אסור לאכול אצלו משיתחיל לעסוק ולהכין צרכי סעודה וכל ימי המשתה ולאחר ימי המשתה ליום ואם עשה סעודה אחרת מחמת הנשואין אפילו לאחר ליום אסור עד י"ב חדש וכל ההרחקה הזאת מפני עב"ס הוא שנ' וקרא לך ואכלת מובחו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגומר:

*Exod. 34. 15.

XII. Si gentilis, filii filiaeve causâ, convivium instituerit, nefas est ejus cibis uti. Quin & interdictum Israelitæ, sua illic comedere, quia comederet ea affidens gentili. Quando autem comedere ea non licet? ex quo occupari coeperit necessaria convivio præparando; omnique convivii tempore; ac à convivio diebus proximis triginta. Quod si alterum quoque convivium instituerit propter nuptias: alteris etiam xxx diebus, hoc est, usque dum exacti sint menses duodecim, id vetitum est. Hoc autem intervalli statuitur idololatriæ ergo: quia dicitur, *Et * vocet te, & comedas de sacrificio ejus, & accipias filias ejus filiis tuis, iique errent, &c.*

XII. Si gentilis, filii aut filia causâ, convivium instituerit, nefas est uti cibis ejus. Exemplum habes in Daniele cap. x. 9. Apostolus 1. Corinth. x. 27. minus hic rigidus est. *Ei δὲ πρὶς* inquit, *καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ*

ῥέλετε

ἤλθετε πρεσβεύετε, πᾶν Ἰὸν ὡς ἀληθινὸν ὑμῖν ἐοίσετε, μὴ δὲν ἀνακρίνοντες
 ἀλλὰ τὴν σωείδησιν. Ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, τὸ εἶδω λόγον ἐστὶ, μὴ ἐοίσε-
 τε, δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν σωείδησιν. τοῦτο γὰρ Κυρίως ἡ γῆ καὶ τὸ πλῆ-
 ρωμα αὐτῆς. Συνείδησιν δὲ λέγω ἔχει τὴν ἐαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἑτέρου.
Quod si quis infidelium vos vocat, & vultis ire; quicquid apponitur vobis, edite,
nihil interrogantes propter conscientiam. At si quis vobis dixerit, Hoc idolis
maclatum est, ne edite, propter illum qui indicavit, & propter conscientiam. Do-
mini enim est terra & plenitudo ejus. Conscientiam autem dico non tuam, sed
illius alterius. Verum Iudæis non videtur tantum licuisse; quos vetuerat
Deus communionem habere cum gentilibus.

יְנָ בַת יִשְׂרָאֵל לֹא
 תִּנִּיק אֶת בְּנָהּ שֶׁל נִכְרִית
 מִפְּנֵי שֶׁמְגִדֶּלֶת בֶּן לַעֲכוּ"ם
 וְלֹא תִּלְדֶּאֱת הַנִּכְרִית אֶבֶל
 מִלֶּדֶת הִיא בְּשֹׁכֵר מְשֻׁם
 אֵיבָה וְהַנִּכְרִית מִלֶּדֶת
 אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל וּמִנִּיקָהּ
 אֶת בְּנָהּ בְּרִשְׁוֹתָהּ כְּדִי
 שֶׁלֹּא תִהְרַגְנָהּ ;

XIII. Mulier Israelitica non
 lactabit filium idolis fervientis;
 quia is filium ad idololatriam e-
 ducat. Itidem nec obstetricabi-
 tur paganæ idola colenti. Sed li-
 cet pro mercede odii caussa ob-
 stetricari. Paganæ verò obstetri-
 cis operâ uti mulieri Israeliticæ li-
 cet. Etiam ad lactandum filium
 suum uti eâ licet: sed domi ma-
 tris, ne occidat eum.

[*Odii caussa obstetricari.*] Cur ex odio permittit obstetricari? Num
 quia occasionem sic habitura interimendi fœtus, vel etiam puerperæ,
 aut parturientis? Vix persuadere mihi possum, rem adeo detestabilem
 à Maimonide præcipi. Vera proinde interpretatio est, odii caussa posse
 obstetricari, hoc est, ad odium effugiendum. Sive ne odium gliscat,
 sed potius occurratur iis, qui, si negetur hoc officium, pejus odissent,
 magisque malefacerent. Neque hic gratificari me Maimonidæ, sed
 re verâ hanc ejus fuisse sententiam; liquet ex capitis sequentis sectione
 secunda; ubi clarè ait, si quis sibi metuat ab iis, qui religionis sunt
 disparis; posse ad odium evitandum medicam admoveere manum; non
 gratis tamen, sed pro mercede.

יֵד הַהוֹלֵכִין לִירֹד
 אֶסּוּר לִשְׂאת וּלְחַת עִמָּהּ

XIV. Cum euntibus ad nun-
 dinas idololatrarum non licet
 nego-

והבאין מותרין והוא שלא
יהו קשורין זה בזה שאם
היו קשורין שמא דעתן
לחזור וישראל ההולך
ביריד בהליכה מותר לשאת
ולתת עמו שמא יחזור בו
ובחזירה אסור:

negotiarī: at cum redeuntibus inde, conceditur, dummodo ne sit tota societas. Nam id si fuerit, fortasse ea cupiet reverti. Cum Israelita ad nundinas tendenti licet negotiari. Fieri quippe possit, ut deferat hoc propositum. At cum revertenti inde est interdictum.

Cum euntibus.] Puta idololatriis; ut intelligitur ex antithesi Israelitarum, quæ subjicitur.

Non licet negotiari.] Ne idololatræ pecunia augeas, qua in nundinis promoveant idololatriam.

Cum redeuntibus conceditur.] Quia, nundinis exactis, nihil periculi est, ne in idololatricis nundinis idola emant, vel quomodocunque idolorum cultum roborent.

Dummodo ne sint pars societatis.] קשורין זה בזה *ligati alter ad alterum*: i.e. ut vulgo dicimus, *en compagnie*. Porro eo, si alligati aliis sint, interdicitur, quia pars fortasse societatis in nundinis remansit: atque ad eam possit reverti, pecuniæque, qua eos auxeris, ad idololatriam abuti.

Vt deferat hoc propositum.] Nempe ubi vidit humanitatem tuam, quâ cum eo, licet ad nundinas idololatrarum tendente, seque conjiciente in periculum cultus idololatrici, nihilominus negotieris.

Cum referenti est interdictum.] Quia iam ab instituto revocare se- rum est, postquam ad nundinas idololatrarum ivit, & ea egit, quibus idolorum cultus gliscat. Atque hæc plus lucis accipient ex §. seq.

טו ישראל משומד
בין בהליכה בין בחזירה
אסור ישראל שהלך ליחיד
של גוים בחזירה אסור
לשאת ולתת עמו שמא
עבודת כו"ם מכר להן שם
ודמי עבודת כו"ם ביד

XV. Cum Israelita, qui ad idolorum cultum defecit, tam in abitu, quam reditu, negotiari interdictum est: cum Israelita alio, ad nundinas gentilium eunti, tantummodo in reditu negotiari prohibemur. Fortasse enim idolorum, vel aliquid ejus cultui dicatum, vendi-

ישראל אסורים בהנאה
וביד גוי מותרין בהנאה:
ומפני זה נושאים ונותנים
עם הגוי הבא מן היריד של
עכו"ם ואין נושאים ונותנים
עם ישראל הבא מן היריד
ההוא ולא עם המשומר לה
בחליכתו ולא בחזירתו:

vendiderit: unde æ conflatum
ab Israelita est usui inconcessum:
si æ fuerit penes gentilem, uti
eo licebit. Iccirco negotiandum
cum idololatriis, quando à nundi-
nis idololatricis veniunt: non item
cum Israelita religionem suam
deferente, sive ad nundinas ten-
dat, sive inde redeat.

פרק עשירי

CAPUT X.

אין כורתין ברית
לעובדי כו"ם כרי שנעשה
עמהן שלום ונניח אותם
לעובדם שנאמר לא תכרות
להם אלא יחורו מעבודתם
או יהרגו ואסור לרחם
עליהם שנאמר ולא תחנם
לפיכך אם ראה גוי עובד
כו"ם אובד או טובע בנהר
לא יעלנו: דאחו נטוי למות
לא יצילנו אבל לאבדו בידו
או לדפחו וכיוצא בזה
אסור מפני שאינו עושה
עמנו מלחמה:

NE pacifcantur cum idolola-
tris, ita ut iis concedant ido-
la colendi licentiam: quia dici-
tur, *Non *percuties cum eis*, &c. *Deut. 7. 2.
Sed vel à cultu avertant, vel oc-
cidant. Nec eorum misereri li-
cet: quia dicitur, *Nec *miserere- *Ibid.*
ris eorum. Iccirco, si quis viderit
gentilem pereuntem, vel aquis
demersum, ne opem ferat. Si
eum morti proximum viderit, ne
eripiat morti. Attamen manu suâ
eum perdere, præcipitem in pu-
teum dare, vel siquid huic simile,
nefas est, quia nobiscum bellum
non gerit.

[*Noti pacifcantur cum idololatriis.*] Interdictum, quod est Exodi xiiii.
2. solum refertur, ad septem nationes terræ Canaan. Ad omnes verò
gentiles, aut idololatrias, extendere illud velle, plane fuerit crudele.
Quia igitur, ibi mandatum id non habet locum; habebit alterum,
quod non Scriptura solum, sed ratio etiam nos docet. Est illud,

Ne occidas. Nam occidit etiam, qui cum opitulari perituro alioqui posset, id negligit. Maimoniden hic qui purgem, non satis video. Non eum de solis Cananæ gentibus, sed universè de gentilibus idola colentibus, locutum esse; vel illud fidem fecerit, quod initio sequentis paragraphi generatim dicat, *Hæc dicta sunt de idololatriis.*

כ ברא בע"כוס

אבל המוסרים והאפיקורוסין
מישראל מצוה לאברן ביד
ולהורידן עד באר שחת
מפני שהן מצירין לישראל
ומסירין את העם מאחריה.
מכאן אתה למד שאסור
לרפאות עובדי כו"ס אפילו
בשכר ואם היה מתירא
מהן או שהיה חושש משום
איבה מרפא בשכר אבל
בחנם אסור. וגר תושב
הואיל ואתה מצווה
להחיותו מרפאים אותו
בחנם;

II. Hæc dicta sunt de idololatriis. Sed Israelitarum illos, qui à religione desciverint, vel Epicurei evaserint, trucidare, atque ad inferos usque persequi jubemur. Quippe affligunt Israelem, populumque à Deo avertunt. Hinc discere est, prohibitum quoque esse, ne medicinam idololatriis faciamus, utcunque mercedem reciperemus. Cæterum si quis sibi ab iis metuat, ac se propterea fore credat exosum: mercede sanabit, gratis verò non licet. Profelytum autem inter Israelitas degentem, quia incolumem eum fervare jubentur, gratis etiam curabunt.

Profelytum autem inter Israelitas degentem. J. Duplices Hebræis sunt peregrini. Eorum alii, religione priori desertâ, prorsus se legi Mosai-cæ subjiciunt, ac ceremonias quoque Iudaicas servant. Tales nuncupantur גרי צדק *peregrini justitie*. Alii autem solùm observant septem præcepta Noacho data: nam abstinent idolorum cultu, cæde, furto, & adulterio; nec vivo animali membrum amputant ad comedendum; nomini divino non maledicunt; & judices instituunt, quorum curâ hæc præcepta conserventur. Atque appellantur גרי תושבים *peregrini habitantes* sive *habitationis*: quia habitare inter Israelitas iis licebat. Autor לא יעבור בארצנו עד מיקבל עלינו מנהג מנחת כני נח. &c. hujus capituli: &c. Non transibit per terram nostram, donec susceperit VII præcepta Noachidis data, &c. Si suscepit septem præcepta, est peregrinus.

regrius habitationis. Atque hæc non parum capient lucis ex iis, quæ differit vir nobilis, atque eximium seculi decus, Hugo Grotius, de lure belli & pacis cap. I, sect. XVI.

ג. אין מוכרין להם
בתים ושרות בארץ ישראל
ובסוריא מוכרין להם בתים
אבל לא שדות ומשכירין
להם בתים בארץ ישראל
וכלכר שלא יעשם שכונה
ואין שכונה פחות משלשה
ואין משכירין להם שדות
ובסוריא משכירים להם
שרות ומפני מה החמירו
בשדה מפני שיש בה
שתיים מפקיעה מן
המעשרות ונותן להם
חנייה בקרקע ומותר למכור
להם בתים ושרות בחוצה
לארץ מפני שאינה ארצינו:

III. Idololatrarum non venden-
tur domus, vel agri in terra sancta.
In Syria autem domos quidem
vendent, at non agros. Locabunt
autem iis domos in terra Israel:
cæterum ita, ut ne fiat vicinia: vi-
cinia autem minimum è tribus
constat. Nec agros hic iis eloca-
bunt: in Syria tamen id concedi-
tur. Cur verò gravati id sint in a-
gris permittere, gemina ratio
concurrit. Siquidem immunem
eum à decimis reddit, sedemque
ei in suo concedit. In iis tamen
locis, quæ sunt extra terram san-
ctam, licet iis domos divendere
atque agros: quia illa non sunt
foli nostri.

Idololatriæ non vendentur domus, aut agri.] Haustum ex primo cap.
Aboda Zara. Ratio nititur Deut. VII. 2: לא תכרת להם ברית ולא תחנם
Non percuties cum eis fedus, neque gratiam iis facies. Quoniam autem ד
varia recipit puncta; quadruplicem hujus loci sensum Hebræi
faciunt. Primus est, ut תחנם juxta vulgatam scripturam notet, *gratiam*
iis facias, aut misericordia ducaris. Alter est, significatione deducta à תחם,
castra metari. Quare exponunt, *ne des illis locum morandi*: unde inferunt,
nefas esse campum, aut domum, in terra sancta gentili vendere. At in
Syria, seu Aram, quam David subegit, permittunt venum dare;
quia non ejus sit sanctimoniarum, cujus sancta terra: sed agros non item;
quoniam in damnum Levitarum, & pauperum, id redundet: quippe
gentiles decimas non pendunt. Tertia interpretatio est, *ne des illis gra-*

riose, i.e. ne dones illis. Quarta, *ne tribuas illis gratiam*, à פן deducta significatione, i.e. ne ea laudes, ne ullam in oculis tuis gratiam invenient, neque tibi placeant. Has omnes expositiones locum habere Thalmudici volunt, quia תחס fine 1 scriptum est: si 1 adesset, tantum primæ interpretationi locus esset.

ד אף במקום שהתירו
להשכיר לא לבית דירה
התירו מפני שהוא מכניס
לתוכה עב"ס ונאמר לא
תביא תועבה אל ביתך:
אבל משכיר להן בתים
לעשותן אוצר ואין מוכרין
להן פירות ותבואה וכיוצא
בהן במחומר לקרקע אבל
מוכר הוא משיקוץ או מוכר
לו על מנת לקוץ וקוצץ
ומפני מה אין מוכרין להן
שנאמר ולא תחס לא
תתן להם חנייה בקרקע
שאם לא יהיה להם קרקע
ישיבתן ישיבת עראי היא:

* Dent. 7. 26.

* Dent. 7. 2.

[*Ex accidenti*.] Ex occasione fit, non primò vel præcipuè proponitur.

ה וכן אסור לספר
בשבחן ואפילו לומר כמרה
נאה נוי זה בצורתו קל וחומר
שיספר בשבח מעשיו או
שיחבב דבר מדבריהם

IV. Cum verò locum iis statuunt locari posse, non intelligitur ad inhabitandum. Siquidem posset gentilis inferre in eam idola. Atqui dictum est: *Ne * inferas abominationem in domum tuam*. Sed elocabunt iis domos eà lege, ut pro horreis utantur. Nec fructus, similesve proventus, aut ulla è terra nascentia, divendere iis licet, quamdiu adhærent solo: sed demum vendere concessum, ubi præscideris, vel conditione eà, ut continuò præscindant. At cur aliter vendere prohibentur? Quia dicitur לא תחס; hoc est, *Ne * des iis locum morandi in solo*. Nam si terra eorum non sit propria, ex accidenti solum fit, ut in ea moram trahant.

V. Iridem nec concessum, aliqua profari in laudem idolorum, atque adedò dicere, Quàm bella hæc figura! Quanto minus laudare (licet) opera ipsa, vel aliquid eorum cultui inserviens! Siquidem dicitur, לא

שנאמר ולא תחנם לא
יהיה להם חן בעיניך מפני
שגורם להדבק עמו וללמוד
ממעשיו הרעים ואסור
ליתן להם מתנות חנם
אבל נותן הוא לגר תושב
שנאמר לגר אשר בשעריך
תתננה ואכלה או מכור
לנכרי במכירה ולא
בנתירה:

לא תחנם, *Ne gratia ulla iis sit in oculis tuis.* Quippe id occasio fit adhaerendi iis, & mala addiscendi opera eorum. Prohibitum quoque munera illis gratuita donare. Sed licet ea donare profelyto, qui inter Israelitas habitet. Quia dicitur, * *Peregrino, qui in civitatibus tuis est, ea dabis: ut comedat ea, aut vendat gentili: vendat autem, non donet.*

* Deut. 14. 19.

Quanto minus laudare. קל וחומר קל ורומר, *leue, & grave*, i. argumentum à minori ad majus, aut contrà. Responderet autem Latinorum huic phrasi, *quanto minus.* Vti in Pirke Aboth. cap. 1. באמתו אמרו קל וחומר באמת חכירו *propria dixerunt: quanto minus cum uxore proximi!*

ו מפרנסין עניי גוים
עם עניי ישראל מפני דרכי
שלום ואין ממחין בידי עניי
גוים בלקט שכחה ופיאה
מפני דרכי שלום ושואלין
בשלומם ואפילו ביום
אידם מפני דרכי שלום:
ואין כופלין להן שלום
לעולם ולא יכנס לביתו של
נכרי ביום אידו לתת לו

VI. Sustentabuntur egeni gentilium una cum egenis Israelis, pacis causa: nec obstandum, quo minus gentium egeni in angulis relictæ colligant, atque id quietis ergo. Cujus gratiâ etiam salutabunt eos festo illorum die. Nec tamen bis eos salutabunt: aut die festo salutandi ergo eorum ingredientur domos. Si quis in plateis offenderit, submissâ voce, & capite submissio, salutem dicet.

שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכבוד ראש:

Quo minus gentium egeni in angulis relictæ. מכה *quod per oblivionem in agro relictum est, & viduis, orphanis, ac egentibus cedit.* האלו *anguli* agrorum, quos domino demetere non licebat; sed pauperibus relinquendi erant.

Nec tamen bis eos salutabunt.] Pacis causa semel salutem dicendam ajunt, sed non geminandam, quia *שלום* *pax*, vocabulum quo Hebræi salutant, est inter attributa Dei, quæ temere apud gentiles usurpanda non sint. Iud. vi. 24. *Et vocavit illud, Dominus pacis.*

ז אין כל הדברים
האלו אמורים אלא בזמן
שגלו ישראל לבין האומות
או שיד הגוים תקיפה על
ישראל אבל בזמן שיד
ישראל תקיפה על אומות
העולם אסור לנו להניח גוי
עובר כו"ס בינינו אפילו יושב
ישיבת עראי או עובר
ממקום למקום בסחורה
לא יעבור בארצנו עד
שיקבל עליו שבע מצות
שנצטוו בני נח שנאמר לא
ישבו בארצך אפילו לפי שעה
ואם קבל עליו ו' מצות הרי
זה גר תושב ואין מקבלין גר
תושב אלא בזמן שהיוכל
נוהג אבל שלא בזמן היוכל
אין מקבלין אלא גר צדק
בלבד:

* Exod. 23. 33.

VII. Hæc locum non habent, nisi Israelita à gentilibus detineatur captivus, vel ii Israelitis fuerint potentiores. At ubi Israelitæ viribus prævalent, nefas ullum inter nos relinquere idololatram; etsi tantummodo forte fortunâ inter nos commoretur, aut uno ex loco in alterum commeeat mercaturæ gratiâ. Imò nec pertransire terras finemus, nisi antè receperit septem præcepta Noachidis data. Quia dicitur, * *Ne commorentur in terra tua*: ne horæ quidem spatio. Si septem illa præcepta receperint; pro peregrinis ejusmodi habentur, quibus habitare in Israelitarum terra liceat. Nec habitare permittitur ejusmodi peregrino, nisi tempore jubilæi: extra id tempus nullus recipitur, nisi peregrinus justitiæ.

Nisi tempore Iubilei.] Arachin cap. viii, & Auctor noster in Halachoth Hifure Biha cap. xiv. In causa est, quod Israelita adstringatur ad victum iis suppeditandum. Id autem facilius fieri potest tempore Iubilæi; quo agros colere, & fructus colligere Israelitis non licebat.

Nisi peregrinus justitiæ.] Quomodo differat peregrinus justitiæ à peregrino habitationis, dixi ad §. 2.

פרק אחד עשר

אין הולכין בחקות
גוים ולא מרמין להן לא
במלבוש ולא בשער וכיוצא
בהן שנאמר ולא תלכו
בחקות הגוים ונאמר
ובחוקותיהם לא תלכו
ונאמר השמר לך פן תנקש
אחיהם הכל בענין אחד
הוא מזהיר שלא ידמה להן
אלא יהיה הישראל מובדל
מהן וידוע במלבושו ובשאר
מעשיו כמו שהוא מובדל
ואבדיל אתכם מן העמים :

ב לא ילבש במלבוש
המיוחד להן ולא יגדל
ציצת ראשו כמו ציצת ראשם
ולא יגלח מן הצדדים ויניח
השער באמצע כמו שהן
עושין וזהו הנקרא בלורית
ולא יגלח השער מכנגד פניו
מאן לאון ויניח הפרע
מלאחריו כדרך שעושין הן
ולא יבנה מקומות כבנין
היכלות של עכו"ם כדי
שיכנסו בה רבים כמו שהן

עושין וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה :

Non

Non sequentur (Israelitæ) gen-
tium statuta, nec similes erunt
vel vestium habitu, vel capillis,
& aliis id genus. Quia dicitur,
* *Neque ambulabit in statutis gen-* * *Levit. 20. 23.*
tium. Dictum quoque : *Cave ne*
post eas illaqueeris. Vtrumque hoc
eodem spectat : nimirum nequis
in re quapiam iis affimiletur, sed
dissimilis sit ; atque id ex habitu,
& actibus reluceat ; uti doctrina
ac sententia longe alia est. Vnde
dictum est, * *Et separabo vos à gen-* * *Ibid. 20. 26.*
tibus.

II. Non vestem induet genti-
libus peculiarem, non eorum in-
star capillis erit promissis, non
utrimque tondebitur, relictis in
medio capillis, nec à fronte præ-
cîdet capillos ab una aurium ad
alteram, relictâ occipitis coma,
quandoquidem is mos gentilibus.
Non ad modum, quo delubra ido-
lolatrica exstruuntur, ædificatu-
rus est, quò multitudo istic con-
veniat juxta ritus gentium. Quis-
quis aliquid istorum, vel his simile
committit, vapulat.

Non utrimque tondebitur relictis in medio capillis.] Rasuræ similis meminit Herodotus lib. iv. Macæ, inquit, λόφος κείρονται τὸ μὲν μέσον τῶν τριχῶν ἀνιέντες ἀυξέσθαι, πὲρ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείρονται ἐν χροστί. Cristas tondendo efficiunt. Nam in medio capillos sinentes crescere, hinc & inde ad cutem usque raduntur. Rectissime doctissimus Cochus observat, λόφον hinc cristam esse; quod malè Valla verterat *verticem capitis*. תריחז unde originem trahat, ignoro.

Nec præcidet capillos ab una aurium ad alteram.] Tonsuram designat, quam veteres nuncupavere. Ἐκτόριον κουράν. De qua Iulius Pollux : Ἐκαλεῖτο δὲ πρὸς κούρην καὶ Ἐκτόρειον κόμη πρὸς ἧς Φησὶν Ἀναξίλαος. Τὴν Ἐκτορείου τὴν ἐφίμερον κόμην.

Τιμαῖος δὲ τὴν κουράν παντὶ τῷ περὶ ἀλφειῶν μὲν δὲ τὸ μέτωπον λέγει, περικεχύσθαι δὲ τῷ τραχήλῳ. Heclorea verò tonsura quædam, ac coma item vocabatur : de qua Anaxilaus ait : Hecloream & amabilem comam. Timæus autem ait, in tonsura hac circa frontem quidem præcidi comam : ac posteriorem per cervicem diffinere. Tonsura huiusmodi etiam dicta est Theseia. Cujus rei causam adfert Plutarchus in vita Thesei, his verbis : Ἐστὺς δὲ ὅλην ἔτι τότε τὰς μεταβαίνοντας ἐκ παίδων ἐλθόντας εἰς Δελφὺς ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ τὴν κόμην, ἥλθε μὲν εἰς Δελφὺς ὁ Θησεύς, καὶ τόπον ἀπ' αὐτῆς τὴν Θησεΐαν ἐν νῦν ὀνομάζεσθαι λέγουσιν. ἐκείρατο δὲ τὴν κεφαλὴν τῇ περὶ αὐτὸν μόνον, ὡς περὶ Ὀμηροῦ ἔφη τὰς Ἀχαιῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα κουράς τὸ γένος Θησεΐας ὀνομάσθαι δι' ἐκείνον. Cum verò consuetudo foret, ut qui ex pueris excederent, Delphos profecti comæ primitias Deo consecrarent; adiit & Theseus Delphos, & locum hac quoque memoria ab eo Theseam vocari arbitrantur. Tonsum autem sinciput solum; ut de Abantibus refert Homerus : atque hoc est tonsuræ genus, quod ab eo dicitur Theseis. Negat Maimonides, Iudæis hunc morem sequi licere. Fecere tamen, si Nonno credimus, paraphrasi Ioan. cap. ii : ubi Galilæos ὀποδοκόμους appellat :

Χριστὸς ὀποδοκόμων μερόπων θοινήτορ λαῶν

κλήτος ἔλω σύνδορπός.

Christus retrocrinitorum hominum epulanti populo

Vocatus erat convivæ.

Non tamen assentio viro eruditissimo, qui existimat, idem esse ὀποδοκομαῖν, & περικυκλῆν τῆς κεφαλῆς. Siquidem potest quis promittere retro pendulos crines, et si κυκληδόν, sive ὑποτροχαλόν, hoc est, in orbem non fuerit detonsus.

מסתפר
מישראל כיון שהגיע
לבגרותו קרוב לשלוש
אצבעות לכל רוח שומט את
ידו ישראל שהיה קרוב
למלכות וצריך לישב לפני
מלכיהם והיה לו גנאי לפי
שלא ידמה להן הרי זה
מותר ללבוש במלבושן
ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין :

III. Israelita gentilem ton-
dens, ubi quasi ad tertium ab omni
parte comæ digitum pervenerit,
reliquo supersedebit. Israelita re-
gi (gentili) familiaris, quem co-
ram rege confidere est necesse,
si turpe fuerit non sequi morem
istic receptum, licebit indui ha-
bitu, qui ibi obtinet, ac eorum
instar caput tondebit.

ד אין מנחשין כגוים
שנאמר לא תנחשו כיצד
הוא הנחש כגון אלו
שאומרים הואיל ונפלה פתי
או נפל מקלי מידי אני
הולך למקום פלוני היום
שאם אלך אין חפצי נעשים
הואיל ועבר שועל מימיני
אני יוצא מפתח ביתי היום
שאם יצאתי יפגעני אדם
רמאי וכן אלו ששומעים
צפצוף העוף ואומרים יהיה
כך ולא יהיה כך שפולעשות
דבר פלוני ורע לעשות דבר
פלוני וכן אלו שאומרים
שחוט תרנגול זה שקרא
עירבי שחוט תרנגולת שקראה כמו תרנגול וכן השמים סימנין

IV. Non captabunt auguria
more gentilium : quia dicitur,
Non * utemini auguriis. Augurium
autem est, quando quis dicit : Si
ossa ori exciderit, aut baculus ma-
nui, non accedam hodie locum
istum : quia si id agerem, negotia
non succederent. Aut, si vulpe
dextram meam prætergressa, non
egrediar foribus domus meæ, ne
forſan egresso obviam fiat im-
pſtor. Itidem cum attendunt a-
vium cantus, atque inde colli-
gentes, ajunt : Hoc ita eveniet;
istoc facere expedit, illud non i-
tem. Similiter cum gallum jubent
necari, quia cacillet, aut gallinam
ob cantum. Etiam quando ali-
quod sibi signum statuunt, hoc

* Levit. 19. 26.

T

animo

לעצמו אם יארע לי כך וכך
אעשה דבר פלוני ואם לי
יארע לי לא אעשה כאליעזר
עבד אברהם וכן כל כיוצא
בדברים האלו הכל אסור
וכל העושה מעשה אפילו דבר מדברים אלו לוקה:

Augurium autem est.] Augurium hîc Maimonides describit. נחם
verbum natura μέσση. Aliquando est, explorare, indagare, prudentiâ ali-
quid assequi, ex rerum circumstantiis conjectare. Aliquando, omina captare,
auguria sectari. Vnde semper נחם lxx senes transtulerunt οἰωνίζεσθαι.
Quam latè se vox extendat, non facillè dixeris. Numer. xxiv. i. habe-
mus vocem נחם seu augurem. Nam ait S. S. הֲלֹךְ כְּפֶעֶם כְּפֶעֶם
לֹא הֵלֵךְ כְּפֶעֶם כְּפֶעֶם non iuit hac vice, ut antea, ad auguria captanda. Vult, ni fallor,
divinus Moses, Bilhamum, postquam iteratò advertisset, ex ore DEI
prospera omnia Israelitis portendi, noluisse tertio captare omina; sed,
quasi confidentem, jam ivisse, ut prosequeretur, quod spiritus Dei
dictaret. Respiciunt autem hæc verba ad caput superius, quo tradi-
tum erat, eum cæsis bestiis, & altari impositis, digressum; credo, ad
observanda prætervolantium avium omina, aut simile quippiam, quod
casu offeratur. Ita נחם Bilhami fuerit propriè augurium. Et cum
idem ait: נחם בְּיַמִּי וְלֹא קָדַם בִּי מֵרָאשִׁי, Non est
augurium, vel omen, contra Iacobum, nec divinatio contra Israelem. Atque inde
verba, Fortasse obviam fiet Deus mihi, &c., quamcunque rem ostenderit mihi,
indicabo tibi. i. e. videbo, quale mihi signum Deus offerat, & tibi renun-
tiabo. Gerundensis ad Deut. xvi. i. i. vult, נחם, & נחם esse species
generis קדם. Hoc μάγισ est senibus lxx: ut נחם κληδονίζεσθαι, נחם
οἰωνίζεσθαι. Rabbini ab נחם deducunt, ut notet temporum ob-
servatorem: alii, sed minùs verisimiliter, derivant ab נחם nūbibus: ut
mathematicum notet: alii ab נחם præstigiis uti: illud ab נחם, quia præstigia-
tor הוֹדוּ עֵינָיו, oculos eludit. Sed si, ut arbitror, ab נחם deducenda vox est:
liceat & dicere, נחם venire à speculando, proprieque notare *auspicum*,
ὀρεοσκόπεον. נחם autem sit, qui qualiacunque omnia vel signa attendit,
etiam terrestria: uti hic est in Maimonidæ descriptione.

Si offa ori exciderit.] Vt in tripudio solistimo; de quo Cicero lib. i. i.
de Divinat. Livius lib. x. & Festus.

Si vulpes

Si vulpes dextram meam, &c.] De divinatione ex vulpe, lupo, cane, quadrupedum aliis, vide eos, qui de Divinatione scripserunt. Hujusmodi auspicia pedestria dicebantur.

Avium cantus.] Oscines aves, cantu, ut præpetes volatu, auspici-
cium faciebant. Vide, præter alios, Agellium lib. vi cap. vi.

Quia cacillet.] Quod gallinæ proprium, ut est apud auctorem Philomelæ: *Cucurrere solet gallus, gallina cacillat.* Ut cantillo à canto: sic cacillo à caculo: quod Belgis itidem *Kakelen*. In Aldina, uti & veteri Veneta anni MDCCC LXXXVI, pro *cacillat* est *gracillat*. Sed sequor Mssos meliores: quos & Schottus expressit observationum Humanarum lib. ii cap. iii. Existimet aliquis, verti potuisse *propter pipatum*: quia id gallinarum proprium. Varro in Aboriginibus: *Mugit bos, ovis balat, equi hinnunt, gallina pipat, grunnt sus.* Sed puto Varronem pullum gallinaceum signare, cujus *pipare*, vel *pipire*: ut apud Columellam lib. vii cap. v. Imò & accipitri tribuit auctor Philomelæ. Quare nihil proprium magis cacillatione. Et tamen vocabulum id majoris esset auctoritatis, si scriptor Philomelæ esset Ovidius ipse, non Grammaticus quispiam, quod res clamat; atque is Christianus; ut extremi versus ostendunt.

Gallinam ob cantum.] De hoc, & aliis, Terent. Phorm. act. iv. sc. iv.

Quot res? postilla, monstra evenerunt mihi.

Introii in ædes ater alienus canis.

Anguis per impluvium decedit de tegulis.

Gallina cecinit: interdixit hariolus.

Aruspex vetuit ante brumam autem novi

Negoti incipere.

Vt fecit Eliezer, Abrahami servus.] Signorum, quæ homines petunt, alia certo judicio, alia temere petuntur: ut observat avus meus, Franciscus Iunius, ad xxiv. cap. Gen. in Analyfi. Quæ judicio certo petuntur, illa aut aperto Dei mandato, aut occulto ejus instinctu postulantur. Vtrumque autem à spiritu Dei est: quemadmodum à Gedeone, & Ionathane, factum legimus. Elihezeri postulatum ex instinctu Dei fuit; nempe recumbente eo in promissiones illius, quas ipse tum fide perceperat, tum Abraham, auctor itineris, pronuntiaverat. Vnde miror, Maimoniden petitionem Elihezeri inter illicitas reponere. Fortè putabat, tentationem Dei esse; quod tamen sentiendum non est. Melius Moses Gerundenfis verba hæc ait prolata דרך חלל *per modum rogantis*. Gemara Holin cap. vii. ait, כל נחם מאינו כנחם אליעזר עבד, *Quæcunque conjectio non est instar conjectionis* אברהם וכיוצא בן סאול אינו נחם.

Elihezeris servi Abrahami, & Ionathanis, filii Sauli, non est conjectio. Mens ejus dicti, juxta Hebræos tantum licitum esse divinandi illud genus, quo, ante eventum rei, homo signum aliquod concipiat; ex cujus eventu conjectet, quid sibi faciendum sit. Quia si signum illud, quod animo concepit, eveniat, ipse Deus videatur consilium ejus approbare. Itaque posse aliquem exemplum Elihezeris, & Ionathanis, sequi: at si res quæpiam foruit evenierit, priusquam homo secum signum aliquod conciperet, uti si inopinanti lupus offeratur; non licere id pro omine habere.

ה מ' שאמר דירה
 זו שכנתי סימן טוב היתה
 עלי אשה זו שנשאתי
 ובהמה זו שקנתי מבורכת
 היתה ומעתה שקנתי
 העשרתי וכן השואל להניח
 אי זה פסוק אתה לומר אם
 אמר לו פסוק מן הברכו
 ישמח ויאמר זה סימן טוב
 הואיל ולא כיון מעשיו ולא
 נמנע מלעשות אלא עשה
 סימן זה לעצמו לדבר שכבר
 היה הרי זה מותר:

V. Dixérít aliquis, Ex quo domum hanc extruxi, aut mulierem hanc duxi, aut animal hoc emi, prospère mihi res cessere; quippe opibus sum auctus. Item, interroget quis puerum; quem versum didicerit; atque ille referat versum quempiam ex benedictionibus: tum (alter) subjiciat, bono se id omni ducere: tantum ne propterea progrediatur in opere, vel ab eo cesset: sed duntaxat pro signo habeat rei jam præteritæ. Sanè pacto isto pro licitis habentur.

Ex quo domum hanc extruxi.] Holin cap. vii. legas בית תימך ואם Domus, puerulus, & mulier, ametsi non sint auguria, sunt signa. Id est, si post ædificationem aut emptionem domus, alicui fortuitum aliquid evenierit, lætum aut improspèrum, potest hoc habere pro lætitiæ aut tristitiæ signo, & conjectare inde, rectè, an malè fecerit. Ideoque licet dicere puero, פסוק לי פסוקך Recita mihi versum tuum; ut si versus fuerit tristis, tristitiam; si lætus, gaudium inde capiat. Hoc, inquit Maimonides, post rem jam peractam facere conceditur: at non ita conjectare dicit de re futura; quia omen tale possit hominem impellere, ut idcirco hoc, vel illud faciat, ab altero autem abstineat: idque ille fieri debere negat. Sed aliter Hebræorum aliis visum.

Nam

Nam eodem cap. Holin legas, R. Iohanan, cum Babylonem petiturus esset ad visendum Semuelem, iussisse, puerum quempiam sibi recitare versum, quem didicisset: eumque protulisse verba Samuel xxviii. 3: *Et Semuel mortuus est*: indeque conjectasse, mortuum iam esse Semuelem, quem invisere volebat, eoque itinere abstinuisse. Idem ab aliis magistris factum. Volunt etenim Thalmudici, postquam Prophetæ esse desierunt, sæpe pueros futuros solitos prædicere, & esse vaticinium aliquod in versu hoc, vel illo, quem à S. Scriptura protulissent. Cæterum talia pro omine habere, nefas omnino videtur: & ex Hellenismo hoc tractum, non obscure observasse mihi videor. Ait enim Plutarchus lib. de Iside & Osiride, Ægyptios putare, παιδάκια πανικλὴ δύαμιν ἔχειν, καὶ μάλιστα τῶν τούτων ὁ τεύεσθαι κληδόνι παιζόντων ἐν ἱεροῖς καὶ Φθελγομένων ὅ,τι ἂν τύχῃσι, pueros facultate divinandi esse præditos, & maximè ominis loco accipi, siquid ii in templis ludentes fortè pronuntient, Addit, superstitionem inde natam, quod Isis, quærens arcam, cui Osirin Typhon incluserat, cum ex cæteris nihil rescisceret, tandem quod vellet, ex pueris cognoverit, qui arcam natantem in flumine viderant. Simile & huic alterum sortium genus, ex nobilis poetæ versibus: quod παῖδες ὁδομαντείας dixere. Eoque pertinent sortes Virgilianæ; de quibus Spartianus in vita Hadriani. Quid, quod Christiani nonnulli itidem ex Sacrae Scripturae loco, qui aperienti eas se forte fortuna primò obtulisset, quid faciendum, futurumve esset, statuebant, oraculi id loco habentes? ut ex Gregorii Turonensis lib. iv, & v, constat. Etiam mos gentibus fuit, ut si in negotio quopiam minus viderent, quid facto opus foret: in publicum prodeuntes, vocem, quam audirent, pro omine haberent. Nec multum abludit, quod Cicero II. lib. de Divinat. refert: Cum, inquit, M. Crassus exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricæ Cauno advectas vendens, Cauneas, clamitabat. Dicamus si placet, monitam ab eo Crassum, caveret, ne iret. Veteres quippe Romani V consonum pronuntiabant ut Germani W: nempe cave, quasi esset cave: ita ut Cauneas sonaret, quasi cave ne eas. Hebræi, qui licita hæc censent, ed ajunt pertinere illud Iesaiæ xxx. 21: *Et aures tuæ audient à tergo tuo dicentium, Hæc illa est via, incedite per eam, cum dexteram aut sinistram petetis.* Eodem etiam referunt, quod Iud. vii. 11 Deus jubet, Gideonem ire ad castra Midianitarum, & audire, quos inter se sermones habeant. Sed profectò quantum hæc distant, ut quis istoc agat ex mandato Dei, & absque illo! quorum posterius quin superstitiosum sit, minimè dubitandum.

וְאִיזֵהוּ קוֹסֶס זֶה

הַעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה מִשְׁאֵר

הַמַּעֲשִׂיּוֹת כְּדִי שִׁישׁוּב

וּתְפַנֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל

הַדְּבָרִים עַד שִׁיאֲמַר דְּבָרִים

שֶׁתִּידָּם לֵהוֹיָהּ וַיֹּאמֶר דְּבָר

כִּי פְלוֹנִי עָתִיד לֵהוֹיָהּ אוֹ אֵינוֹ הוּוֹה אוֹ שִׁיאֲמַר שְׂרָאוֹי לַעֲשׂוֹת כֵּךְ

הוֹהֵרוּ מִכָּךְ :

VI. Cujusmodi est divinator?

Qui hoc, vel illud agit, cogitationibus nulli intentis rei, donec futura prædixerit, statuendo, hoc vel illud futurum, aut istoc vel aliud facere oportere. A cuiusmodi cavendum nobis.

[Cujusmodi est divinator?] קסס, quod Maimonides usurpat, nunc in bonam, nunc malam partem sumitur. In malam passim accipi videas: ut cum signat divinationem eam, quæ præstigiis fit, aut malorum spirituum commercio. Vt Sam. xxviii. i. קסמי לי באוב, divina quæso mihi per Pythonem. Vnde D. de Pomis inquit: חלה כוללת לכל מיני חרטימות לראות את הנולד כמו גיאומנטיקה נגדומנטיקה אונומנטיקה קירומנטיקה ואחרים וזולתם: generale vocabulum diversis divinandi generibus: ut sunt γεωμαντική, γεομαντική, νεκρομαντική, ονομαντική, χειρομαντική, aliaque præterea. Geomantiam designat Maimonides, cum seq. §. ait, divinantium nonnullos uti arenâ. Morem eorum circulum aut lineas terræ inscribendi, & spatia ad certam normam distinguendi, memorare hic supervacuum est: quippe vana hæc, & aliis plusquam satis memorata sunt. Et fortassis קוסמים peculiariter iidem erant, qui γεομάντεις, quos Orienti notissimos fuisse, dubitandum non videtur. Tradit Leo Africanus lib. i. i. hanc divinationis speciem maximè apud Africanos in usu esse. Et qui ea utuntur, vocari Muhazzimin.

[Cogitationibus nulli intentis rei.] Designat alienationem mentis attonitæ cum impotentia sui: sive vehementem imaginationem, qua sic abripitur animus, ut quasi extra hominem sit, corporeasque functiones negligere prorsus videatur. Έκστασις dixere, quæ vox & sanctis convenit prophetis. Est enim vox media: unde Tertullianus lib. de anima: Ecstasis hoc operatur de suo proprio, ut sic nobis sapientiæ imaginem inserat, ut errorum. In divinis vatibus SS. Patres etiam καλοχλω vocant: quando ita animus Spiritu S. afflatur, ut terrena negligens, à sensibus corporeis vacuus, solum divinis se occupet.

VII. Sunt

וְיֵשׁ מִן הַקּוֹסְמִים

שֶׁמֶשְׁמֵשׁ בַּחוּל או

בִּאֲכָנִים וְיֵשׁ מִי שְׂגוּהָר

לְאֶרֶץ וְצוּעַק וְיֵשׁ מִי שִׁסְתַּכֵּל

בְּמִרְאָה שֶׁל כְּרוֹל או

בְּעֵשֶׂשִׁית וּמִדְמִין וְאוֹמְרִים

וְיֵשׁ מִי שְׂאוּחוֹ מִקֵּל בִּידוֹ

וְנִשְׁעַן עָלָיו וּמַכָּה בּוֹ עַד

שֶׁתִּפְנֶה מִחֲשַׁבְתּוֹ וּמִדְבָּר

הוּא שֶׁהַנְּבִיא אוֹמֵר עִמִּי

בְּעֵצוֹ יִשְׁאַל וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ :

VII. Sunt inter divinatores,

qui utantur arenâ, vel lapidibus :

sunt item, qui humi procumben-

tes divinent : alii etiam, qui specu-

lum ferreum, vel vitreum vas in-

spiciant, ac ubi secum cogitarunt,

proloquantur. Sunt itidem, qui

arrepto in manum baculo eidem

innitantur, mox terram percu-

tiant, donec cogitata proferant.

De hoc propheta ait : *Populus* * *Hof. 4. 11.*

meus lignum suum consulit, ut baculus

ejus indicet ipsi.

Vel lapidibus.] λιθομανείαν designari dixeris : de qua pauca apud veteres leguntur. Volunt signari ab Orpheo, ubi de Siderite lapide agit : meminisse item Iamblichum. Etiam existimant, ad hanc divinationis speciem respici Levit. xxvii, 1. ubi prohibentur אֲבָן תַּסְכִּית, quod transferunt lapidem imaginationis. Sed melius ii, qui lapidem figuratum vertere. Chaldaeus, אֲבָן סִיגָרָה habet, lapidem adorationis. Arabs

حجره من روقه lapidem pictum. Græci λίθον σκοπόν.

Qui humi procumbentes divinent.] Extasin patientes intelligere videtur.

Qui inspiciant speculum ferreum.] Exemplum apud Spartianum habes de Iuliano; qui sic Severi adventum, & Iuliani decessionem, vidisse dicitur. καλοπρεσομανείαν vocant.

Vel vitreum vas.] γαστρομαντεία hæc nuncupatur : nempe ὁπὸ τῆς γαστρῆς, vase vitreo, ac ventricoso. Genus hoc divinationis est & Turcis in usu. Leo Africanus lib. iiii. cap. de fatiloquis : Alii, inquit, aquam cavitino vitreo infusam, olei guttulâ admixtâ, lucidam & transparentem reddunt, in qua tanquam in speculo demones confertim se videre affirmant, qui exercitum numerosum repræsentant, quorum nonnulli in itinere sunt, alii rivum transmittunt, alii terrestre prælium gerunt : quos ubi quietos vident, de rebus quas scire cupiunt interrogant : demones porro nutibus respondent, vel aliquo manuum vel oculorum indicio : adeo temeraria atque damnanda est horum hæc in re credulitas. Vitreum illud

illud vas pueris interdum, vix octavum egressis annum, in manum dant, à quibus
num hunc vel illum viderint demonum, interrogant. Non absimilis huic est
λεκανομαντεία: cuius & Tzetzes meminit Chil. II. 44. de Proteo:

Ἐγὼ δὲ λεκανόμαντιν τοῦτον τὸν ἄνδρα λέγω,

Ἄπαντα περὶ δεικνύοντα ταῖς λεκανομαντείαις.

Ego verò per pelves vaticinatum hunc virum dico,

Omnia præmonstrantem divinationibus per pelves.

[Qui arrepto in manum, &c.] Refert locum Hoseæ ad ῥαβδομαντείας: quodd & B. Hieronymus facit. Iarchi, & Aben Ezra, accipiunt de simulachro ligneo: & ita quoque Jonathan transtulit; quem libentiùs sequar, quia simplicius videtur. Quamquam non ideo improbem opinionem alteram. Nam ex Herodoto lib. iv. constat, Scythas virgis in divinando usos: sed alio modo, quàm hic Maimonides tradit. Nam illi virgas singulas humi sternebant, ac vaticinantes interea prehendebant eas, componebantque. Vide etiam Strabonem de Persarum Magis lib. xv.

ח אסור לקסום
ולשואל לקוסם אלא
שהשואל לקוסם מכין אותו
מכת מדרות אבל הקוסם
עצמו אם עשה מעשה מכל
אלו וכיוצא בהן לוקה
שנאמר לא ימצא בך קוסם
קסמים:

* Dent. 18. 10.

VIII. Divinare prohibemur, ut & divinatore consulere: eo-
que hoc qui egerit, poena rebel-
lium afficitur. Ac divinator ipse,
siquid horum, vel illis simile ege-
rit, vapulat. Quoniam dicitur:
Nec * reperiat in te divinatione di-
vinans.

ט איזהו מעונן אלוניות
עתים שאומרי באצטגניות
יום פלוני טוב ויום פלוני רע
ראוי לעשות בו מלאכה
פלונית שנה פלונית או
חודש פלוני רע לדבר פלוני:

IX. Cujusmodi est mathema-
ticus? Sunt ii, qui distinguunt
tempora, & ex astris prædicunt,
hunc illumve diem faustum esse
vel infustum; vel annum hunc,
aut mensem, certo negotio vel
convenire, vel infelicem fore.

Cujusmodi

Cujusmodi est Mathematicus?] Censeo, quoniam eosdem esse, ac חכמים, Qui eo differunt מרים, quod hi ex siderum constitutione futura divinent: illi ex siderum dispositione statuunt, ecquid, quod animo agitant, feliciter sit successurum, necne. Ita distinguit Aben-Esra. Priores illi, quos מעון, & חכמים, vocari dicebamus, Græcis ὡροσκόποι nuncupantur, & ars ipsa ὡροσκόπια, quando ex hora natali, & constitutione astrorum, fatum alicujus dijudicabatur: unde ὡροσκόπων ἀστὴρ, stella natalitia, quæ observatâ nativitatis horâ futurorum eventus ostendit. Veteribus ad hanc rem usurpati Genethliaci, Mathematici, ac Chaldæi; quibus ars ista propria. Vnde artem Chaldaeam Tacitus vocat. Sed מעון esse dicebamus, qui siderum adspectu operantur. Estque ab עונס, id est, decretum ac statutum tempus. Ergo non incommodè verteris, temporarii. Iubent enim in agendo aliquid observare tempus. Nec tamen id faciunt more Romano, quibus ater dies, quo cladem ab hoste accepissent: sed Ægyptio ritu; unde & diebus Ægyptiis nomen, sine dubio ab superstitione Ægyptia, quæ siderum conjunctionem & oppositionem attendebat: atque inde de influxu in inferiora hæc colligens, judicabat, ecquid eo die agere oporteret. Putant huc respexisse B. Apostolum Paulum ad Galatas IV: *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos.* Vbi, nisi fallit inscriptio, sic B. Ambrosius: *Dies observant, inquit, qui dicunt, ut puta, Crastino proficiscendum non est: post crastinum enim non debet aliquid inchoari: & sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus Lunæ perscrutantur, dicentes utpote, Septimâ lunâ instrumenta confici non debent: nonâ lunâ servum, emptum ut puta, domum ducere non oportet: & per hæc facilius solent adversa provenire, &c.* Tandem ait: *Hac superstitione utuntur, quæ longè debet esse à servis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligatur; nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum. Prosperè enim potest cedere, quicquid simpliciter sub Dei devotione fit.* B. August. Comment. in cap. xv. Epist. ad Galatas, id vocavit, *tempora rerum agendarum à Mathematicis accipere.*

אסור לעונן אע"פ שלא
עשה מעשה אלא הודיע
אותן הכובים שהסכלים
מדמין שהן דברי אמת
ודברי חכמה: וכל העושה

X. Tempus certis rebus assignare, etsi (secundum hoc) non opereris, nefas est: sed vanitas ejus detegenda, quando quid pro re vera, ac sapientum sententiâ, habent stolidi. Quicunque autem juxta

V

tempus

* Levit. 19. 26.

מעשה מפני האצטגנינות
וכיון מלאכתו או הליכתו
באותו העת שקבעו הוברי
שמים הרי זה לוקה שנאמר
לא תעוננו וכן האוחז את
העינים ומדמה בפני הרואים
שעשה מעשה תמהון והוא
לא עשה הרי זה בכלל
מעונן ולוקה :

Injuxta tempus ab Astrologis statutum.] De hoc discrimine temporum, juxta Chaldaeos five Babylonios, etiam veterum plerique accipiunt locum Pauli ad Gal. iv. 10. *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos.* Vide August, epist. cxix, & Enchirid. cap. lxxix. Sed rectius Chrysostomus, Hieronymus, alii, de Iudaicorum festorum observatione interpretantur: uti de noviluniis, festo tabernaculorum, anno septimo, & aliis id genus: cujusmodi legales dierum observationes pseudoapostoli urgebant.

יא אי זהו חובר זהו
שמדבר בדברים שאינן
לשון עם ואין להם ענין
ומעלה על דעתו בסכלותו
שאותן הדברים מועילים עד
שהן אומרים שהאומר כך
וכך על הנחש או על העקרב
אינו מויק והאומר כך וכך
על האיש אינו ניווק ומהן
אוחז בידו בעת שמדבר
מפתח או סלע וכיוצא
בדברים האלו הכל אסור :

XI. Qualis est incantator?
Qui verbis utitur nulli genti usi-
tatis, & nihil significantibus, stul-
titiaque hac aliis it persuasum, ver-
ba ista prodesse. Ita dicunt, Si-
quis hæc, vel ista profatus sit co-
ram serpente, aut scorpione, nihil
damni dabit: vel si protulerit
in virum, nocere is non poterit.
Sunt in his etiam, qui, inter lo-
quendum, clavem arripiant, aut
nummum, vel hujus generis aliud.
Omnia verò hæc nefaria habentur.

Qualis

Qualis est incantator.] חֹכֵר *incantator* à חָכַר. Hoc notat *associare, conjungere*. Sed cur inde incantatori sit nomen, non satis est apertum. Communior est opinio, ex eo esse, quia incantatores sic serpentes, aliaque noxia sociant animantia, ut nullam afferant noxam. Hebræi enim interpretes exponunt, *sociare animalia per incantationes*. Vnde חֹכֵר גָּדוֹל, & חֹכֵר קָטָן, pro magnis & parvis animalibus, quæ incantantur. Alii censent, attendi societatem & consortium incantatoris cum dæmone. Quid si & tertiam in incantatione addamus societatem? puta verborum, & venenorum. Seneca Medea:

Addit venenis verba non istis minus Metuenda.

Interea metuo, nequid horum vera sit nominis causa: ac potius alia, eaque minus obvia fuerit verbi חֹכֵר significatio, unde חֹכֵר derivetur.

Clavem arripiant.] *Κλειδομαγείας* nomen inde ortum: cujus superstitionis hodieque reliquiae manent.

יב והחֹכֵר עצמו שאחו

בִּידוֹ כְּלוֹם אוֹ שְׁעִשָּׂה

מַעֲשֵׂה עִם דְּבוּרוֹ אֲפִילוֹ

הִרְאָה בְּאֶזְבְּעוֹ הָרִי. וְהִי

לֹקָה שֶׁנֶּאֱמָר לֹא יִמָּצֵא בָךְ

וְגו' וְחֹכֵר חֹכֵר אֲבָל אִם

אָמַר דְּבָרִים בְּלִבּוֹ וְלֹא

הִנִּיד לֹא אֶזְבַּע וְלֹא רָאָה

וְלֹא הָיָה בִּידוֹ כְּלוֹם וְכֵן

אָדָם שֶׁאָמַר עָלָיו הַחֹכֵר

אוֹתוֹן הַקּוֹלוֹת וְהוּא יוֹשֵׁב

לִפְנֵי וּמִדְּמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹרָה

הַנָּאָה מִכֵּין אוֹתוֹ מִכָּת

מִרְדּוֹת מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּתָּף

בְּסִכְלוֹת הַחֹכֵר וְכָל אוֹתוֹן

הַקּוֹלוֹת וְהַשְּׁמוֹת הַמְּשֻׁנִּים הַמְּכֻעָרִי לֹא יִרְעוּ וְגַם הֵיטֵב אֵין אוֹתָם:

XII. Incantator quippiam

manu prehensens, aut verbis (a-

pud incantatores) receptis opus

peragens, vel etiam digito quid

demonstrans, plectendus est, quia

dicitur: *Ne * inveniatur inter vos*

.... incantans incantationem. At quid

si verba protulerit absque digiti

vel capitis motu, nec quicquam

manu tenuerit? Sic quoque is,

coram quo verba sint prolata,

modò ille iis fidat, ac profore sibi

habeat persuasum, plectendus est

verberibus rebellionis, quia par-

ticeps fit stultitiæ incantatoris.

Omnia autem verba nomináque

illa mutata ac turpia, nihil boni vel

mali adferent.

* Deut. 18. 10.

יג מי שנשכו עקרב או
נחש מותר ללחוש על
מקום הנשיכה ואפילו
בשבת כרי לישב דעתו
ולחוק לבו אעפ שאין
הדבר מועיל כלום הוא
ומסוכן הוא התירו לו כרי
שלא תטרף דעתו עליו:

XIII. Si quem scorpio, aut
serpens momorderit, possit parti
corporis læsæ adhibere incanta-
tionem; idque vel sabbatho ipso:
nempe ut animus sic conquiescat,
& cor firmetur. Vt cumque enim
nihil incantamentum juvet: per-
mittitur tamen, quia periculosum
est animo persistere sic pertur-
bato.

Possit parti corporis læsi adhibere incantationem.] Sanedrin cap. xi. §. i.
inter eos, quibus non est חלק לעולם הבא *sortis futuri sæculi*, reponitur
הלוואה על המכה, *qui plagæ adsuscitat* verba certa. Erant ea Exod. xxv. 26.
כל המחלה אשר ממתי במצרים לא אסים עליך כי אני ה' רופאך *Omnem languorem,*
quem imposui Aegypto, non imponam tibi. Nam ego dominus medens tibi.
Solebant autem despuere in terram incantatores illi, quod conjunctum
cum irreverentia nominis divini. Vnde R. Iohanan Misnam tantum
accipiendum putabat כרוקק לפי מאין מזכירין מס ממים על הרקיקה *de eo, qui*
despuit. Quia nomen Dei proferendum non est ad sputi ejectionem. Alii verò
id illicitum quoque rebantur, quamvis nec Dei nomen efferretur, nec
spueretur. Id concedebant, ut quis valetudine prosperâ fruens legeret
certa Psalmorum verba, quo iis ceu φυλακτικῶν adversus dæmones
& improspera muniretur. Vide eruditissimi Cochi notas ad citatum
locum. Itaque verba Deut. cap. v: quæ incipiunt שמע ישראל *Audi Israel*
(unde & קריאת שמע appellantur) usque ad במערךך *in portis tuis*, quoti-
die mane & vesperi legunt, & schedulæ inscripta gerunt, ut noxia quæ-
que averruncant. Perinde atque Turcæ tutos se adversus omnia peri-
cula arbitrantur, si precatiunculas suas circumgestent. Totam rem ni-
hil præter superstitiones illicitas continere, manifestius est, quam ut ad-
moneri debeat. Ad eas autem Iudæorum maximè proni sunt Caba-
listæ; quorum regulis præstigiatores in Africa uti, tradit quoque
Io. Leo Africanus lib. i. i.

XIV. Qui

יך הלוחש על המכה
וקורא פסוק מן התורה וכן
הקורא על תינוק שלא
יבעת והמניח ספר תורה או
תפלין על הקטן בשביל
שישן לא די להם שהם
בכלל מנחשים וחברים
אלא שהן בכלל הכופרים
בתורה שהן עושין דברי
תורה רפואת גוף ואינן אלא
רפואת נפשות שנאמר ויהיו
חיים לנפשך: אבל הבריות
שקרא פסוקין ומזמור
מתלים כדי שתגן עליו זכות
קריאתן וינצל מצרות
ומנזקים הרי זה מותר :

XIV. Qui vulneribus incantant, è Lege versum legendo; qui ve super puero legerit, ne conturbetur; aut qui librum Legis, vel phylacteria puerulo imposuerit, ut somnum capiat: hi, ut generali conjectorum ac incantantium appellatione continentur; ita etiam comprehenduntur amplo eorum vocabulo, qui Legem negant. Siquidem verba Legis (juxta eum) medicinam faciunt corporalem, cum solum animis medeantur: quia dicitur, * *Et erunt vita anime tue.* At si quis sanus versiculum legat, vel psalmum, ut protectionem legendo promereatur, angustiasque & damna evitet; ejusmodi sanè nihil illiciti facit.

* Deut. 14. 19.

Phylacteria.] תפלין Chaldæis, & Rabbinis, dicitur frontale, & armilla, quædam continens minuto caractere exscripta è lege Dei. Frontale apponebatur fronti super intercilium, hoc est, locum inter oculorum cilia interjectum. Armilla alligabatur manui sinistræ. *Φυλακτήρια* dicuntur Matth. cap. 23. 11. S. quasi dicas *conservativa*: nimirum quia proforent ad memoriam Legis melius conservandam. Ait ibi Christus, dilatasse ea Scribas, ac Phariseos: puta ut longius illa conspicerentur, eoque ipsi legis crederentur observantiores. Græcam autem vocem retinimus cum vulgato interprete. Ex Maimonide verò hic videmus, coepisse ea quoque adhiberi ad res procurandas, quæ corpus spectarent. Quomodo nempe initium Evangelii Ioannis à nonnullis adhibetur morbo avertendo. Hoc sensu *Φυλακτήρια* dicantur, non à memoria, sed valetudine conservanda. Latini ab amoliendo vocant *amoleta*. Glossæ Philoxeni: *Amoletum, Φυλακτήριον.*

מן אי והו דורש אל
המתים זה המרעב את
עצמו והולך ולן בבית
הקברות כדי שיבא מת
בחלוס ויודיעו מה שישאל
אליו ויש אחרים שהם
לובשים מלבושים ידועים
ואומרים דברים ומקטירין
קטורת ידועה וישנים לבדן
כדי שיבא מת פלוני ויספר
עמו בחלוס יכללו של דבר
כל העושה מעשה כדי
שיבוא תמה ויודיעו לוקרה
שנאמר לא ימצא בך מעביר
וגו' ודורש אל המתים :

* Deut. 7. 2.

Quis est, qui mortuos consulit.] Sive *necromantis*. Latiùs verò patet *necromantæ* appellatio, quàm Maimonides hic describit. Nam & sic vocantur, qui carmine, virgâ, circulo magico, (ut mittam herbam Osiritim, viscus lyncis, oculos draconis, & alia id genus sacramenta dæmoniaca, quæ & ipsa per se nihil possunt) animas se excire ab inferis arbitrantur, ut ab iis non in somnio, sed vigilantes accipiant responsum, sive per os cadaveris recentis ac calidi, sive etiam eo absente. De istis vide, qui de Divinatione scripserunt: in his Georgium Raguseum, Theologum ac Medicum Patavinum, lib. II, de Divin. epist. VII.

ין אסור לשאול בעל
אוב או בעל ידעוני שנאמר
לא ימצא בך מעביר וגו'
ושואל אוב וידעוני נמצאת
למד שבעל אוב וידעוני

* Deut. 18. 10. 11

XV. Quis est, qui mortuos consulit? Qui, ubi fame se afflixit, in cœmeterium abit, atque ibi decumbit, donec in somnio ei mortuus appareat, ac indicet, quod quærebat. Tales quoque, qui, certo vestis genere induti, verba consueta proferunt, & ex more suffitum faciunt, hinc soli dormiunt, quò mortuus, quem expectant, accedat, ac in somnis sermonem secum habeat. Sententia de his ejusmodi est, quisquis de re ulla à mortuis responsum poscit, plecti verberibus oportere. Quippe dictum: * *Ne inveniatur inter te qui traducat, . . . & necromantis.*

XVI. Pythonem, vel ariolum consulere prohibemur. Nam dicitur, * *Ne inveniatur inter vos traducens . . . & consulens pytho-nem, vel hariolum.* Comperimus autem pythones, & hariolos, lapidibus

עצמן בסקילה והנשאל בהן
באזהרה ומכין אותו מכת
מרדות ואם כיון מעשיו
ועשה כפי מאמרו לוקה:
והמכשף חייב בסקילה
והוא שעשה מעשה כשפים
אבל האוחז את העינים
והוא שיראה שעשה והוא
לא עשה לוקה מרדות מפני
שלאו זה שנא' במכשף
בכלל לא ימצא כך הוא
ולאן שניתן לאזהרת מיתת
ב"ד הוא ואין לוקין עליו
שנא' מכשפה לא תחיה:

dibus obrui: qui verò eos consu-
lunt, increpari, & rebellium icti-
bus plecti. Quod si qui ad eorum
præscriptum actiones suas com-
posuerint; vapulant. Præstigia-
tor lapidatur: nempe qui reapse
præstigiola facit. At qui oculos
eludit, nec ea præstat, quæ facere
videtur, poenâ rebellium afficitur:
quia interdictum hoc de præsti-
giatoribus continetur sub genera-
li illo: * *Ne inveniatur apud te.* Ac * *Ibid.*
interdictum hoc poenam habet
mortis à senatu irrogandæ. Non
enim tantummodo vapulat, quia
dicitur: * *Præstigiatrix ne finito* * *Dent. 7. 26.*
vivere.

[*Nempe qui reapse, &c.*] Maimonides duo hic statuit genera præsti-
giarum: unum dæmoniacum, alterum delusorium. Prioris generis
præstigias exercebant Iannes & Mambres, qui se Mosi opposuerunt
coram Pharaone. Tales ait Maimonides lapidandos. Alterius gene-
ris præstigiis utuntur agyrtæ, & circulatores: quarum effectus non
sunt qui videntur, nec ab dæmonum commercio proveniunt, sed ma-
nuum agilitate. Hujusmodi impostores verberibus afficiendi, juxta
Maimonidem.

[*Interdictum hoc de præstigiatoribus.*] Nempe de præstigiatoribus
priori loco memoratis, hoc est, commercium cum maligno spiritu ha-
bentibus: quos lapidibus obruendos, Maimonides ait. Ratio adfer-
tur, quia interdictum hoc speciale continetur sub generali, cujus poena
mors. Ut minimè satis sit, si verberibus multis durisque excipiantur.
Vti fit in præstigiatoribus, qui hominibus agilitate quadam illudunt.

ינ ודברים האלו כולן
דברי שקר וכזב הן והם
שהטעו בהן עובדי כו"ס

XVII. Omnia verò ista sunt
fraudulenta, ac falsa: perque ea
idololatrarum primi seduxerunt gen-
tes.

הקדמונים לגויי הארצות
כדי שיהנו אחריהן ואין
ראוי לישראל שהם חכמים
מחוכמים להמשך בהבלים
אלו ולא להעלות על לב
שיש תועלת בהן שנאמר כי
לא נחש ביעקב ולא קסם
בישראל ונאמר כי הגוים
האלה אשר יורש אותם

* Num. 23. 27.

* Dent. 18. 19.

אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו':

Omnia verò ista sunt fraudulenta.] Mens Maimonidæ est, nihil esse nisi præstigias, & imposturas, quia nulli sint dæmones. Eadem in opinione fuit R. Aben Êfra: & uterque putat, Scripturam hæc non prohibere, quia revera talia fieri possint; sed quia per imposturas fieri credebantur. Quam tamen opinionem rejiciunt Gerundensis, Abrahanel, & Rabbiorum alii; qui persuasum habent dæmones à Deo creatos, ut instrumenta iræ forent; unde eos vocant חלסי חלה *angelos pœnæ*, aut *tormenti*. Et huc allegant verba Davidis Psalm. LXXVIII. 49. *mittens angelos malos.* & Proverb. XVII. 11. *Rebellionem querit malus, & angelus crudelis mittetur contra eum.*

יח כל המאמין בדברים
האלו וכיוצא בהן ומחשב
בלבו שהן אמת ודברי
חכמה אבל התורה אסרתן
אינו אלא מן הסכלים
ומחסרי הדעת ובכלל
הנשים והקטני שאין דעתן
שלמה אבל בעלי החכמה
ותמימי הדעת ידעו בראיות

ברורות שכל אלו הדברי שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא
vetita

tes. Nec decet Israelitas, sapientia eximios, vana ejusmodi sectari; imò ne quidem cogitandum iis, utilitatis inde quippiam redundare. Quippe dicitur: * *Non est conjector in Jacob, nec incantator in Israel.* Item, * *Nam gentes iste, in quarum hereditatem tu venis, mathematicos, & omina considerantes audiebant: at tu non ita, &c.*

XVIII. Si quis his rebus, vel similibus, habuerit fidem; cogitans veras esse, ac sapientiam continere, quamvis legibus Mosaicis prohibeantur: pro insano, simulque imperito haberi debet, puerisque & mulieribus accensendus, quorum ratio est imperfecta. Sapientes verò & eruditi certis indiciis sciunt, quæcunque in Lege

תהו והבל שנמשכו בהן
חסרי הדעת ונטשו כל דרכי
האמת בגללן ומפני זה
אמרה תורה כשהוהירה
על כל אלוההבלים תמים
תהיה עם השם אלהיך :

vetita sunt, non sapientiae opera
esse; sed inania ac stolidia; eoque
imperitos illa amplecti, relictâ,
quæ ad veritatem ducit, viâ. Ideo-
que in Lege, ubi à vanis istis de-
hortatur, scriptum est: * *Perfectus* * *Deut. 18. 13.*
eris cum Domino Deo tuo.

פרק שנים עשר

CAPVT XII.

אין מגלחין פאתי
הראש כמו שהיו עושין עובדי
כו"ם וכומריה שנא' לא
תקיפו פאת ראשכם וחייב
על כל פאה ופאה לפיכך
המגלח שני צעדיו אפילו
בבת אחת והתראה אחת
לוקה שתיים אחד המגלח
העיוות בלבד ומניח שער
כל הראש או המגלח כל
הראש כאחד לוקה הואיל
וגילח הפאות.

NEquis more illo, quo idolola-
træ, eorumque sacerdotes so-
lent, extremam cæsariem ton-
deat: quia dicitur, * *Ne circumton-* * *Levit. 19. 27.*
dete latus capitis vestri. Reus autem
aliquis fit ob quodque ejus latus.
Propterea qui utrumque latus de-
tondet, utcunque semel duntaxat
admonitus fuerit, bis vapulat.
Perinde etiam est, utrum quis la-
tera tantum, alios relinquens ca-
pillos, detondeat, an cæsariem re-
scindat universam. Vterque enim,
quia totonderit latera, vapulat.

Extremam cæsariem tondeat.] Vide Levit. xix. 27. Theodotio vertit,
οὐ κυκλώσετε τὸ φαῶδ τῆ κεφαλῆς σῆ. Vbi videmus, retinuisse vo-
cem φῶδ. Aquila pro eo habet κλίμα. Nam vertit, οὐ περικυκλώ-
σεις τὸ κλίμα τῆ κεφαλῆς σῆ. Est id capitis inclinatio, sive declivi-
tas, vel devexitas. Pro quo alii dixerunt, *angulus*, vel *extremitas*. Sententia
igitur est, non esse in circuitu, sive, in orbem attondendam comam.
Quod facere solent Arabes, gentesque vicinæ. Herodotus Thalia cap.
viii: Καὶ τῶν τριχῶν τῶν κεφαλῶν κείρεσθαι φασι, καθάπερ αὐτὸν τὸν
Διόνυσον κειράσθαι κείρονται ὃ ὑπολόχαλα, περιγυρῶντες τὰς κορυφὰς.
X *Eodem*

Eodem modo se tonderi ajunt, quo Dionysius tonsus est: tondentur autem in rotundum, tempora subradentes. Idem confirmare videntur hæc verba Ieremias ix. 26. כל קונוי מאס היוסנים במדבר. Omnes detonsos extremam cæsariam, habitantes in deserto. Scio, non Lyram solum, & Pagninum, ac Vatablum; sed etiam David Kimchi, & Salomonem Iarchi, interpretari de iis, qui in extremo habitant plagæ, sive regionis: sed aliter Chaldaeus paraphrastes, item lxx seniores, qui vertere: *Ἐπὶ πάντῃ περιεργασμένον τὴν κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, τὰς κατωκνήλας ἐν τῇ ἐρήμῳ.* Super omnem attonsum circa faciem suam, habitantem in deserto. Vulgatus hoc pacto: Super omnes, qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto. Beatus quoque Hieronymus in Ierem. xxv, ubi itidem vocem קונוי habes, scribit: Hæ gentes (Dedan, Theman, Buz) in solitudine sunt, vicinæ & mixtæ regionibus Ismaelitarum, quos nunc Sarracenos vocant: & de quibus dicitur, qui attonsi sunt in comam. Per comam autem intelligi videtur capillus extimus caput ambiens, ut cæsaries ea dicatur resecta ad modum coronæ. Ac ratio, cur hoc Deus vetuerit, illa videtur, quod promissos ad idololatriam Israelitas sciret; quantoque plura cum gentilibus communiā haberent, tanto facilius in eorum instituta transiuros.

Reus autem fit ob quodque ejus latus] Sumta hæc ex cap. iii. Maccoth. §. 5.

ב כר"א באיש המגלח
אכל איש המתגלח אינו
לוקה אלא אם כן סייע
למגלח והמגלח את הקטן
לוקה האשה שגלחה פאת
ראש האיש או שנתגלחה
פטורה שנאמר לא תקיפו
פאת ראשכם ולא תשחית
את פאת זקנך כל שישנו
בכל תשחית ישנו בכל
תקיף ואשה אינה בכל
תשחית לפי שאין לה זקן
לפיכך העבדים הואיל ויש
להם זקן אסורין בהקפא:

* Levit. 19. 27

II. Hæc de tonsore accipienda. Nam, qui tondetur, nequaquam vapulat, nisi adjuverit tonsorem. Qui puero (ratione ea) præciderit capillos, vapulat. Mulier, quæ extremam viri cæsariam præciderit, vel ipsa fuerit detonsa, libera est. Quia dicitur: * *Ne circumcidite latus capitis vestri, neque radito extremitatem barbae tuae.* Quicumque reus fit verbis his, *Ne radito:* idem & istis, *Ne circumcidito.* Mulier autem non est subjecta verbis; *Ne radito:* quia barbâ caret. Eoque & fervi, quippe barbati, extrema capitis detondere prohibentur.

Nisi

Nisi adjuverit tonsorem.] Adjumentum illud de assensu accipio: nimirum si is, qui tondetur, jusserit hoc pacto tonsorem facere; aut si, illo sua sponte caput circumtondente, speculum inspexerit, nec ei obstiterit.

Quicumque reus sit.] Mira consequentia. Quia mulier barbam non habeat, eò nihil ad illam præceptum non corrumpendi barbam. Ergo nec ad eam præceptum de non abradendis temporibus. Quæ-
rere libet, si feminæ gentiles morem habuissent tempora detondendi, an Israelitidi fas foret similiter tempora radere? Nisi fortè id Rab-
bini velint, quia gentiles feminæ id facere non solebant, ideo Israeli-
tides id facere potuisse. Atqui constat eas id fecisse. Lucianus de Dea
Syria: Τὰς κεφαλὰς ξυρέον, ὡς Αἰγύπιοι, ἀποθανόντι Ἀπὶ
γυναικῶν δὲ, ὁκόσται σὸν ἐθέλῃσι ξυρέεσθαι, ποιήνδε ζημίην ἐκτελέουσι.
ἐν μὲν ἡμέρῃ ὅττι πρήσει τὴν ὥρην ἵσανται. ἡ δὲ ἀγορὴ, μούνοισι ξείνοισι
ἐξοικεία, καὶ ὁ μισθὸς ἐς τὴν Ἀφροδίτῃν, θυσιῇ γίνεται. Capita de-
tendent, ut Egyptii, cum mortuus est Apis. Quæcumque autem mulieres tonderi
nolunt, talem pœnam exsolvunt. Diem unum ad quæstum corpore faciendum
prostant. Forum autem illud solis peregrinis exhibetur: & quod inde mercedis
auferunt, Veneri in sacrificium datur.

כל מצות לא תעשה
שבתורה אחד אנשים ואחד
נשים חייבים חוץ מכל
תשחית וכל תקף וכל
ישמא כהן למת. וכל
המצות עשה שהיא מומן
לזמן ואינה תדירה נשים
פטורות חוץ מקדוש היום
ואכילת מצה בלילי הפסח
ואכילת הפסח ושחיטתו
והקהל ושמחה שהנשים
חייבות שומטוס ואנדרוגינס
הרי הן ספק נותנין עליהן

III. Omnia Legis interdicta
tam mulieres, quàm viros, tan-
gunt, his solum exceptis: *Ne cor-
rumpito; & Ne circumcidito; & Ne se
polluat sacerdos propter mortuum.*
Mandatis verò, quia certis tantum
temporibus observantur, eoque
perpetua non sunt, mulieres non
tenentur. Excipiuntur tamen dies
Kidus, & azymorum, quæ pascha-
li nocte comeduntur; & comestio
agni paschalis, ejusque jugulatio;
item congregatio ac lætitia. Ad
ista enim & mulieres adstringun-
tur. De obstructis, & androgynis,
dubitatür. Vbique tamen iis im-

חומרי האיש וחומרי האשה
בכל מקום וח"בין בכל
ואם עברו אינם לוקין :

ponuntur onera virorum ac mulierum : cæterum si negligent, non vapulant.

Omnia legis interdicta.] Non satis apertum est de omnibus, cum quædam ad mulieres pertinere non possint : ut interdictum illud de barba. Nisi *κρησφυσῆδον* illud placet, quod & aliquæ inveniantur barbatulæ. Et quid attinebat excipere de sacerdote se cadaveris contactu polluyente? Nam sacerdotes Hebræis soli viri, non, ut gentibus, feminae etiam. Quamquam & hinc se expedire conantur Thalmudiei. Ajunt enim Levit. xxi. i. vocabulum כהנים *sacerdotes* non referri ad solos eos, qui ministerio fungebantur; sed ad totam stirpem Aaronis : & nequis putaret foeminas quoque huic præcepto inclusas, ideo subdi, ולא כמות *sacerdotes filios Aharon* : ולא כמות *non filias*, inquit Rasi.

Mandatis verò, &c.] Vide Kidufin cap. i.

De obstructis, & androgynis.] *claudere, obstruere, obturare*: unde טומטום est, נקבות ולא זכרות כו נראה ולא נראה כו *cujus membrum genitale obturatum est, ita ut non appareat, utrum masculus, an femina sit* : inquit David De Pomis. Nempe in androgyno sive hermaphrodito utriusque sexus membrum concurret : in obturato neutrum, sed solum est rima, qua effluat fæccatus corporis humor. Existit olim codex inscriptus ספר טומטום *liber Tomtom*, sive *de obstructis*. Cujus meminit Maimonides noster in More Nebuchim Part. i. i. cap. xxxv i. i, item xli, & alibi.

Androgynis.] *ἀνδρόγυνος* quin à Græcis accepta sit, dubium non est. Planè enim est ipsum *ἀνδρόγυνος*, sive *ἀνδρόγυνος* : quod ad verbum expresseris, *marifœmina*. Aliter *γόνανδρος*, vel *ἑρμαφρόδιτος*, item *εἰρρενόθηλος*. Androgyni vocem retinet Tullius i de Divin. *Semimarem* dicit Livius lib. ix. At lib. xxvii, *ambiguo inter marem ac fœminam sexu*. Plinius lib. vii cap. ii vocat *utriusque naturæ*; & cap. i i i. *utriusque sexus*. *Gignuntur*, inquit, *& utriusque sexus, quos hermaphroditos vocamus*, olim *androgynos vocatos*, & *in prodigiis habitos*, nunc *in deliciis*. Quæ verba ex eo etiam Agellius adducit lib. ix. cap. iv. Quod verò hic de antiquis Romanorum temporibus dicitur; abunde paret ex Livii lib. ix, Iulio Obsequente, & aliis : qui tales ajunt in mare solitos deportari, carmen etiam à ter novenis virginibus cantatum per urbem, donumque unoni oblatum. Porro etsi nunc utriusque, nunc ambigui sexus, dicantur : ejus tamen sexus censentur, qui prævalet : ut est L. *Quæritur*. §. De

§. De statu hominum. In hæreditate verò adeunda apud Hebræos filiabus accensentur. Nam androgyni par hîc ratio ac tomtomi, sive obstructi. Tali autem, in luculenta atque opima hæreditate, filii, hæreditatis domini, haut aliter ac filiabus, alimenta debebant. Sed si hæreditas tum exigua foret, ut tantummodo esset, unde filia alerentur, hæ genitalibus obstructum remittebant ad mares: ac eorum esse conditione jubebant. Ita ut semper obstructi iis accenserentur, quorum inter liberos conditio deterior foret. Atque hoc pluribus exponitur in Misna, tit. Baba bathra cap. ix. item è junioribus à summo viro, Ioanne Seldeno libro ad Leges Hebræorum de successionibus cap. xi.

ה אע"פ שהאשר
מותרת לגלח פאת ראשה
הרי היא אסורה לגלח פאת
ראש האיש ואפילו קטן
אסור לה לגלח לו פאה
ופאה זו שמניחים בצדע
לא נתנו בו חכמים שיעור
ושמענו מוקננו שאינו מניח
פחות ממ' שערות ומותר
ללקוט הפאות במספריים
לא נאסר אלא השחתה בתער:

IV. Quamquam autem mulieri permittatur circumtondere extremam cæsariem suam: extremam tamen viri detondere ei est nefas. Quàm latè illud extremitatis vocabulum se extendat, non est à sapientibus definitum. Accepimus autem à senioribus, non relinquendos esse pilos pauciores quadragenis. Licet verò extremitatem auferre forfice; at scalpro non licet.

Forfice, at scalpro non licet.] מספרים & תער differunt, quod illius bina crura, hujus unum sit: unde si pro מספרים dicas in singulari תער idem habebis, quod תער novacula. David de Pomis in תער

ה דרך בומרי עובדי
כו"ס היה להשחית וקנס
לפיכ' אסרה תורה להשחית
הוקן' וחמש פאות יש בו
לחי העליון ולחי התחתון
מימין וכן משמאל ושבלת

V. Sacerdotes idololatrici solebant barbam radere; eaque de caussa lege interdictum, ne barbam radamus. Quinque autem sunt extremitates barbæ; maxillæ superioris & inferioris à dextro latere, totidem à sinistro, ac præ-

הוקן ולוקה על כל פיאה
ופיאה ואם נטלן כולן
כאחר לוקה חמש ואינו
חייב עד שיגלחנו בתער
שנ' ולא תשחית את פאת
וקנך גילוח שיש בו
השחתה לפיכך אם גילח
וקנו במספריים פטור ואין
המתגלח לוקה עד שייסייע
ואשה מותרת להשחית
וקנה אם יש לה שער בוקן
ואם השחיתה וקן האיש
פטורה.

terea cuspis barbæ. Ac ob horum
aliquam recisam verbera infli-
guntur. Quod si quis omnes simul
raferit, quinquies vapulat. Nec ta-
men reus fit, priusquam scalpro
raferit. Quia dicitur, *Ne excidito
extremitatem barbæ tuæ*. Puta, per
rasuram. Ideoque si forfice de-
tonderit, liber habetur. Qui radi-
tur, reus non est, nisi radentem ad-
juverit. Mulieri, si pilos in mento
habuerit, radere barbam licet.
Eadem si barbam viri raferit, li-
bera est.

Sacerdotes idololatrici solebant radere barbam.] Herodot. Euterp. cap. 36.
Τοῖσι ἄλλοις αὐθρόποισι νόμος ἄμα κήδεϊ κεκάρθαι πᾶς κεφαλᾶς,
τοὺς μάλιστα ἰκνέεσθαι. Αἰγύπτιοι δ' ὑπὸ τοὺς θανάτους ἀνιέσιν τῆς τρι-
χῆς αὐξέσθαι, τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ γυμναίῳ, τῶς ἐξυμένοι.
Apud alios homines mos obtinet, ut in luctu statim capita tondeantur ab iis, quos
potissimum is attingit: at Ægyptii in morte suorum sinunt capitis barbæque pi-
los crescere, cum alioqui antea fuerint rasi.

Et cuspis barbæ.] ספיקא, arista, & à similitudine spicæ, cuspis bar-
bæ: eodem modo, quo ἀκίδα seu cuspidem barbæ Homerus γλωχίνα
appellavit: quæ vox à γλῶχες spicæ, aristæ, unde πειγλῶχες apud He-
fiodum in Clypeo Herculis:

Τῇ μὲν δ' ἐκεγχεῖσι πειγλῶχες τελέθουσι.

Quando item 3 milia circum aristæ nascuntur.

Quem ad locum Tzerzes. πειγλῶχες αἱ γωνίαι τοῦ σάχους, πει-
φραστικῶς δ' τὸν σάχυν.

השפה מותר לגלחו
בתער והוא השער שעל גב
השפה העליונה וכן השער

VI. Labri superioris pilos for-
fice auferre licet: ut & illos labri
inferioris, qui non sunt barbæ con-
tiguï.

המדולדל מן השפה
התחתונה ואע"פ שחונ
מותר לא נהגו ישראל
להשחיתה אלא יגלח קצתו
עד שלא יעכב אכילה
ושתיה :

tigui. Et si verò id liceat, non ta-
men moris est Israelitis eos aufer-
re: sed partem tantummodo re-
cidunt, ne comedenti, vel bibenti,
sint impedimento.

[*Labii superioris.*] Non opus fuisset addere *superioris*, & *inferioris*,
si veteres observarent discrimen, quod Donatus vel Asper statuit in
Eun. II. III: *Labra*, inquit, *sunt superiora, labia inferiora*. Nunc quia
id discrimen negligitur, maluimus cum Cæsare loqui: cujus illud in V
de bello Gall. *Capilloque sunt promisso, atque omni parte corporis rafa, præter
caput, & labrum superius.*

ז העכרת השער משאר
הגוף כגון בית השחי ובית
הערוה אינו אסור מן
התורה אלא מדברי סופרי
והמעבירו מכין אותו מכת
מרדות כד"א במקום שאין
מעבירין אותו אלא נשים
כדי שלא יתקן עצמו תיקון
נשים אבל במקו' שמעבירין
השער הנשים ואנשי' אם
העביר אין מכין אותו ומותר להעביר שער שאר איברי' במספרים
בכל מקום :

VII. Alias corporis partes,
ut axillas, & pubem, depilare, non
Lege, sed verbis sapientum pro-
hibetur. Et eum, qui depilat, icti-
bus rebellionis puniunt. Atque
hæc accipienda de locis, ubi solæ
se mulieres depilant, ne se ornare
mulierum ornamentis videatur.
Sed si depilaret se, ubi id tam viri,
quàm mulieres facere solent, non
vapulat. Reliquorum membrorum
pilos novacula recidere licet.

ח לא תערה אשה ערי
האיש כגון שתשי' בראשה
מצנפת או כובע או שתלכש
שריין או כיוצא בו או

VII. Mulier ne se ornet virili
ornatu; ut imponendo capiti cida-
rim, aut galeam, vel induendo lo-
ricam. Nec capillos, virorum
more, præcidat. Similiter vir ne
mulie-

שתגלח ראשה כאיש ולא
יעדה איש עדי אשה כגון
שילבש בגדי צבעונים וחלי
זהב במקום שאין לובשין
אותן הכלים ואין משימים
אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה:

muliebri se decoret ornatu; ut indutu vestis versicoloris, vel monili aureo; iis imprimis locis, ubi solæ mulieres sic ornantur. Omnia enim (æstimanda) pro regionis more.

Versicoloris.] a. v. vestis colorum, h. e. diversicolor. Græcè *μελάντιον*.

ט איש שערה עדי
אשה ואשה שערה עדי איש
לוקין המלקט שערות
לבנות מתוך השחורות
מראשו ומוקנו משילקט
שערה אחת לוקה מפני
שערה עדי אשה וכן אם
צבע שערו שחור משיצבע
שערה לבנה אחת לוקה
טומטום ואנדרוגינוס אינו
עוטרף כאשה ולא מגלח
ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה:

IX. Vir qui muliebri, vel mulier, quæ virili se habitu ornârit, vapulat. Qui canos capitis aut barbæ pilos è nigris evulserit, ut vel unicus fuerit pilus, plectitur; quia mulierum ornatum imitatur. Itidem si tincturâ nigrum iis colorem induxerit, ac vel unum è canis nigrum reddiderit, confestim vapulat. Obturatus, & hermaphroditus, nec se tegat mulierum instar, nec tondeatur, ut viri: si tamen fecerit, non vapulat.

Obturatus.] De eo dictum §. 3.

י כתובת קעקע האמור
בתורה הוא שישרט על
בשרו וימלא מקום השריטה
בחול או דיו או שאר
צבעונים הרושמים וזה היר
מנהג גוים שרושמן עצמן

X. Scriptum stigmatis, cujus in lege mentio fit; appellatur, quando quis incisâ carne suâ incisuram implet fugo, atramento, vel aliis, quæ pingitur, coloribus. Hunc enim in modum solent gentiles in idoli honorem notare servum, eo

לעבודת כו"ס כלומר שהוא
עבר מכור לה' ומורשם
לעבודתה ומעת שירשום
באחת מדברים הרושמים
אחד שישרוט באיוה מקום
מן הגוף בין איש בין אשה לוקרה :

Scriptura stigmatis.] Mos Orientis; ut Assyriorum. Lucianus de Dea Syria: Στίζονται ὅ πάντες, οἱ μὲν ἐς καρπούς· οἱ δὲ ἐς αὐχένους· καὶ δὲ τὰ τε ἀπ' αὐτῶν Ἀσσύριοι σιγματοειδέες. Omnes autem notis sunt compuncti; alii in vola, alii in cervice: atque inde est, quod omnes Assyrii stigmata gerunt.

Incisuram implet fuco, &c.] Stigmata, qualia Maimonides memorat, apud Britannos, sed extra luctum, erant: de quibus Solinus cap. xxv: Regionem partim tenent barbari, quibus per artifices plagarum figuras jam inde à pueris variae animalium effigies incorporantur, inscriptisque visceribus hominis incremento pigmenti notae crescunt. Neque quidquam magis patientiae loco nationes ferae ducunt, quam ut per memores cicatrices plurimum fuci artius bibant. Sed nihil reperio de coloribus extra luctum illinendis. Verum Aegyptiae mulieres in luctu faciem luto illinebant. Herod. Euterp. Τοῖσι αὖ δ' ἀποχρήσται ἐν τῶν οἰκῆων ἀνδρῶν, τὰ τις καὶ λόγος ἢ, τὸ ἡλυ γύς πᾶν ἐν τῶν οἰκῆων πύτων καὶ ὧν ἐπ' ἀσπίδι τὴν κεφαλῇ πηλῶ καὶ τὸ πρὸς ὤπον. Quibuscunque aliquis ex domesticis decessit, homo alicujus momenti, omnes feminae illius familiae caput & vultum luto oblinunt.

יא כתב ולא רשם
בצבע או שרשם בצבע
ולא כתב בשריטה פטור עד
שיכתוב ויקעקע שנאמר
וכתובת קעקע בד"א בכותב
אבל זה שכתבו בבשרו
וקעקעו בו אינו חייב אלא
אם כן סייע כדי שיעשרה

XI. Si quis se inciderit, nec colore infecerit; vel infecerit quidem, nec tamen inciderit; liber est, usque dum & inciderit, & infecerit. Quia dicitur, * *Scriptura stigmatis*: quod accipiendum de eo, qui inscribit. Sed is, cujus carnem alii inscripserunt, & inciderunt; nisi ipse in eo adjuverit, reus

Y

non

מעשה אבל אם לא עשה non est. Si nihil ipse egerit, non
כלום אינו לוקה vapulat.

[Siquis se inciderit, &c.] Hæc, & sequentia, hausta sunt ex Maccoth
cap. III. §. VI.

יב השורט שריטה
אחת על המת לוקה שנאמר
ושרט לנפש לא תתנו
בבשרכם אחד כהן ואחד
ישראל שרט שריטה אחת
על ה' מתים או ה' שריטות
על מת אחד לוקה חמשה:
והוא שהתרו בו על כל
אחת ואחת:

* Levit. 12. 98.

XII. Qui se laniat laniatu u-
no propter mortuum, vapulat:
quia dicitur, * Non propter defun-
ctum lacerabitis carnem vestram. Et
perinde est, utrum sacerdos, an Is-
raelita sit. Si lacerarit se uno la-
niatu ob plures mortuos, aut quin-
que laniatibus ob unum defun-
ctum, quinquies vapulat. Quod lo-
cum habet, si de unoquoque præ-
monitus fuerit.

[Qui se laniat laniatu uno.] מרט, quod vulgo transferunt incidere, ver-
tendum est secundum Rabbinos, laniare. Nam præceptum, quod Le-
vit. XIX. 28. & XXI. 5. est ישרטו מרטת לא, diversum esse volunt ab altero,
quod est Deut. XIV. 1. תתננו. Prius illud Levit. vetat lacerare ungui-
bus sese: unde & Græci transtulerunt, *ἡ δὲ τῆς σάρκας αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς
τεμνόμενης ἐν σφιδάσας*. quod non de incisura accipiendum, sed laniatu. nam
ἐν σφιδάσας quoque notat lacerationem corporis, quæ in luctu fiebat: unde
ἐν σφιδάσας apud Suidam, qui laniatu vultum suum in luctu fœdabant;
uti apud Maronem Anna; de qua illud,

Vnguibus ora foror fœdans.

Servius III. Æneid. Varro dicit, mulieres in exequiis, & luctu, ideo solitas ora
lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant. Sane scripturæ verba de la-
niatu oris acceperunt Thalmudici. Maccoth cap. III. §. 5. המורט
שריטה אחת על המת חייב מרטת או ה' מריטות על מת א'
שריטה אחת על המת חייב מרטת או ה' מריטות על מת א' ואחת.
i.e. Qui laniat sese laniatu uno ob mortuum, reus est.
Si laniaverit laniatu uno super quinque mortuis, aut quintuplici propter unum
mortuum, ob unumquemque reus est. Quintuplicem ponunt laniatum pro
numero totidem digitorum. Nam quæstio erat, utrum, qui pariter se
quinque

quinque digitis laniasset, culpæ unius, an quintuplicis, reus esset. Ut proinde minus videatur affecutus Hebræorum mentem doctissimus Cochus, quando vertit: *qui se secat unâ cæsura ob defunctum, tenetur. Unâ si secuerit cæsura ob quinos demortuos, aut quinis cæsuris ob unum, ob quamlibet tenetur.* Illustrantur hæc verbis Rasi ad citatum Levitici locum, quando ait: לפי גואתר בישראל ומרט לנפסלא תתנו יכול מרט חמס מריטות לא יהא חייב אלא אחת"ל לא ימרטו גרסת לחייב על כל מריטה ומריטה מתיב' זו יתירה היא לדרום מהיה לו לכתוב לא ימרטו ואיני יודע מהיא מריטת *Quandoquidem toti Israeli præceptum erat, (cap. xix. 28.) Et laniationem propter mortuum non facietis: dicere possumus, si quinque laniationibus se laniaverit, tantum unius culpæ reum fore. Sed ideo dictum est, non laniabunt laniatu, ut reus fieret propter quemlibet laniatum. Nam vox illa supervacua est ad explicandum. Scribendum fuerat tantum, non laniabunt. Nonne satis constaret esse laniatum? At altero præcepto Deut. xiv. 1. vetuit Deus incidere corpus cultro, aut alio quovis ferro: quod ostendunt loca Ierem. xli. 5. & 1. Reg. xviii. 28.*

יג נדירה ושריטה אחר
היא וכשם שהיו הגוים
שורטי' בבשר' על מתייהם
מפני הצער כך היו חובלין
לעצמם לעכו"ם שנאמר
ויתגודדו כמשפטן גם זה
אסרה תורה שנאמר לא
תתגודדו לא שעל המת בין
שרט בידו בין שרט בכלי
לוקה לעכו"ם בכלי חייב
מלקות בידו פטור ובכלל
אזהרה זו שלא יהו שני בתי
דינין בעיר אחת זה נוהג
כמנהג זה וזה נוהג כמנהג
אחר שדבר זה גורם
למחלוקת גדול שנאמר לא
תתגודדו לא תעשו אגודות

אגודות:

XIII. Incisio, & laceratio, pro eodem habentur. Et quemadmodum, præ dolore ob defunctum, carnem suam incidebant gentiles: sic quoque in idolorum honorem se unguibus carpebant. Quippe dicitur: *Et * incidebant se more suo.* At similiter lege est interdictum: quia dicitur: *Ne * vos ipsos incidatis.* ^{* 1. Reg. 18. 28.} ^{* Deut. 14. 1.} Eo qui, seu manu, seu instrumento, se mortui causâ lædit, vapulat: qui idoli ergo egerit, solum plectitur, si instrumento: nam si manu, liber est. Generali etiam continetur, ne una in urbe Senatus fit duplex, quorum ille hunc in modum, alter alio iudicium ferat. Quippe hoc magni fit diffidii causa: quia dicitur; id est, *non facietis diversos cætus.*

Y 2

Ob de-

Ob defunctum carnem suam incidebant.] Ita Scythæ, Rege mortuo, *βραχίονας περιτμύοντες*, brachiis circumciduntur; ut est apud Herodotum Melpom. cap. LXXI.

In idolorum honorem se unguibus carpebant.] Vel etiam incidebant: uti sacerdotes in supplicando Baal; quemadmodum est 1. Reg. XVI 11, 28. Nempe, ut facilius hoc tristi spectaculo misericordiam moverent. A Bellonæ etiam sacerdotibus, ut est apud Tertullianum Apolog. cap. IX, *sacratus sanguis de femore proficisso in palmulam exceptus, & suis datus signatis.* Lactantius similiter lib. I. cap. XXI. ubi de Bellonæ sacris: *In quibus, inquit, ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant. Sectis namque humeris, & utraq; manu districtos gladios exerentes, currunt, efferuntur, insaniunt.* Horatium vide, & quæ ad eum Acro notavit sat. I 11. lib. I: ut Tibullum, Lucanum, alios, mittam.

Generali hoc monito.] Generale dictum vocat, *Ne incidatis.* Propriè id signat, *Ne incidatis corporis vestri membra.* Sed non ineptè applicatur corpori Reip. cujus Senatus in contraria scindi studia non debet. De quo mox subdit Maimonides noster,

Ne faciatis diversos cœtus.] Quæstio hic movetur à Rabbiniis, cur, qui carnem incidit, vapulet, cum præceptum יתגדו לו sit ambiguum; quia non solum designat, *Ne incidatis*; sed etiam, *Ne faciatis cœtus diversos*: Rabbiorum autem pronunciatum sit, vapulare neminem ob præceptum negativum, quod ancipitem habeat sententiam. Respondent ipsi, tum duntaxat hoc velle Rabbinos, si ignoretur, quis natus ac primarius sit sensus: id hîc locum non habere, quia abunde constet, יתגדו propriè denotare *incidatis*: eoque genuinum hunc esse hujus loci sensum: ac solum secundariò adaptari illi interpretationem alteram, *Non facietis cœtus.*

יד הקורח קרחה על
המת לוקה שנאמר ולא
תשימו קרחה בין עיניכם
למת אחר ישראל ואחר
כהן שקרח על המת אינו
לוקה אלא אחת הקורח ד

* Dent. 14. 1.

Si quis quatuor vel quinque locis capillos evulserit ob defunctum:

XIV. Qui ob defunctum, capillos evellendo, uno se loco calvum reddit, vapulat. Quia dicitur; * *Ne faciatis calvitium inter oculos vestros propter mortuum.* Ac pari ratione, seu sacerdos fuerit, seu Israelita, si mortui ergo calvum se reddat, uno verbere plectitur.

או ה' קרחות על מת אחד
לוקה כמנן הקרחות והוא
שהתרו בו על כל קרח
וקרח :

functum: pro numero locorum,
quibus calvitium induxit, etiam
se numerus habet ictuum, quibus
plectitur. Cæterum id locum ha-
bet, si de unoquoque calvitii loco
præmonitus fuerit.

[*Uno se loco calvum reddit.*] Volunt Hebræi, Scripturam, quando ait,
קרח קרח, innuere, ob unumquemque locum, qui calvus sit, hominem
vapulare.

טו אחד הקורח בידו
או בסם או הטובל ה'
אצבעותיו בסם והניחם
בחמש מקומות בראשו
בבת אחת הואיל וקרח ה'
קרחות אע"פ שהיא
התראה אחת לוקה חמשה
שהרי כולן באין כאחת
וח"כ על כל הראש כבין
העינים שנאמר לא יקרחו
קרח בראשם וכמה
שיעור הקרח כר' שירא
מראשו כגרים פנוי בלי
שער :

XV. Sive autem manu se cal-
vum reddiderit, sive medicamen-
to; ut si quinque digitos eo in-
unxerit, eos quinque locis capitis
imposuerit, atque iis se ita gla-
brum ac depilem reddiderit: ut-
cunque semel duntaxat præmoni-
tus erit, nihilominus, cum eo pa-
cto quinque sit locis depilatus,
quinquies plectitur: quippe uno
tempore hæc commisit. Et reus
est ob caput totum, sicut cum in-
ter oculos. Quia dicitur, *Ne in-
ducant calvitium capiti suo.* Quæ ve-
rò quantitas requiritur, ut quis
calvitium dicatur induxisse? ut
locum fecerit glabrum ac depi-
lem magnitudine fabæ.

[*Reus est ob caput totum.*] Hoc ex Levit. xxi. 5. adstruunt per מורס
secundâ regulâ ex xii illis Rabbi Ismaelis.

[*Inter oculos.*] Respicit locum Deuteron. xiv. *Neque inducite calvi-
tium inter oculos vestros propter mortuum.* Hoc est, ne radatis eam sincipi-
tis partem, ubi capilli imminet intercilio, sive spatio oculis interjecto.
Quam mentem esse, etiam ex Rasi, sive Salomone Iarchi liquet.

יָן וְהָקֹרַח רָאָשׁוֹ אִו
הַשּׁוֹרֵט בְּבָשָׂרוֹ עַל בֵּיתוֹ
שֶׁנֶּפֶל וְעַל סְפִינָתוֹ שֶׁנִּטְבְּעָה
בִּים פְּטוּרִי וְאִינוֹ לֹקֵה אֶל־
עַל הַמֵּת בְּלֶבֶד אִו הַשּׁוֹרֵט
לְעַכְ"ס הַקּוֹרַח קִרְחָה
בְּרֹאשׁ שֶׁל חֶבְרוֹ וְהַשּׁוֹרֵט
שֶׁיֵּשֶׁה בְּבָשָׂר חֶבְרוֹ וְהַכּוֹתֵב
כְּתוּבַת קַעֲקַע בְּבָשָׂרוֹ שֶׁל
חֶבְרוֹ וְהִיָּה חֶבְרוֹ מִסִּיעַ
בְּזֶמֶן שֶׁשְׁנֵיהֶן מוֹדִינִן שְׁנֵיהֶן
לֹקֵין אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מוֹדֵד
הַמוֹדֵד מִשְׁנֵיהֶם לֹקֵה־
וְהַשּׁוֹגֵג פְּטוּר:

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְסִיעֵן:

Propter ruinam domus.] Dixerit quis, non plecti aliquem, quia præ mœrore genas laniârit, ob damnum aliquod in re familiari: plecti, si idem fecerit defuncto patre, uxore, unigenito, aut primogenito. Atqui facilius aliquid mœrore concedendum in carissimorum morte, quàm in fortunis; præsertim si quis opulentus, aut magna damni refarciendi spes affulgeat. Sed ed Rabbini respexerunt, quòd Deus differtim interdicit, ne quis genas, vel aliam corporis partem, carpat ob carorum mortem: at si idem ob ruinam domus, vel aliud rei familiaris damnum fiat, nullum habeamus præceptum. Non dubium quidem, quin si Deo hæc impatientia displicuerit in graviore malo; minus eam in minori probârit. Sed noluerit plecti, ubi nihil tale Deus expressisset. Aliud etiam causæ accedere potuit. Nam consuetudo illa gentilium in luctu ob mortem suorum quasi abierat in religionem. Credebant enim id Dîs manibus gratissimum esse, qui sanguine placarentur. Quid mirum igitur, si de eo præceptum esset; de rei domesticæ damno non item?

Per contumaciam egerint.] κατὰ λέξιν, egerint superbientes, hoc est, ex contemptu Legis.

F I N I S.

XVI. Qui calvitiam capiti inducit, aut carnem suam lacerat propter ruinam domus, aut navim mari submersam, liber est. Neque enim vapulat quis, nisi se defuncti, vel idoli ergo, carpserit. Est qui caput alterius reddiderit calvum, vel carnem ejus carpserit, quique alterius carni inscripserit notas; fit alter, qui adjuverit: uterque verò id per contumaciam egerit: uterque vapulat. Sin unus errore, alter sciens volens deliquerit, ac studio legis violandæ: hic quidem verberibus afficitur, alter ab iis est immunis.

Benedictus sit Misericors, qui nos juvit.

E R R A T A

In Hebraicis.

Pag.	3.	Verf.	21.	pro	קרא	lege	בקרא
37.	2.				כורעין לפניו		כורעין לפניו
	ibid.				וסוכיאין		וסוכיאין
77.	2.				אחבים		אחרים
82.	23.				משכות		משכית
92.	1.				בכפרים		בכפרים
100.	2.				מאין יבה		מאין בה
108.	5.				ומג		ומט
111.	6.				הרשא		אשרה
117.	2.				אנה		אנה
122.	2.				לש		של
128.	12.				בנות		בנות
133.	2.				ובסמן		ובזמן
143.	8.				אחיהם		אחיהם
ibid.	20.				מכנו		מכנו
158.	13.				חמרה		חמרה
161.	16.				העאור		הפיאות
167.	pen.				שחלבש		שחלבש

Etiam in Latinis quaedam occurrunt, ut :

Pag.	16.	Verf.	23.	pro	plantis	lege	planetis
18.	24.				ac		ad
28.	5.				negat		negant
37.	1.				idololatram,		idololatram,
76.	16.				lege in draconem commutatum esse		
84.	18.				ornatus		ornatus
106.	26.				Ægypti		Ægyptii
119.	11.				fit		fit
133.	29.				veniunt		veneunt
137.	24.				Noti pacifcentur		Non pacifcantur
145.	18.				vulpe		vulpes
146.	32.				omnia		omina
164.	20.				faccatus		faccatus
164.	35.				unoni		Iunoni

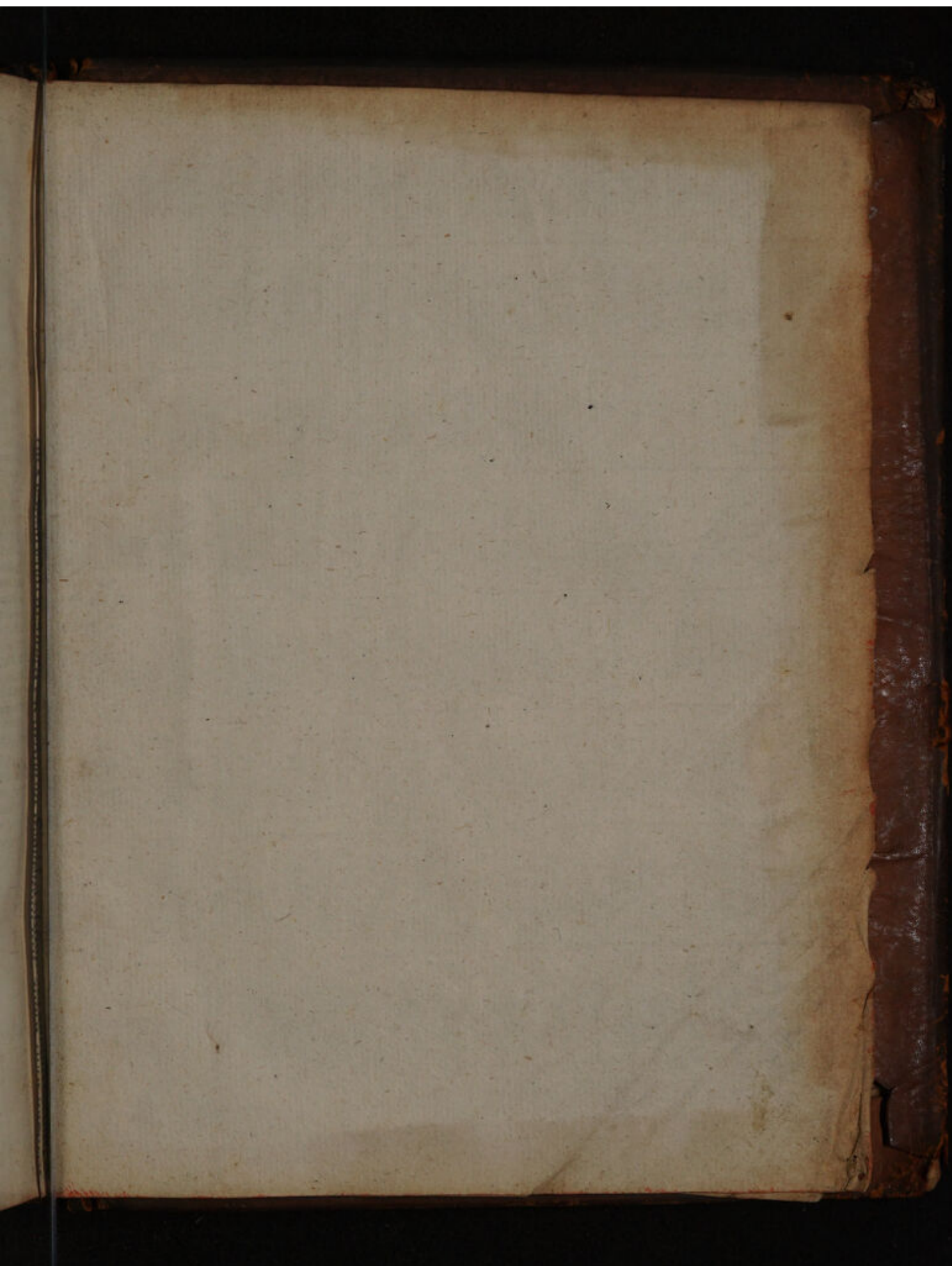
Minutiora monere operæ non videtur.

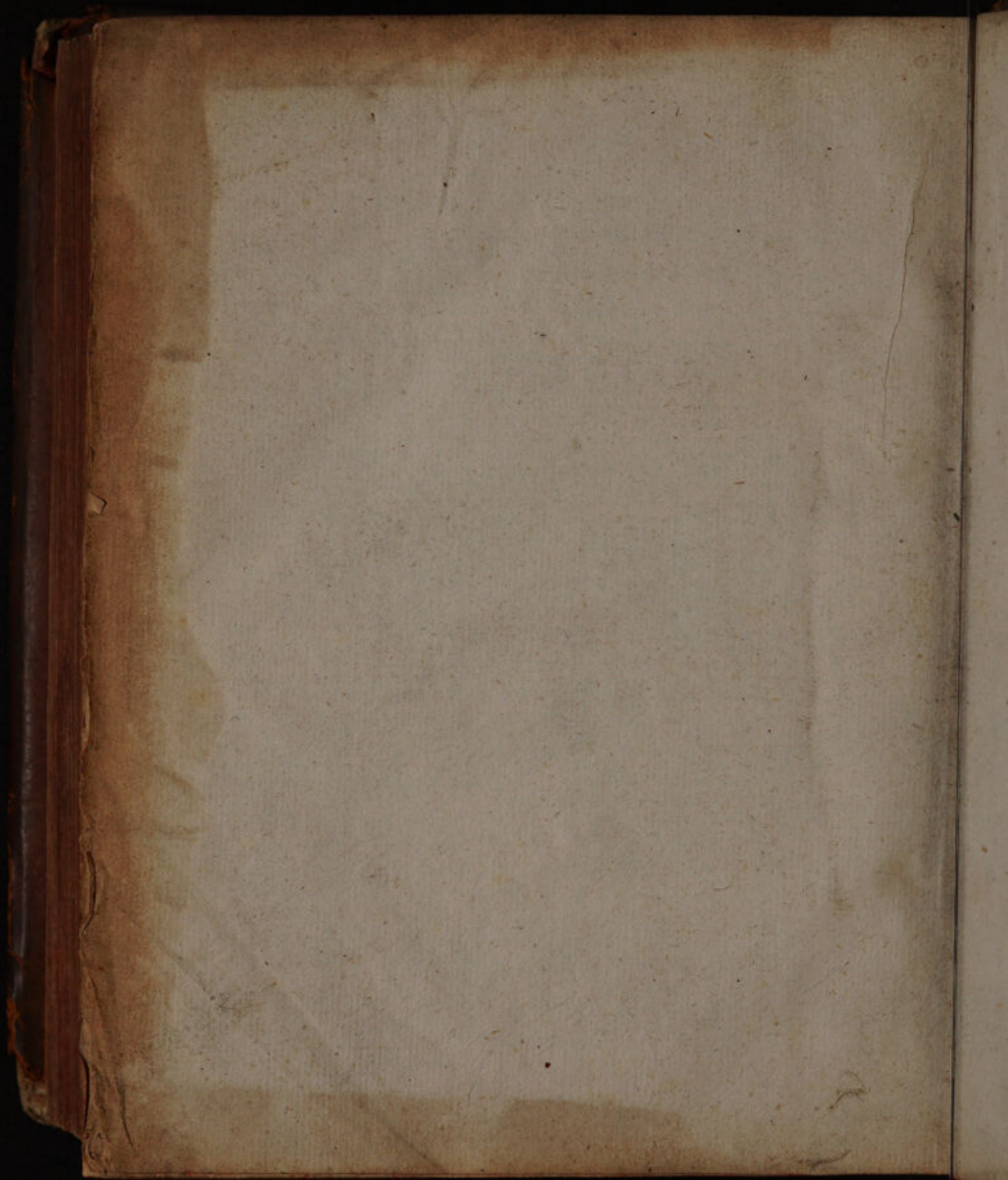
THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY
NATHANIEL BENTLEY
OF THE CITY OF BOSTON
IN TWO VOLUMES
VOL. II.
BOSTON: PUBLISHED BY
J. B. BENTLEY, 1825.

The history of the city of Boston, from the first settlement to the present time, is a subject of great interest and importance. It is a city which has been the seat of many of the most important events in the history of the United States. It is a city which has been the birthplace of many of the most important principles of the American government. It is a city which has been the center of many of the most important movements of the American people. It is a city which has been the home of many of the most important figures in the history of the United States. It is a city which has been the scene of many of the most important events in the history of the United States. It is a city which has been the seat of many of the most important principles of the American government. It is a city which has been the birthplace of many of the most important principles of the American government. It is a city which has been the center of many of the most important movements of the American people. It is a city which has been the home of many of the most important figures in the history of the United States. It is a city which has been the scene of many of the most important events in the history of the United States.

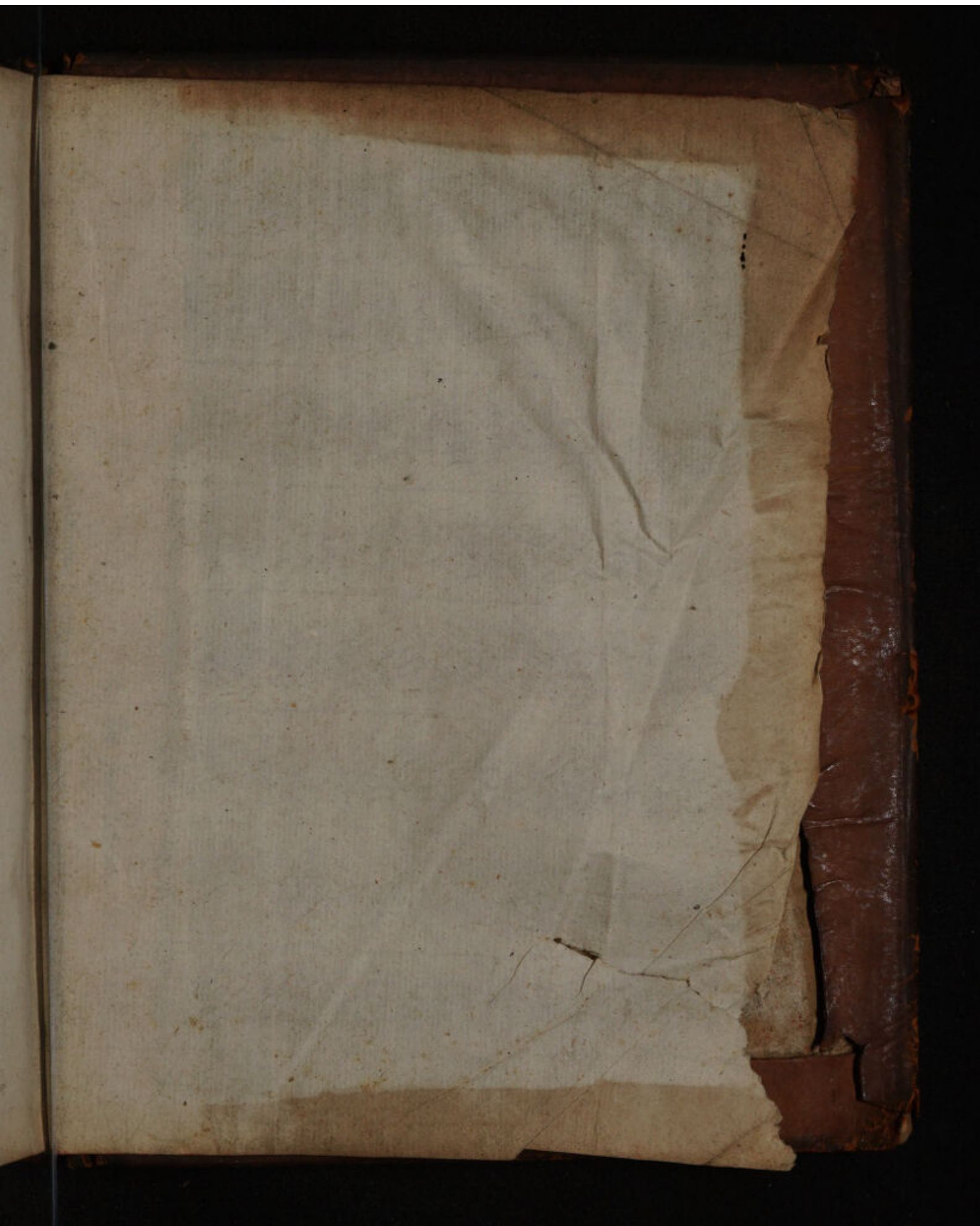

vacans uxorem alterius p[er] 2 annos p[er]nit[er]at. Si uxoratus virginu[m]
similiter, ita ut primo horum a sua contineat. Si ei consenserit, alioquin
datur modus p[er]nitentia. Si uxoratus uxorem alterius, 3 annos p[er]nit[er]at.
Primo horum a propria consensiente abstineat. Si uxoratus ancillam suam
autum unum p[er]nit[er]at, & 3 quadragesimas, & legit. fer. tribus mensib[us]
si invita passa est. ad die p[er]nitentia

